

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΚΑΠΑΤΟΥ
(Α.Μ.:1012201903017)

Θέμα: «Θεοδώρητος Β΄ Βρεσθένης (1787-1843): Η ζωή και η δράση
ενός πατριώτη επισκόπου»

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Αλέξιος Σαββίδης

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	3
Εισαγωγή	5
Α΄ Κεφάλαιο	
Τα πρώτα χρόνια της ζωής του Θεοδώρητου Β΄ Βρεσθένης.....	7
1.1. Ο τόπος καταγωγής του Θεοδώρητου Β΄	7
1.2. Η οικογένεια του Θεοδώρητου Β΄	9
1.3. Οι εγκύκλιες σπουδές του Θεοδώρητου Β΄	12
Β΄ Κεφάλαιο	
Ο Θεοδώρητος Β΄ ως επίσκοπος Βρεσθένης.....	15
2.1. Τα ΒρέσθENA και η επισκοπή Βρεσθένης	15
2.2. Ο Θεοδώρητος Α΄ και η χειροτονία του Θεοδώρητου Β΄	17
2.3. Η προσφορά του Θεοδώρητου στη μόρφωση του γένους	19
Γ΄ Κεφάλαιο	
Ο ρόλος του Θεοδώρητου Β΄ στην Ελληνική Επανάσταση	25
3.1. Η μύηση του Θεοδώρητου Β΄ στη Φιλική Εταιρεία	25
3.2. Η ένοπλη δράση του Θεοδώρητου Β΄ στον αγώνα της ανεξαρτησίας	28
3.3. Η συμμετοχή του Θεοδώρητου Β΄ στη μάχη της Βλαχοκερασιάς, στο Βαλτέτσι, στα ΒέρβENA, στα Δολιανά και στην άλωση της Τριπολιτσάς.....	31
Δ΄ Κεφάλαιο	
Ο Θεοδώρητος Β΄ ως πολιτική προσωπικότητα.....	36
4.1. Η συμμετοχή του Θεοδώρητου Β΄ στη Συνέλευση των Καλτεζών	36
4.2. Ο ρόλος του Θεοδώρητου Β΄ στη Συνέλευση του Άργους και της Επιδαύρου.....	38
4.3. Η Εθνοσυνέλευση του Άστρους και οι ενέργειες του Θεοδώρητου Β΄	40
Ε΄ Κεφάλαιο	
Η παρουσία του Θεοδώρητου Β΄ από το 1823-1827 στα πολιτικά δρώμενα.....	43
5.1. Η περίοδος του εμφυλίου πολέμου	43
5.2. Ο Θεοδώρητος Β΄ στην Εθνοσυνέλευση της Ερμιόνης και της Τροιζήνας.....	48
ΣΤ΄ Κεφάλαιο	
Η προσωπικότητα του Θεοδώρητου Β΄ Βρεσθένης	51

Z' Κεφάλαιο

Το τέλος της ζωής του	59
Επίλογος.....	63
Πηγές και Βιβλιογραφία	65
Παράρτημα	71
Περίληψη	74

Πρόλογος

Καθώς συμπληρώνονται 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση, αισθάνθηκα την ανάγκη να φέρω στο φως μια εμβληματική προσωπικότητα του αγώνα που έδρασε ως κληρικός, αλλά και ως αγωνιστής. Δυστυχώς τα σχολικά βιβλία δεν αναφέρουν το όνομά του, αν και όλη η ζωή του ήταν μια θυσία για την αξία της ελευθερίας για την οποία πολέμησε με αυταπάρνηση και σεβασμό. Πρόκειται για έναν αγωνιστή αξιόλογο που δε δίστασε την ώρα του μεγάλου ξεσηκωμού να ανταλλάξει το ράσο του με τη φουστανέλα του πολεμιστή, τον Θεοδώρητο Β΄ Βρεσθένης.

Η παρούσα διπλωματική μου εργασία είναι αποτέλεσμα μελέτης, πάθους για την ιστορία της χώρας μου και σωστής καθοδήγησης από τον αγαπητό καθηγητή κ. Θανάση Χρήστου, ο οποίος με μεράκι, αγάπη και υπευθυνότητα μας δίδαξε τα δύο χρόνια της φοίτησης στο μεταπτυχιακό της «Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας: Νέες θεωρήσεις και προοπτικές» πως η ιστορία δεν είναι απλά μια καταγραφή γεγονότων, αλλά μια βιωματική συμμετοχή όλων των γενεών στο διηνεκές του χρόνου.

Ως εκπαιδευτικός με την ιδιότητα του ιστορικού θα ήθελα να επισημάνω πως η διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας στα ελληνικά σχολεία-δυστυχώς- εγκλωβίζεται σε μία στείρα αποστήθιση γεγονότων και μάλιστα αποσπασματική. Συνειδητοποιούσα πως και εγώ εγκλωβίζομουν σε αυτό το σύστημα διδασκαλίας και για τον λόγο αυτό αποφάσισα να επιλέξω το συγκεκριμένο μεταπτυχιακό, που αποδείχθηκε ανώτερο των προσδοκιών μου, αφού γνώρισα αξιόλογους καθηγητές, αλλά και συναδέλφους. Ο ενθουσιασμός μου υπήρξε μεγάλος. Η επαφή μου με τον αβίαστο τρόπο μάθησης του συγκεκριμένου μεταπτυχιακού με γέμισε εμπειρίες που θα με συνοδεύουν σε όλη μου τη ζωή.

Σε αυτό το σημείο, όμως, θα ήταν απρονοησία να μην αναφερθώ στους υπέροχους ανθρώπους που με στήριξαν σε αυτήν την προσπάθειά μου. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον σύζυγό μου και στα παιδιά μου που δε δυσανασχετούσαν όταν αφιέρωνα χρόνο στη μελέτη μου και στην εργασία μου, χρόνο που θα έπρεπε να αφιερώνω σε αυτούς υπό άλλες συνθήκες. Θεωρώ, όμως, ότι τα δύο αυτά χρόνια που παρακολουθούσα τα μαθήματα, ιδιαίτερα για τα παιδιά μου, ήταν χρόνια εμπειρίας και γι' αυτά, αφού έμαθαν να αγαπούν την ιστορία της χώρας τους.

Για τη συγκέντρωση, βέβαια, του υλικού της διπλωματικής μου είχα την αμέριστη βοήθεια ανθρώπων που δε γνώριζα, αλλά που είχα τη χαρά να γνωριστώ μαζί τους κατά τη διάρκεια του χρόνου της συγγραφής, ανθρώπους υπεύθυνους, λάτρεις της ιστορίας και του πολιτισμού μας. Θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς τον κ. Νικόλαο Φίλη, συνταξιούχο

δάσκαλο, που κατάγεται από το χωριό του Θεοδώρητου Β΄, την όμορφη Νεμνίτσα, του οποίου οι συμβουλές και τα βιβλία με συνόδευαν σε όλη τη διάρκεια της συγγραφής μου. Παράλληλα από καρδιάς ευχαριστώ και τον κ. Θανάση Λαμπρόπουλο από την ιστορική Βυτίνα για την ανταπόκρισή του να με βοηθήσει.

Πολλές ευχαριστίες απευθύνω και στη Δημοτική βιβλιοθήκη Δημητσάνας και Τρίπολης που μου παρείχαν διαδικτυακό υλικό απαραίτητο και πολύτιμο. Χρήσιμα, επίσης, υπήρξαν και τα συγγράμματα που μου απεστάλησαν από την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.

Εσκεμμένα άφησα για το τέλος να μνημονεύσω τους γονείς μου, που δεν είναι πλέον στη ζωή, ιδιαίτερα τη μητέρα μου που πάντα μου έλεγε όταν διάβαζα ιστορία: «Τα γράμματα κάνουν τον άνθρωπο καλύτερο και η ιστορία το μυαλό του πιο σοφό...». Αλήθεια μεγάλη!

Εισαγωγή

Η προσπάθεια σκιαγράφησης του Θεοδώρητου Β΄ Βρεσθένης αποτελεί πρόκληση για τον νέο ιστορικό, ιδιαίτερα όταν επιδιώκει να καταγράψει τη ζωή, τη δράση και την ιδιοσυγκρασία του συγκεκριμένου ανθρώπου. Η βιογραφία του Θεοδώρητου, του Καπετάν Δεσπότη, του ανθρώπου που δοξάστηκε στα πεδία των μαχών λησμονημένος -όμως- από το επίσημο ελληνικό κράτος και από τη σύγχρονη ιστορία, γίνεται το αντικείμενο της δοκιμής μου. Για να βιογραφήσω τον ένδοξο ιεράρχη απαιτήθηκε η ανασκόπηση της ιστορίας από το 1787 (έτος γέννησης του) μέχρι το 1843 (έτος θανάτου του). Πρόκειται για την ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, των ηρωικών κατορθωμάτων της φυλής μας, την καταγραφή εκκλησιαστικών και πολιτικών δρωμένων.

Σταθμός της ιστορικής συγγραφής μου αποτελεί η Νεμνίτσα Αρκαδίας, η γενέτειρα του Θεοδώρητου Β΄. Στο Α΄ κεφάλαιο καταγράφονται τα πρώτα χρόνια του μικρού Θωμά, στοιχεία για την οικογένειά του και οι εγκύκλιες σπουδές του αρχικά στη σχολή της Βυτίνας και στη συνέχεια στην ιστορική σχολή της Δημητσάνας υπό την καθοδήγηση του θείου του και ιεράρχου, Θεοδώρητου Α΄.

Ο Θεοδώρητος Α΄ χειροτονεί το 1813 σε ηλικία 26 ετών τον ανιψιό του και του παραδίδει την έδρα της επισκοπής Βρεσθέων, στην οποία ο Θεοδώρητος Β΄ υπηρέτησε μέχρι το τέλος της ζωής του. Έτσι, στο Β΄ Κεφάλαιο της παρούσης διατριβής περιγράφονται τα γεγονότα που συνδέονται τόσο με τη χειροτονία του όσο και ο πόθος του για την εκπαίδευση του ποιμνίου του στα χωριά της επισκοπής του. Θεωρώ ότι ο ιστορικός χρειάζεται να αφιερώσει ειδική μελέτη στο εκπαιδευτικό έργο του Θεοδώρητου Β΄, ώστε να εξετασθούν ολόπλευρα οι πτυχές του έργου του.

Οι βιογράφοι του Θεοδώρητου μνημονεύουν πως υπήρξε τίμιος, ευλαβής και πατριώτης. Αυτό ανακαλύπτω και καταγράφω στο Γ΄ κεφάλαιο της εργασίας μου. Πολέμησε με αυταπάρηση στο Βαλτέτσι, στα Δολιανά και στην Τριπολιτσά δίπλα στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη.

Ο Θεοδώρητος Β΄, ωστόσο, δεν υπηρέτησε τη χώρα ως ιεράρχης και στρατιώτης. Ως πολιτικός εμφανίζεται για πρώτη φορά στη Συνέλευση των Καλτεζών και στη συνέχεια στην Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου και του Άστρους. Την παρουσία του και το ρόλο, που διαδραμάτισε στο πολιτικό στερέωμα εκείνης της εποχής, παρουσιάζω στο Δ΄ κεφάλαιο της μελέτης μου.

Το πολιτικό του όραμα τον συνοδεύει ακόμη και όταν συνειδητοποιεί πως οι Έλληνες βρίσκονται σε εμφύλια διαμάχη. Ως άνθρωπος απογοητεύεται, αλλά ως πολιτικός επιδιώκει να

διορθώσει τα κακώς κείμενα, όπως εκείνος νομίζει και όπως οι περιστάσεις το απαιτούν. Οι ενέργειες και οι αποφάσεις του καταγράφονται στο Ε΄ κεφάλαιο με σκοπό να διαμορφώσει ο αναγνώστης της διατριβής μου τη δική του κρίση αβίαστα.

Στα τελευταία κεφάλαια θέλησα να σχολιάσω τον χαρακτήρα του συγκεκριμένου προσώπου μέσα από γεγονότα ιστορικά στα οποία συμμετείχε και αποδεικνύουν πως υπήρξε μια αδούλωτη ψυχή, όπως όταν φυλακίστηκε οικειοθελώς ως όμηρος στο Ναύπλιο το καλοκαίρι του 1822. Το τελευταίο διάστημα του πολυπαθούς βίου του το έζησε στη Μονή Πετράκη με μοναδική παρέα τις αναμνήσεις του και τη φιλία του Γενναίου Κολοκοτρώνη.

Μία τέτοια προσωπικότητα για την οποία δεν υπάρχουν πολυπληθή στοιχεία δεν μπορεί να αξιολογηθεί μόνο μέσα στις σελίδες μίας διατριβής. Ελπίζω στο μέλλον να καταφέρω να ασχοληθώ διεξοδικότερα.

Α΄ Κεφάλαιο

Τα πρώτα χρόνια της ζωής του Θεοδώρητου Β΄ Βρεσθένης

1.1. Ο τόπος καταγωγής του Θεοδώρητου Β΄

«Τα θρυλικά βουνά της Αρκαδίας, εφ' ων τόση περιεπάτησε δόξα, άτινα τόσων νεοελληνικών άθλων αυτόπται και αυτήκοοι μάρτυρες εγένοντο και επί των οποίων πετώσα η αχαλίνωτος και υσιπέτις φαντασία του μεγάλου εθνικού ποιητού εδημιούργησε τους αριστοτεχνικούς εκείνους στίχους του άσματος της «Λευθεριάς», είναι εκείνα εν μέσω των οποίων ο Θεοδώρητος είδε το φως της ημέρας»¹.

Σε ένα ειδυλλιακό τοπίο, λοιπόν, καταπράσινο και με πλούσια βλάστηση βρίσκεται το Μεθύδριον (Νεμνίτσα), ο τόπος καταγωγής του Θεοδώρητου. Η λέξη αιτιολογείται από τη γεωγραφική της θέση. «Επί του λόφου τούτου, τον οποίον περιρρέουν οι αρχαίοι ποταμίσκοι Μυλάων και Μαλοΐτας»², σύμφωνα με τον Αθ. Κόλλια, γεννήθηκαν και ανδρώθηκαν σημαντικές προσωπικότητες, όπως ο Πάνος Αναγνωστόπουλος, ο Προκόπιος Λογιώτατος και ο Θεοδώρητος Β΄ Βρεσθένης.

Το χωριό αυτό αναδεικνύει μεγάλες φυσιογνωμίες του αγώνα, οι οποίες με τη δράση τους συμβάλλουν αποφασιστικά στην απελευθέρωση του σκλαβωμένου έθνους. Ανάμεσα στις πιο γνωστές είναι οι οπλαρχηγοί με προσφορά και δράση, Πάνος Αναγνωστόπουλος, Κωνσταντίνος Αναστόπουλος, Αναγνώστης Γερμανός, Δημήτριος ιερέυς Παπαλυμπερόπουλος, Κωνσταντίνος Μανιάτης, Τριαντάφυλλος Κωστόπουλος, Παναγιώτης Ντούλας, Κωνσταντίνος Ξούρας, Δημήτριος Γιαννακόπουλος³.

Η Νεμνίτσα, βέβαια, αναπτύσσει στενούς δεσμούς και με τον γέρο του Μωριά, τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, αφού ο γέρος έχει παντρέψει εκεί μια αδελφή του με τον Λεωνίδα Αναστόπουλο⁴. Ο γιός του Λεωνίδα, ο Κωνσταντής, υπήρξε πρωτοπαλικάρο του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και σημαντικός οπλαρχηγός, αφού είχε πάρει μέρος σε πολλές μάχες. Ο Νικόλαος Κ. Φίλης στο βιβλίο του *Εν Μεθυδρίω τη...* αναφέρει: «Το χωριό μας λοιπόν έχει συμπεθερέψει με την οικογένεια του Θ. Κολοκοτρώνη όπως και από την αναφορά του Θ. Ρηγόπουλου στο βιβλίο του *Απομνημονεύματα* προκύπτει: “...Ο εκ Λεχουρίου των Καλαβρύτων Γ. Λεχουρίτης, εις των οικοκυραίων και οπλαρχηγών της επαρχίας της επαρχίας

¹ Ιω. Ν. Θεοδορακόπουλος, «Βρεσθένης Θεοδώρητος», στα: *Πελοποννησιακά*, τ. 11 (1975), σ. 131

² Αθ. Ν. Κόλλιας, *Το Μεθύδριον, Ιστορία της αρχαίας πόλης της Αρκαδίας*, Αθήνα 1991, σ. 15

³ Νικ. Κ. Φίλης, «*Εν Μεθυδρίω τη...*», Μεθύδριο 2016, σ. 20

⁴ Ρ. Triantafyllos, «Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και η Φαλαισία», στην: *Ελεύθερη Ζώνη*, 24.3.2014, διαθέσιμο στο: <http://www.elzoni.gr/html/ent/448/ent.43448.asp>, ημερομηνία προσπέλασης: 7.3.2021

αυτής, είχε νυμφευθεί την πρώτην ανεψιάν του Γέρου Βενετούλαν, θυγατέρα της αδελφής του εκ Νεμνίτζης...»⁵.

Η Νεμνίτσα την περίοδο της Επανάστασης αριθμούσε περί τις εβδομήντα οικογένειες με 400 κατοίκους. Οι κάτοικοί της, μαχητές και καπεταναίοι, προσέφεραν και χρηματική βοήθεια στον αγώνα. Στα *Ελληνικά Υπομνήματα* του Γενναίου Κολοκοτρώνη επιβεβαιώνεται η παραπάνω αναφορά. Συγκεκριμένα: «Δηλοποιούμεν οι υπογεγραμμένοι της επαρχίας μας Καρυταίνης, την σήμερον ελάβομεν από τον κυρ Βασίλη Αναγνωστόπουλο Νεμνητσιώτη δι' αναγκαίας επισκευάς των στρατευμάτων εις τας επαρχίας μας, γρόσια πεντακόσια, νούμερο 500 και εις ένδειξιν του εδόθη το παρόν μας οπού μετά την ελευθερίαν να τα πληρώσει η πατρίς και μετά του δικαίου τόκου»⁶.

Οι Νεμνιτσιώτες αποδεικνύεται πως υπήρξαν πατριώτες και αγωνίζονταν με κάθε τρόπο για την εξόντωση του τουρκικού ζυγού. Ο Τάσος Γριτσόπουλος μνημονεύει: « Στη Νεμνίτσα 15 κλέφτες εθανάτωσαν τον Αναγνώστη και τον Τριαντάφυλλο στις 7 Ιανουαρίου 1791, όπως μας πληροφορεί ενθύμησις στο ημερολόγιο του Ρήγα Παλαμήδη. Η είδησις αποτελεί μαρτυρία, ότι σ' αυτά τα χωριά υπάρχει φωλιά κλεφτών, που κινούνται από τα βορειότερα προς τα νοτιότερα και είχαν το θάρρος να δημιουργούν επεισόδια στα πρόθυρα της πρωτεύουσας του πασαλακίου εις βάρος τούρκων και υπόπτων προεστών.»⁷.

Τα ανδραγαθήματα των κατοίκων της Νεμνίτσας μνημονεύονται σε πολλά βιβλία, ανάμεσα σε αυτά είναι και τα *Απομνημονεύματα* του Φωτάκου, ο οποίος με αρκετή γλαφυρότητα -σύμφωνα με τον Ν. Φίλη- περιγράφει περιστατικά οπλαρχηγών που δε δίστασαν να αναμετρηθούν με γενναιότητα με τους Τούρκους.

Μελετώντας, λοιπόν, την ιστορία του τόπου μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα πως σε ένα τέτοιο περιβάλλον γαλουχήθηκε ο μικρός Θωμάς, ο οποίος θα εξελιχθεί σε ένα ανήσυχο πνεύμα με επαναστατική συνείδηση και αγάπη στις παραδόσεις και στην πατρίδα. Τα εθνικά ιδεώδη σε συνδυασμό με τη θρησκευτική κουλτούρα του τόπου και της οικογένειας θα τον αναδείξουν σε μια ισχυρή θρησκευτική και πολιτική φυσιογνωμία. Την προσωπικότητά του σκιαγραφεί ο Αγ. Σπηλιάκος: «Οπλισμένος με την αντίληψη του χρέους που είχε από πολύ νωρίς ξεκαθαρίσει μέσα στο μυαλό του, αγωνίστηκε να την επιβάλει σαν τον πρώτο και ύστατο κανόνα ζωής μέσα στη νέα εθνική κοινωνία που έβγαινε από την Επανάσταση του Εικοσιένα»⁸.

⁵ Νικ. Κ. Φίλης, *ό. π.*, σ. 16

⁶ Νικ. Κ. Φίλης, *ό. π.*, σ. 20

⁷ Τ. Γριτσόπουλος, *Τα χωριά του Φαλάνθου*, Αθήνα 1994, σ. 176

⁸ Α. Π. Σπηλιάκος, *Ο Καπετάν Δεσπότης, Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος*, Αθήνα 1971, σ. 24

1.2. Η οικογένεια του Θεοδώρητου Β΄

Ο Θεοδώρητος Α΄, κατά κόσμον Θωμάς, υπήρξε γόνος ευκατάστατης και ευπόληπτης οικογένειας καταξιωμένης από την τοπική κοινωνία . Ο πατέρας του Βασίλειος και η μητέρα του Αικατερίνη υπήρξαν σεβάσμιες προσωπικότητες και "περιεπάτουν την οδόν του Κυρίου"⁹.

Σχετικά με το επίθετο της οικογένειας καταγράφονται πληροφορίες συγκεχυμένες. Ο Νίκος Φίλης αναφέρει: «Υπήρξε γόνος της ευκατάστατης και πάνδημα ευπόληπτης οικογένειας των Κωτσακαίων μετονομασθέντων αργότερα σε Δημητρακαίους¹⁰. Ανάλογα και ο Τ. Κανδηλώρος στην *Ιστορία της Γορτυνίας* μνημονεύει: «Ο δε Θεοδώρητος ο Βρεσθένης εγεννήθη κατά το 1787 εν Νεμνίτση, εξ οικογενείας Κοτσακέων ή Δημητρακέων, κληθείς το πρώτον Θωμάς. Η μήτηρ αυτού ελέγετο Αικατερίνη, ο δε πατήρ του Βασίλειος όστις ήτο προεστώς (...)¹¹.

Αντίθετα ο Δ. Γ. Πανόπουλος στο έργο του *Ο κλήρος στην εθνεγερσία του 1821* μας πληροφορεί ότι το επώνυμο του Θεοδώρητου ήταν Αναγνωστόπουλος.¹² Συγκεκριμένα στα Α.Α. φυλάσσεται αίτηση του 1865 την οποία υπέβαλε στην επιτροπή αγώνων και θυσιών ο ανιψιός του Ιωάννης Γ. Λάσκαρης¹³. Στην αίτηση αναφέρεται:

« Αίτησις περί αμοιβής των κληρονόμων του ποτέ αρχιερέως Βρεσθένης Θεοδωρήτου Σελλασίας. Αθήνα την 15 Απριλίου 1865. Προς την εν Αθήναις επί του αγώνος επιτροπήν. (...). Αποθνήσκων ο αιδήμος μίαν μόνον ευχήν και εντολήν άφησεν εις τους περί αυτόν τότε παρευρεθέντας φίλους, την ευχήν υπέρ της ευημερίας της πατρίδος, υπέρ ης ηγωνίσθη, και την εντολήν του να μην αποθάνωσι και οι κληρονόμοι αυτού, τα πνευματικά τέκνα του, ως αυτός επί της ψάθης πένης και άπορος, υπέρ ως οφείλει το έθνος να λάβη πρόνοιαν. Οι νόμιμοι κληρονόμοι του αιοδήμου Βρεσθένης του Θεοδωρήτου Σελλασίας εισίν οι τρεις ομοπάτριοι και ομομήτριοι αδελφοί αυτού, η Θεοδώρα Β. Αναγνωστοπούλου (σύζυγος του ποτέ Γεωργίου Θ. Λάσκαρη και μήτηρ του ευσεβάστως υποσημειουμένου), ο Κωνσταντίνος Β. Αναγνωστόπουλος και η Τασία Β. Αναγνωστοπούλου σύζυγος του ποτέ Αναγνώστου Βραχνού τους οποίους αναγνώρισαν ως τοιούτους ήτοι κληρονόμους αυτού και το Δικαστήριον των εν Αθήναις πρωτοδικών διά της υπ' αριθ. 8308 της 12 Ιουνίου 1843 αποφάσεώς του της οποίας επισυνάπτεται ώδε αντίγραφον, και εν τη οποία προσαρτάται αποδεικτικόν του τότε

⁹ Σπ. Π. Σπηλιάκος, «Η Επισκοπή Βρεσθένης», διαθέσιμο στο: <https://www.dal.gr/servers/tavresthena/vresthena/istspil/episkopi.htm> , ημερομηνία προσπέλασης:7.4.2021

¹⁰ Νικ. Κ. Φίλης, *ό. π.*, σ. 18

¹¹ Τ. Κανδηλώρος, *Η Γορτυνία*, Πάτρα 1898, σ. 153

¹² Δ. Γ. Πανόπουλος, *Ο κλήρος στην εθνεγερσία του 1821*, Πάτρα 2001, σ. 130

¹³ Δ. Γ. Πανόπουλος, *ό. π.*, σ. 130

φαρμακοποιού Γεωργιάδου δι ου βεβαιούται, ότι οι δύο αδελφοί του αιοιδήμου, η Θεοδώρα και ο Κωνσταντίνος ως κληρονόμοι αυτού επλήρωσαν χρέη του ιδίου.(...)»¹⁴.

Για τα αδέλφια του Θεοδώρητου οι πληροφορίες είναι αποσπασματικές. Ο Π. Παπαθεοδώρου τονίζει ότι ο Θεοδώρητος Β΄ είχε παντρεύει την αδελφή του στη Βαμβακού με τον Αναγνώστη Βραχνό, τον αδελφό του γιατρού Αντ. Βραχνού. Το σπίτι τους ήταν στο κέντρο του χωριού με τη βρύση του και τα περιβόλια του (σήμερα το έχει ο Π. Νιάρχος). Εκεί τον περιποιείτο η αδελφή του, η σύζυγος του Βραχνού¹⁵. Ο Ιωάννης Κων. Τζαννέτος, εφημέριος, στο βιβλίο του *Οι Βουτιάνοι της Σπάρτης* μας ενημερώνει: «Ο Μιχαήλ (Αναγνώστης) υπήρξεν λίαν εγγράμματος της εποχής του και έγκριτος μεταξύ των ετέρων Λακεδαιμονίων, δι' ο αι Τουρκικαί αρχαί του Μυστρά, εκτιμώνσαι αυτόν, προσέλαβον έμμισθον υπάλληλον υπηρετήσαντα επί πολλά έτη, μέχρι ότου ενυμφέθη την εκ Στεμνίτσας αυταδέλφην του Αρχιερέως Θεοδώρητου Βρεσθαίνης, Αναστασίαν. Ούτος μετά την απελευθέρωσιν της Ελλάδος και την κατάργησιν των Τουρκ. Αρχών, κατόκησεν μονίμως ενταύθα, καλλιεργών επιμελέστατα την μεγάλην αυτού περιουσίαν και υπηρξε διά της δράσεώς του, εις εκ των πρώτων κτηματιών του δήμου Σελλασίας. Ο Αναγνώστης Βραχνός είχεν τοσαύτην υπεροχήν, ώστε επί της βασιλείας του Όθωνος εξελέγη εις εκ των 4 Βουλευτών της Λακεδαίμονος. Ήτο φιλακόλουθος και γνώστης των εκκλ. Ακολουθιών. Έζησεν εναρέτως, εγέννησεν υιούς 2 τους Ηλίαν, Σταύρον και 1 θυγατέρα, και απέθανεν εις βαθύ γήρας κατά το 1860 περίπου, και ούτως εξέλιπεν μία εξοχότης εκ του χωριού μας»¹⁶.

Στην προσπάθειά μου να στοιχειοθετήσω την προσωπικότητα του Θεοδώρητου Β΄ οφείλω να αναφερθώ και στην ανιψιά του, Χριστίνα Αναγνωστοπούλου, κόρη του οπλαρχηγού του αγώνα και εξαδέλφου του Βρεσθένης Θεοδώρητου, Πάνου Αναγνωστόπουλου, η οποία συνελήφθη αιχμάλωτη την περίοδο της επιδρομής του Ιμπραήμ και υποχρεώθηκε σε γάμο με τούρκο αξιωματικό¹⁷. Μάλιστα ο Θεοδώρητος Βρεσθένης με έγγραφό του προς το Βουλευτικό σώμα ζητά την απελευθέρωση της Χριστίνας και της μητέρας του, Αικατερίνης, που είχαν συλληφθεί από τους Τούρκους και βρίσκονταν στα Μοθοκόρωνα¹⁸. Αξίζει να μνημονευθεί το έγγραφο ως έχει:

«Προς το Σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα

Εις την εισβολήν του Ιμπραήμ Πασά εις την επαρχίαν Καρυταίνης ηχημαλωτίσθη η μήτηρ μου και μία ανιψιά μου. Τέλος πάντων, τώρα ευρήκα μέσον διά να τας ελευθερώσω,

¹⁴ Δ. Γ. Πανόπουλος, *ό. π.*, σ. 131-132

¹⁵ Π. Παπαθεοδώρου, *Θεοδώρητος ο Β΄ και η Επισκοπή Βρεσθένης*, Αθήνα 1976, σ. 20

¹⁶ Ιω. Κων. Τζαννέτος, *Οι Βουτιάνοι της Σπάρτης*, Βουτιάνοι 1968, σ. 123-124

¹⁷ Νικ. Κ. Φίλης, *ό. π.*, σ. 24

¹⁸ Νικ. Κ. Φίλης, *Τα περί τη Χριστίνα Αναγνωστοπούλου τη Νεμνισιώτισσα και όχι μόνο*, Τρίπολη 2012, σ. 42

αλλά, επειδή και τα παράλια των Μοθοκορώνων πολιορκούνται από τα ημέτερα ελληνικά πλοία, παρακαλώ να σταλή διαταγή εις τους πολιορκητάς, διά ν' αφήσουν ελεύθερον το τζιριγώτικον καΐκιον να εισέλθη εις τα μοθοκόρωνα και να πραγματεύση την ελευθέρωσιν των ανωτέρω συγγενών μου. Μένω εντοσούτω.

Τη 5 Απριλίου: 1826:

Εν Ναυπλίω

ο πατριώτης

Βρεσθένης Θεοδώρητος»¹⁹.

Προς απάντηση αυτού το Εκτελεστικό εντέλεται προς το Υπουργείο των Ναυτικών την απελευθέρωση των δύο γυναικών, της Χριστίνας και της μητέρα του Θεοδώρητου. Το έγγραφο παρατίθεται ως έχει:

«Προσωρινή Διοίκησης της Ελλάδος

Το Εκτελεστικόν Σώμα

Προς το Υπουργείον των Ναυτικών

Συναινέσει του σεβαστού Βουλευτικού Σώματος, κατά το υπ' αριθ. 1354 προβούλευμα, διατάσσεται το Υπουργείον τούτο να δώση άδειαν εις το τζιριγώτικον πλοίον του καπιτάν Βασίλη Παναγιωτάκου να απέλθη εις Μοθοκόρωνα, διά να ελευθερώση εκείθεν την μητέρα και ανειψιάν του προέδρου του σεβαστού Βουλευτικού κυρίου Βρεσθένης Θεοδώρητου, αίτινες ηχμαλωτίστησαν παρά του Ιμπραήμ πασά εις την επαρχίαν Καρυταίνης. Διά να ευκολυνθή δε η απελευθέρωσις των αναφερομένων, διατάσσεται το Υπουργείον τούτο να δώση άδειαν εις τον ειρημένον καπιτάνιον να παραλάβη έως τριακοσίας οκάδας βούτυρον, μέλι ή τυρί εις το πλοίον του, επί τη προφάσει του οποίου θέλει δυνηθή και ταχύτερον και ευκολώτερον να εκτελέση τον σκοπόν του.

Εν Ναυπλίω τη 5 Απριλίου 1826

Ο Αντιπρόεδρος

Γκίκας Μπότασης

Αναγνώστης Σπηλιωτάκης

Κων. Μαυρομιχάλης

Ιωάννης Κωλέττης

Ο Προσωρινός Γεν. Γραμματεύς

Γέωργιος Πραΐδης»²⁰.

¹⁹ ΓΑΚ, ΚΥ, Αρχείο Εκτελεστικού (περιόδου Αγώνος) [1822-1826], Φ. 169 – Εκτελεστικόν [1826], Τεκμήριο 112

²⁰ ΓΑΚ, ΚΥ, Αρχείο Μινιστέριου/Γραμματείας/Υπουργείου Ναυτικών (περιόδου Αγώνος) [1821-1828], Φ.46, Μινιστέριου/Γραμματεία/Υπουργείου Ναυτικών [1826], Τεκμήριο 139

Τελικά η μητέρα του Θεοδώρητου ελευθερώνεται τον Αύγουστο του 1826 και περνάει τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής της στην οικία της στη Νεμνίτσα, όπου και απεβίωσε σε ηλικία ενενήντα ετών. Στην εφημερίδα *Αιών* στα νεκρολόγια δημοσιεύεται ο θάνατος αυτής. Συγκεκριμένα: «Η εννενηκοντούτης αξιοσέβαστος και ενάρετος Αικατερίνη μήτηρ του Σεβασμιωτάτου Επισκόπου Σελλασίας, κατά την εβδόμη του ενεστώτος μηνός εξεπλήρωσε το κοινόν χρέος του θανάτου· τελευτήσασα εις τους κόλπους της πεφιλημένης πατρίδος της εις την εν Ναιμνίτζη μητρικήν οικίαν, όπου αυτή επεθύμει, άφησε βαθείαν λύπην εις τους συγγενείς της.

Ψυχορραγούσα ευχήθη εξ όλης καρδίας τα τέκνα της κατοικούντα σποράδην μη δυνηθέντα εκ της αποστάσεως και των περιστάσεων να προφθάσουν εις την κηδείαν της· τούτο δε επηύξησε και επέχυσεν εις την καρδίαν των απαρηγόρητον λύπην, της οποίας συμμεριζόμενοι και ημείς οι πατριώται και φίλοι των τέκνων της μακαρίτιδος, λέγομεν και ταύτη, αιωνία σου η μνήμη αξιοσέβαστος Αικατερίνη! κατατάξοι ο κύριος την ψυχήν σου εν Σκηναίς των δικαίων»²¹.

Ο δε πατέρας του φονεύεται κατά τις επιδρομές του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο και η πληροφορία αντλείται από τον Π. Παπαθεοδώρου, ο οποίος καταγράφει: «κατά τας επιδρομάς του Ιμπραήμ, ενώ πάντες εφρόντιζον να σωθούν και να σώσουν τους ιδικούς των, ο Θεοδώρητος αφοσιωμένος εις τον αγώνα, άκουσε να φονεύεται ο απροστάτευτος πατέρας του (...))»²².

1.3. Οι εγκύκλιες σπουδές του Θεοδώρητου Β΄

«Και τα μεν πρώτα και κοινά λεγόμενα γράμμα τα εδιδάχθη ο βιογραφούμενος υπό των εν Βυτίνη διδασκάλων, οίτινες ως επί το πλείστον ήσαν ιερείς και εφημέριοι μάλιστα του τόπου»²³. Ο μικρός Θωμάς, λοιπόν, τα πρώτα του γράμματα τα εδιδάχθηκε στη Βυτίνα από ιερείς και εφημέριους του τόπου, οι οποίοι τον έφεραν σε επαφή με τα εκκλησιαστικά γράμματα και με μια υποτυπώδη χριστιανική γραμματεία.

Η αγάπη του για μάθηση αποδεικνύεται από το γεγονός πως υπήρξε και αυτοδίδακτος, μελετώντας και συνειδητοποιώντας την αξία της μόρφωσης για την εθνική ανάταση του ιδίου, αλλά και του υπόδουλου ελληνισμού. Ο Αν. Γούδας στο έργο του *Βίοι Παράλληλοι* αναφέρει: «αυτός εαυτόν διδάσκων διά της επιμόνου δε μελέτης και διά της εξ απαλών ονύχων αυστηράς

²¹ Εφ. *Αιών*, αρ. φ. 354, 17.5.1842, σ. 77

²² Π. Παπαθεοδώρου, *ό. π.*, σ. 51

²³ Α. Γούδας, *Βίοι Παράλληλοι των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών*, Αθήνα 1869, τ. 1, σ. 135

εξασκήσεως εις την εκτέλεσιν του καθήκοντος είλκυσεν εις εαυτόν ου μόνον την συμπάθειαν και προστασίας του θείου του , αλλά και την υπόληψιν πάντων των υπ' αυτού πνευματικός ποιμαιομένων. Ενωρίτατα ο Θεοδώρητος έχειροτονήθη υπό του θείου αυτού αναγνώστης περιττόν δε είναι να είπωμεν, ότι και προ της επισήμου ταύτης χειροτονίας, ο βιογραφούμενος Θεοδώρητος ήτο πράγματι ο πρώτιστος της εκκλησίας αναγνώστης»²⁴.

Ο Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος, όταν σκιαγραφεί την προσωπικότητα του Θεοδώρητου Βρεσθένης παρατηρεί: «Τα πρώτα εγκύκλια γράμματα, ήτοι ελληνικά, κατήχησιν και ολίγα μαθηματικά, τα και το σύνολον της καθόλου τότε παιδείας αποτελούντα, εδιδάχθη εν μέσω ιεροδιδασκάλων επί πενταετές ολόκληρον διάστημα εις το διαπρεπές τότε της Βυτίνης ιεροδιδασκαλείον»²⁵. Στη συγκεκριμένη σχολή έλαβαν τις εγκύκλιες σπουδές τους σημαντικές προσωπικότητες που διέπρεψαν τόσο στον πολιτικό στίβο όσο και στον εκκλησιαστικό. Ο Παπαζαφειρόπουλος καταγράφει: «Μαθηταί ωσαύτης της σχολής ταύτης ήσαν και ο Μαρτινιανός Π. Καζανζής ιεροκήρυξ παρά τω αγίω Βρεσθένης Θεοδωρήτω (...)»²⁶.

Βέβαια, οι ιερείς και οι διδάσκαλοι της Βυτίνας δεν ήταν ιδιαίτερα μορφωμένοι άνθρωποι και αυτό το μνημονεύει και ο Αναστάσιος Γούδας τονίζοντας: «...διότι ούτε οι διδάσκαλοι και οι ιερείς της Βυτίνης εφημίζοντο επί παιδεία κατά την εποχής εκείνην, ούτε και θείος του βιογραφουμένου διέπρεψέ ποτε εν αυτή· το πολύ όπερ εγίνωσκον ήσαν τα κοινά λεγόμενα γράμματα και τα εκκλησιαστικά 'Αλλά τα τελευταία ταύτα είχαν τοσαύτην επιθυμίαν να διδάσκονται εντελώς, ώστε ημείς αυτοί έγνωρίσαμεν ιερέα, γινώσκοντα από μνήμης και δυνάμενον να εκστηθήσιν σύμπασαν σχεδόν παντός του έτους την ακολουθίαν ουδέ των μεγάλων κανόνων της μεγάλης και αγίας τεσσαρακοστής εξαιρουμένων.»²⁷.

Πρέπει, όμως, να παραδεχθούμε ότι ο Θωμάς υπήρξε μαθητής και της σχολής της Δημητσάνης, από την οποία αποφοίτησαν αρκετοί μητροπολίτες και επίσκοποι. Τις σπουδές του παρακολουθούσε -εκτός από τους γονείς του- και ο αδελφός του πατέρα του, Θεοδώρητος Α΄, ο οποίος φρόντισε να φοιτήσει ο ανιψιός του στην ιστορική σχολή της πλησιόχωρης Δημητσάνας, αυτό το φυτώριο πατριαρχών, μητροπολιτών και επισκόπων που αποτελούσαν τότε την πνευματική αριστοκρατία του υπόδουλου έθνους²⁸.

Τη φοίτηση του φαίνεται να καταγράφει έμμεσα και ο Διονύσιος Κόκκινος: «Εκεί εξεπαιδεύθησαν οι πατριάρχαι Παΐσιος Λαμπάρδης, ο Κύριλλος Καράκαλος και ο Γρηγόριος ο Ε΄. Η προέλευσις εβδομήντα εν όλω μητροπολιτών και επισκόπων από την Γορτυνίαν,

²⁴ Α. Γούδας, ό. π., σ. 136

²⁵ Ιω. Ν. Θεοδωρακόπουλος, «Βρεσθένης Θεοδώρητος», στα: *Πελοποννησιακά*, τ. 11 (1975), σ. 132

²⁶ Π. Παπαζαφειρόπουλος, *Μεθυδριάς*, Αθήνα 1883, σ. 23

²⁷ Α. Γούδας, ό. π., σ. 136

²⁸ Α. Π. Σπηλιάκος, ό. π., σ. 26-27

μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και ο Παλαιών Πατρών Γερμανός και ο Βρεσθένης Θεοδώρητος, πρωταθληταί εις τον αγώνα της ανεξαρτησίας, καταδεικνύει ποία εθνική πνευματική εστία υπήρξεν η Δημητσάνα με την Σχολήν της»²⁹.

Αλλά τον νεαρό Θωμά-αυτό ήταν το κοσμικό όνομα του Θεοδώρητου προ του «κατακληρωθή» στην Εκκλησία- εκτός από τα γράμματα που μάθαινε στη Σχολή, ή και εξ αιτίας των γραμμάτων που ξάνοιγαν στο πνεύμα του καινούργιους δρόμους, ερέθιζε και η μυρουδιά της μπαρούτης που με τόση αφθονία έφτιαναν τότε οι ραγιάδες στους μπαρουτόμυλους της Δημητσάνας, προετοιμάζοντας τον ξεσηκωμό τους κατά του Τούρκου δυνάστη³⁰.

---

²⁹ Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, Αθήνα 1956, τ. 1, σ. 33

³⁰ Α. Π. Σπηλιάκος, *ό. π.*, σ. 27

Β΄ Κεφάλαιο

Ο Θεοδώρητος Β΄ ως επίσκοπος Βρεσθένης

2.1. Τα Βρέσθена και η επισκοπή Βρεσθένης

Τα Βρέσθена εκτείνονται στο ΒΑ άκρο της Λακωνίας, στις πλαγιές δυτικά του Πάρωνα, σε υψόμετρο περίπου 800 μέτρων και απέχουν περίπου 25 χιλιόμετρα από τη Σπάρτη. Είναι έως και σήμερα ένα ορεινό χωριό, πολύ όμορφο με κατοίκους που το λατρεύουν, εντελώς άγνωστο στο ευρύτερο ελληνικό κοινό και φάσμα κάποιων ιστορικών ενθυμήσεων και για λίγους- πολλούς εκλεκτούς που έχουν μελετήσει την εποποιία του Εικοσιένα³¹.

Χτισμένα στις παρυφές του Πάρωνα αντιστέκονται και μάχονται στη φθορά στην οποία -δυστυχώς- είναι καταδικασμένοι όλοι οι ορεινοί συνοικισμοί. Αυτό το χωριό, που σε κάποιους είναι άγνωστο, την εποχή της Ελληνικής Επανάστασης ήταν ένας ακμαίος και ζωντανός οικισμός και ένα σπουδαίο διοικητικό κέντρο.

Μετά την άλωση, και μάλιστα από τα μέσα του 16^{ου} αι., δηλαδή έναν αιώνα μετά την υποδούλωση των Ελλήνων από τους Τούρκους, και συγκεκριμένα με την κατάληψιν και της Πελοποννήσου το 1540 και εδόθησαν τα προνόμια, αναφέρεται η επισκοπή Βρεσθένης.»³² Η Επισκοπή Βρεσθένης είχε έδρα τα Βρέσθена ή Βρέστενα και οι επίσκοποι διέμεναν στη Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Η Μονή της Κοιμήσεως, που σώζεται ακόμη και σήμερα, βρίσκεται δυτικά των Βρεσθένων και σε απόσταση περίπου τριών χιλιομέτρων απ' αυτά, στην αντίπερα όχθη του ποταμού Οινούντος. Περί τα μέσα του 17 ου αιώνα ο επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος Α΄ μετέφερε την έδρα μέσα στα Βρέσθена, στον ναό του Αγίου Ιωάννου στην θέση «Πύργος», που μετατράπηκε έτσι σε Επισκοπή³³.

Επί των ημερών του Θεοδώρητου Β΄ η έδρα της Επισκοπής μεταφέρθηκε στη Βαμβακού. Ο Κουκουλές διερωτάται «η Βαμβακού πως εγένετο έδρα;». Ο Βραχνός (γιατρός τότε στην Βαμβακού) λέγει ότι επίσκοπος τις εξ Αγίου Πέτρου της Κυνουρίας, θέλων ευρίσκεται πλησίον της πατρίδος του, μετέφερεν την έδραν εις Βαμβακούν, τούτο όμως δεν φαίνεται πιθανόν. Ίσως άλλοι λόγοι, Εθνικοί, επέβαλον την μετάθεσιν ταύτης εις μέρος μακράν του κέντρου της Τουρκικής Διοικήσεως κειμένου³⁴.

Η επισκοπή, λοιπόν, μετατέθηκε στη Βαμβακού και οι επίσκοποι διέμενον εν τη οικία του Κ. Λ. Λούπου (ερείπια σήμερα). Επειδή όμως απουσιάζοντός ποτε Θεοδώρητου Β΄ μετά

³¹ Α. Π. Σπηλιάκος, *Ο Καπετάν Δεσπότης, Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος*, Αθήνα 1971, σ. 10

³² Π. Παπαθεοδώρου, *Θεοδώρητος ο Β΄ και η Επισκοπή Βρεσθένης*, Αθήνα 1976, Αθήνα 1976, σ. 10

³³ Σπ. Π. Σπηλιάκος, «Η Επισκοπή Βρεσθένης», διαθέσιμο στο: <https://www.dal.gr/servers/tavresthena/vresthena/istspil/episkopi.htm>, ημερομηνία προσπέλασης: 19.3.2021

³⁴ Π. Παπαθεοδώρου, *ό. π.*, σ. 19

του θείου του εις μονήν των Αγίων Αναργύρων εγένετο ληστεία εις την Μητρόπολιν, ο Θεοδώρητος φοβηθείς μετώκησεν εις την οικίαν του γαμβρού του Αναγνώστη Βραχνού, εις ην διαρκώς πλέον μέχρι της αναχωρήσεώς του έμενεν, μη θελήσας να κατοικήση εις την οικίαν του Κ. Λούπου ην το 1816 αγοράσας του εδώρησεν ο θείος του»³⁵.

Η έδρα της επισκοπής από τα 1780 ήταν η Βαμβακού μέχρι το 1833 που μετονομάστηκε σε επισκοπή Σελλασίας και διατηρήθηκε με την ονομασία αυτήν μέχρι το 1842. Ο Νίκος Σταυρόπουλος μνημονεύει: «σαν έδρα της Επισκοπής Βρεσθένης από την εποχή που ιδρύθηκε μέχρι το τέλος του 17^{ου} αιώνα ήταν τα ΒρέσθENA, για λίγα χρόνια η Χρύσαφα και από τις αρχές του 1800 μέχρι και το 1833 η Βαμβακού. (...). Οι λόγοι επιλογής της Βαμβακούς σαν έδρα της επισκοπής, κατά πάσα πιθανότητα, πρέπει να αποδοθούν στο γεγονός ότι αυτή βρισκόταν σε μεγάλη απόσταση από τα κέντρα της τουρκικής διοίκησης. Και συνεχίζει ο Νίκος Σταυρόπουλος αναφέροντας : «Όταν ο Θεοδώρητος ο Β΄ θέλησε να μεταφέρει την έδρα της επισκοπής- για τον ίδιο προφανώς λόγο – από τη Βαμβακού στα Βέρροια, οι Βασσαραίοι, στο χωριό των οποίων διέμενε μικρός αριθμός Τούρκων, φοβηθέντες τις συνέπειες που θα είχε η μεταφορά αυτή στο θέρετρό τους, εναντιώθηκαν τόσο πολύ που τον ανάγκασαν να τους καταραστεί.»³⁶.

Η επισκοπή Βρεσθένης με βασιλικό διάταγμα περί διαιρέσεων των Επισκοπών του Βασιλείου (ΦΕΚ 3827-11-1833 σελ. 286) το 1833 μετονομάστηκε σε Σελλασίας και συνεχωνεύθη μετά της Επισκοπής Έλους. Με το ίδιο διάταγμα ορίσθηκε η Επισκοπή Σελλασίας προσωρινή, διότι έμελλε να ενωθεί με την επισκοπή της έδρας του νομού, όταν εχίρευε με οποιονδήποτε τρόπο³⁷.

Η επισκοπή περιελάμβανε αρκετές περιοχές. Ο Φαίδων Κουκουλές καταγράφει: «Η επισκοπή Βρεσθένης, ήτις εν έτει 1833 ωνομάσθη Σελλασίας, είχε σχετικώς μεγάλην έκτασιν, διότι περιελάμβανε περί τους εξ περίπου σημερινούς δήμους, ήτοι τον Οινούντος, Σελλασίας, Θεραπνών, Γερωνθών, εκ του δήμου Τρινάσου τα προς ανατολάς του ποταμού χωρία, εκ δε της επαρχίας Επιδάουρου τον δήμον Έλους.»³⁸. Επίσης περιελάμβανε και τα εξής μοναστήρια: Αγίων Τεσσαράκοντα, Αγίων Αναργύρων, Προδρόμου (Σιντζάφη), Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Παναγίας της Ρεματιανής και Ζωοδόχου Πηγής, τα οποία κατά το έτος 1833 - επί Όθωνος -

³⁵ Π. Παπαθεοδώρου, *ό. π.*, σ. 19

³⁶ Ν. Χ. Σταυρόπουλος, *Η Βαμβακού, το μικρό χωριό και η μεγάλη ιστορία του*, Αθήνα 1989, σ. 58

³⁷ Π. Παπαθεοδώρου, *ό. π.*, σ. 54

³⁸ Φ. Κουκουλές, *Ιστορία Βαμβακούς*, Αθήνα 1907, σ. 35

διαλύθηκαν και απέμειναν μόνο των Αγίων Τεσσαράκοντα και των Αγίων Αναργύρων, τα οποία πάλι συγχωνεύτηκαν αργότερα (το 1920)³⁹.

Σε έγγραφα της εποχής εντοπίζουμε τον Θεοδώρητο Β΄ να υπογράφει ως Βρεσθένης⁴⁰ και μετά το 1834 ως επίσκοπος Σελλάσιας⁴¹. Και ως Σελλάσιας τώρα ο Θεοδώρητος έμεινε εις την επισκοπικήν του έδρα, την Βαμβακού, την οποία διετήρησε αδιάκοπα μέχρι της καταργήσεώς της⁴².

Τέλος, το έτος 1843, με το θάνατο του Θεοδώρητου Β΄, η Επισκοπή καταργήθηκε. Το έτος 1925, εξελέγη βοηθός επισκόπου του Αρχιεπισκόπου Αθηνών με τον τίτλο "Βρεσθένης," ο Θεοφιλέστατος Επίσκοπος Κύριος Άνθιμος Τσάστος⁴³.

2.2. Ο Θεοδώρητος Α΄ και η χειροτονία του Θεοδώρητου Β΄

Μετά τον απαγχονισμό του Ιερεμίου στο Ναύπλιο το 1780, τον αρχιεπισκοπικό θρόνο διαδέχτηκε ο Θεοδώρητος Α΄ από την επαρχία της Καρυταίνης, ο οποίος φαίνεται να αρχιερατεύει από το 1780, όπως καταγράφεται σε παλιό ημερολόγιο της Μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα. «1780 Μαΐου 13, Κυριακή των Αγίων Πατέρων, ήλθεν εις το μοναστήριον των αγίων μ΄ (40) ο άγιος Ευρυσθένης κυρ Θεοδώρητος και χειροτόνησε εμέ τον ευσεβή μαρτινιανόν πρεσβύτερον, τον δέ Ιωάσαφ σφαραγκούλι ιεροδιάκονον και ο άγιος Θεός δι' ευχών του να μας ελεήση»⁴⁴.

Ο Θεοδώρητος Α΄ διέκρινε από πολύ νωρίς τις ικανότητες του ανιψιού του Θωμά και διαπίστωσε ο ίδιος αλλά και οι ευσεβείς γονείς του την κλίση του στα ιερά γράμματα. Έτσι, πριν καλά καλά συμπληρώσει τα δεκαοχτώ του χρόνια εκλήθη από τον θείο του στην επισκοπή Βρεσθένης. Εκεί ο θείος του, αδελφός του πατέρα του, θα τον γαλουχήσει με θρησκευτική ευσέβεια και θα τον χειροτονήσει αρχικά υποδιάκονο.

Τα πρώτα, λοιπόν, ιερατικά βήματα του ο Θωμάς τα κάνει στη Βαμβακού. Μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα ανέρχεται όλες τις κλίμακες της ιερατικής ιεραρχίας. Χειροτονείται σε υποδιάκονος από το θείο του στη Βαμβακού το έτος 1805. Δύο χρόνια αργότερα

³⁹ Σπ. Π. Σπηλιάκος, «Η Επισκοπή Βρεσθένης», διαθέσιμο στο: <https://www.dal.gr/servers/tavresthena/vresthena/istspil/episkopi.htm>, ημερομηνία προσπέλασης:20.3.2021)

⁴⁰ ΓΑΚ, ΚΥ, Αρχείο Γραμματείας/ Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίου Εκπαιδύσεως [1833-1848], Σειρά 1 Εκκλησιαστικών [1833-1844], Φ. 113 Βρεσθένης Επισκοπή [1833-1834], Τεκμήριο 4

⁴¹ ΓΑΚ, ΚΥ, Αρχείο Γραμματείας/ Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίου Εκπαιδύσεως [1833-1848], Σειρά 1 Εκκλησιαστικών [1833-1844], Φ. 749 Σελλάσιας Επισκοπή [1835-1837, 1839-1840], Τεκμήριο 49

⁴² Π. Παπαθεοδώρου, *ό. π.*, σ. 54

⁴³ Σπ. Π. Σπηλιάκος, «Η Επισκοπή Βρεσθένης», διαθέσιμο στο: <https://www.dal.gr/servers/tavresthena/vresthena/istspil/episkopi.htm>, ημερομηνία προσπέλασης:20.3.2021

⁴⁴ Σπ. Π. Σπηλιάκος, «Η Επισκοπή Βρεσθένης», διαθέσιμο στο: <https://www.dal.gr/servers/tavresthena/vresthena/istspil/episkopi.htm>, ημερομηνία προσπέλασης:11.4.2021

χειροτονείται διάκονος και στις 8 Νοεμβρίου 1812 πρεσβύτερος και συγχρόνως πρωτοσύγγελος. Όταν παραιτήθηκε όμως ο θείος του, το 1813, με την αυθόρμητη αίτηση των πιστών της επισκοπής και κατόπιν αδείας της Μεγάλης Εκκλησίας, χειροτονήθηκε σε επίσκοπος στις 5 Απριλίου 1813, Σάββατο του Λαζάρου, και μετονομάστηκε σε "Θεοδώρητος"⁴⁵.

Ο μέγας Οικονόμος Κωνσταντίνος στον Επιτάφιο λόγο του μνημονεύει: «Και δεν κατέλαβε τον θρόνον τούτον τυραννίδα τινά και ταξιαρχίαν καί κληρουχίαν, αλλ' εις Χριστού διακονίαν, φροντίζων της του λαού σωτηρίας και πάντα ποιών και υπομένων προς οικοδομήν των πιστών και καταρτισμόν της θεόθεν αυτώ πεπιστευμένης Εκκλησίας»⁴⁶. Νεαρός ο Θεοδώρητος Β' ξεκινά το ιερατικό του έργο υπό τις νουθεσίες και συμβουλές του θείου του. Ως νεαρός αναγνώστης, κοντά στους ψάλτες κρατούσε το ίσον, απήγγειλε τον Απόστολον, διάβαζε το Ψαλτήριον και τις Προφητείες, βοηθούσε τους ιερείς εις τα ιερά των καθήκοντα, και εν τέλει εξοικειώθηκε με τα δύσκολα εκκλησιαστικά κείμενα.

Νους ευφυής και δραστήριος αναλαμβάνει την επισκοπή με θάρρος και τόλμη, χωρίς να φανεί κατώτερος των περιστάσεων. Είχε πάθος για τα εκκλησιαστικά και αγάπησε των θείων ναών την ευπρέπεια. Τί είδους εικόνες αφήκαν εις την νεανικήν ψυχήν του Θεοδώρητου τα πρώτα της αρχιερατείας του, είναι πολύ δύσκολο να ερευνηθεί σύμφωνα με τον μητροπολίτη Μονεμβασίας και Σπάρτης Ευστάθιο Σπηλιώτη.

Στα Πελοποννησιακά ο Ιω. Θεοδωρακόπουλος επιβεβαιώνει το εν λόγω γεγονός: «Εν ηλικία 20 ετών προβιβάζεται εις ιεροδιάκονος και την ογδόη Απριλίου του 1821 χειροτονείται ιερομόναχος και πρωτοσύγκελλος. Εν τω μεταξύ δια το γήρας του θείου παραιτηθέντος ο ανεπιός αυθορμήτω αιτήσει των κατοίκων και αδεία της Μεγάλης Εκκλησίας προάγεται τη 5 Απριλίου του 1813 εν ηλικία 26 μόλις ετών, εις τον βαθμόν του αρχιερέως τότε μετονομασθείς Θεοδώρητος»⁴⁷.

Η αποστολή του ήταν μεγάλη σε μία εποχή όπου κυοφορούταν ο εθνικός αγώνας και που ο ρόλος της εκκλησίας και των εκπροσώπων της ήταν σημαντικός για τον υπόδουλο Έλληνα. Ο επίσκοπος εκείνη την εποχή δεν είχε μόνο θρησκευτική δικαιοδοσία, αλλά και πολιτειακή. Ο Θεοδώρητος γνώριζε πολύ καλά πως η απέχθεια του Έλληνα προς την τουρκική δικαιοσύνη έφερε τούτον μοιραία στον επίσκοπο για την επίλυση των διαφορών.

⁴⁵ Σπ. Π. Σπηλιάκος, «Η Επισκοπή Βρεσθένης», διαθέσιμο στο: <https://www.dal.gr/servers/tavresthena/vresthena/istspil/episkopi.htm>, ημερομηνία προσπέλασης: 11.4.2021

⁴⁶ Κων. του εξ Οικονόμων, *Λόγος Επιτάφιος εις τον αιόδιμον επίσκοπον Σελλασίας Θεοδώρητον*, Αθήνα 1843, σ. 6

⁴⁷ Ιω. Ν. Θεοδωρακόπουλος, «Βρεσθένης Θεοδώρητος», στα: *Πελοποννησιακά*, τ. 11 (1975), σ. 132-133

Σε μία εποχή, επομένως, περιορισμών και μόνιμης φοβίας με καταπιέσεις και δουλεία αναλαμβάνει τα αρχιερατικά του καθήκοντα και αποδεικνύεται ένας δραστήριος αρχιερέυς με ευθύτητα, ευλάβεια και φιλανθρωπία. Σώφρων και πρακτικός καταφέρνει να κερδίσει σε μεγάλο βαθμό την αγάπη του ποιμνίου του. Ο μητροπολίτης Ευστάθιος σχολιάζει: «Λέγουν οι βιογράφοι του Θεοδώρητου ότι ήτο τίμιος χαρακτήρ, ευθύς, ευλαβής, φιλάνθρωπος, δραστήριος αρχιερέυς. Ότι έκτισε ναούς εις χωρία της επισκοπής του και ίδρυσε σχολεία, ότι εκινείτο διαρκώς, εκήρυσσε τον λόγο του Θεού και τον άμβωνα μετέβαλεν εις εθνικόν βήμα»⁴⁸.

Ο Φαίδων Κουκουλές στην *Ιστορία της Βαμβακούς* αναφέρει ότι Ο Θεοδώρητος Β΄ φρόντισε να ανακαινίσει τον ναό της Κοιμήσεως στη Βαμβακού που είχαν κατακαύσει οι ορδές του Ιμπραήμ. Συγκεκριμένα: «Τοιαύτα τα κατά τον ναόν της Κοιμήσεως, όστις είδε και ημέρας ευκλείας. Από του άμβωνος αυτού από το 1780-1813 Θεοδώρητος ο Α΄, από του έτους δε τούτου μέχρι του 1842 ο μεγαλεπήβολος ανεπιός και διάδοχός του Θεοδώρητος ο Β΄, edίδαζεν και παρεμύθησαν τα πλήθη»⁴⁹.

Ως φωτισμένος ιεράρχης ο Θεοδώρητος επηρεασμένος από τις εκρηκτικές διδαχές των διδασκάλων και τις συμβουλές του θείου του εργάστηκε από τον άμβωνα της επισκοπής του με σκοπό την πνευματική ανάταση των συμπατριωτών του υπενθυμίζοντας στο ποιμνίο του την ηθική υποχρέωση που είχε απέναντι στον Θεό και στην πατρίδα. Από τη θέση αυτή πρόσφερε στην παιδεία του υπόδουλου ελληνισμού χτίζοντας σχολεία στην περιφέρεια της επισκοπής του οραματιζόμενος την απελευθέρωση του γένους.

Ο Αγ. Σπηλιάκος παρουσιάζοντας τη μοναδικότητα του σεβαστού ιεράρχου προβάλλει το τρίπτυχο των στόχων του: χριστιανική αγάπη, πατριωτισμός και ομόνοια. Η μοναδικότητα και η αξιοσύνη του τον κατατάσσουν στους πεπαιδευμένους κληρικούς που με τα κηρύγματά του ρίχνει τον σπόρο της συστηματικής καλλιέργειας των γραμμάτων.

2.3. Η προσφορά του Θεοδώρητου στη μόρφωση του γένους

Ο Θεοδώρητος Β΄ από τη θέση, που είχε ταχθεί, δε φρόντιζε μόνο για τη θρησκευτική παιδεία των υπόδουλων Ελλήνων και την εθνική τους αφύπνιση, αλλά σαν Έλληνας τους δίδασκε τις ηθικές υποχρεώσεις, που είχαν, και καθοδηγούσε το ποιμνίο του προς την κατάκτηση της μόρφωσης και της ελευθερίας. Έχοντας για βοηθούς του τους πιο μορφωμένους παπάδες της επισκοπής του, όπως ο ηγούμενος της Μονής των Αγίων Σαράντα Μαρτινιανός

⁴⁸ Ε. Σπηλιώτης, «Απόπειρα σκιαγράφησης του Βρεσθένης Θεοδώρητου», στα: *Πρακτικά Γ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών*, Αθήνα 1987-1988, σ. 29

⁴⁹ Φ. Κουκουλές, *ό. π.*, σ. 20

ή ο εφημέριος του Βασσαρά Θεόκλητος Οικονόμου, επεδίωκε μέσω της διαφωτιστικής του προσπάθειας την εθνική αναγέννηση. Γνώριζε καλά πως η ελευθερία θα επέλθει μόνον με τη διδασκαλία.

Ένα έγγραφο που έστειλε ως Πρόεδρος της Πελοποννησιακής Γερουσίας στον υπουργό της θρησκείας επίσκοπο Ανδρούσης Ιωσήφ, σχεδόν απάνω στο χρόνο της Επανάστασης, αποτελεί σαφέστατη ένδειξη για τη διαλεκτική σύνθεση του χριστιανισμού και του ελληνισμού στην αντίληψη του Καπετάν Δεσπότη⁵⁰. Το έγγραφο αξίζει να το αντιγράψουμε ολόκληρο:

«Πανιερώτατε,

Δεν σας λανθάνει, ότι η ηθική είναι αναγκαιότατον διά την ευδαιμονίαν του ανθρώπου και ότι μετά την καλήν νομοθεσίαν οφείλομεν να δώσωμεν την προσοχήν μας όλως διόλου εις την αμοιβαίαν εκπλήρωσιν των καθηκόντων. Αλλά διά να επιτύχωμεν του σκοπού, ανάγκη πάσα να ζητήσωμεν την βοήθειαν αξίων και πεφωτισμένων ανδρών, οι οποίοι ν' αναλάβουν αυτό το ιερόν χρέος να περιφερθώσι κατά πάσαν την Πελοπόννησον και να διδάξουν τον λαόν περί της αγίας ημών πίστεως, περί αγάπης και ομονοίας, και μάλιστα περί πατριωτισμού και ελευθερίας. Αποτεινόμεθα λοιπόν εις την Πανιερότητά σας και παρακαλούμεν να φροντίση διά να εκλεχθούν επί τούτω τα τοιαύτα υποκείμενα και ν' αποσταλούν εις κήρυξιν του ιερού Ευαγγελίου και της ελευθερίας. Μένομεν δε με όλον το σέβας.

Τριπολ. 5 Μαρτίου 1822

Βρεσθένης Θεοδώρητος, Πρόεδρος

Ο Πρωτοσύγκελλος Αμβρόσιος»⁵¹.

Σε ένα άλλο έγγραφό του στο οποίο υπογράφει ο Βρεσθένης Θεοδώρητος ως αντιπρόεδρος του Βουλευτικού φαίνεται ξεκάθαρα πως θεωρεί την παιδεία *κρηπίδα της ευτυχίας των εθνών*. Το έγγραφο αξίζει να μνημονευθεί ως έχει στα Αρχεία της Ελληνικής Παλλιγγενεσίας:

«Αριθ. 217

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ

Προς τον εκλαμπρότατον Πρόεδρον του Εκτελεστικού

⁵⁰ Α. Π. Σπηλιάκος, *ό. π.*, σ. 30

⁵¹ Α. Π. Σπηλιάκος, *ό. π.*, σ. 31

Το Βουλευτικόν αισθανόμενον την ανάγκην οπού έχει η Πατρίς διά την καλήν ανατροφήν των παιδων, κρηπίδα της ευτυχίας των εθνών, εσκέφθη περί του αξιολόγου τούτου αντικειμένου, και επειδή εις επιτυχίαν τούτου του σωτηρίου σκοπού ανάγκη είναι και άνθρωπος να διορισθή έφορος κατά τον λζ΄ του οργανικού Νόμου, τοιούτον έκρινε τον κύριον Θεόκλητον Φαρμακίδην, και τω ενεπιστεύθη το υψηλόν τούτο υπόργημα, ονομάσαν αυτόν Έφορον της Παιδείας και Ηθικής Ανατροφής των Παίδων. Το Σεβαστόν νουν Εκτελεστικόν ας δώση τας περί τούτου αναγκαίας διαταγάς.

Τη 5 Ιουλίου 1823 εν Τριπολιτσά

Ο Αντιπρόεδρος του Βουλευτικού

Βρεσθένης Θεοδώρητος

Ο α΄ Γραμματεύς

Ιω. Σκανδαλίδης»⁵².

Η εκπαίδευση και η καλλιέργεια του χριστιανικού φρονήματος μέσω της παιδείας συγκέντρωσε την προσοχή και το ενδιαφέρον του επισκόπου Θεοδώρητου. Το θρησκευτικό συναίσθημα του λαού του και την πίστη του αναζωπύρωνε ο ίδιος πυρπολούμενος από τη βαθιά πίστη του προς τον θεό. Τα αναγραφόμενα τονίζει ο Γαλανόπουλος και συνεχίζει: «Το εθνικόν φρόνημα του λαού διετήρησεν εν ακμή, την εκπαίδευσιν εθεράπευσε τόσον όσον και τον ζήλον και την αγάπην των υπ' αυτού ποιμενομένων προς τον Θεόν και την πατρίδα. Σπουδαιοτάτην πρόνοιαν έλαβε διά την ίδρυσιν και συντήρησιν σχολείων, πολλών δαπανών και εξ ιδίων⁵³.

Ο Μ. Γαλανόπουλος, επίσης, επισημαίνει: «Ποία δε η φροντίς αυτού περί την ορθήν εκπαίδευσιν των τέκνων της λογικής αυτού ποιίμνης και πόσον εσπούδαζεν, όπως οι πατέρες εκτρέφωσι τα τέκνα εν παιδεία και νουθεσία Κυρίου», μαρτυρούσι το Βρεσθένειον και το Βαμβακώον ελληνικόν σχολείον και η πολλή επιμέλεια περί την εκλογήν των κατά καιρούς διδασκάλων, ων και της κατ' έτος συντάξεως το τρίτον κατέβαλλεν αυτός ανακουφίζων την απορίαν των τόπων εκείνων⁵⁴.

Ο Θεοδώρητος Β΄, όταν ανέλαβε την επισκοπή και μετέφερε την έδρα στη Βαμβακού, αποφασίζει να στραφεί στο μορφωτικό του έργο και να ιδρύσει το Ελληνικό σχολείο της Βαμβακούς. Ξεκινώντας ο Θεοδώρητος από την έδρα του το μορφωτικό και εκπολιτιστικό του έργο ιδρύει αμέσως σ' αυτή μονοτάξιο Ελληνικό σχολείο. Στην επιθυμία του δε να ελαφρύνει οικονομικά όσο γινόταν περισσότερο τους όχι και τόσο ευπορούντες κατοίκους της

⁵² Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, Αθήνα (1972), τ. 2, σ. 515, στο εξής βλ. ΑΕΠ

⁵³ Μ. Ε. Γαλανόπουλος, *Εκκλησιαστικά σελίδες Λακωνίας*, Αθήνα 1939, σ. 26

⁵⁴ Μ. Ε. Γαλανόπουλος, *ό. π.*, σ.26

περιοχή, αναλαμβάνει ο ίδιος να καλύψει το ένα τρίτο των εξόδων συντήρησης και λειτουργίας του. Παράλληλα, εκτιμώντας ότι οι διδάσκαλοι της περιοχής δε θα ήσαν σε θέση να προσφέρουν στους μαθητές το επίπεδο γνώσεων που εκείνος φιλοδοξούσε, καλεί τον φίλο και συσπουδαστή του Γεώργιο Τσαφολόπουλο από τη Βυτίνα και του αναθέτει τη διεύθυνση⁵⁵.

Είναι άξιο λόγου το έγγραφο που έστειλε ο Βρεσθένης Θεοδώρητος στον Καποδίστρια δια την αποστολή των χρηζόντων. Την αναφορά αυτήν υπογράφουν οι προεστοί της Βαμβακούς και όχι της περιοχής.

«Εξοχώτατε,

Εις μίαν κωμόπολιν της καθ' ημάς επαρχίας η και Βαμβακού, το Σχολείον προήτο και κατά καιρόν η νεολαία της αυτής κωμοπόλεως γυμναζομένη εισεχώρει εις Γραμματικήν οποσούν κατά το δυνατόν εκάστου. Αλλά και μετά την Τριπολιτσάς πτώσιν, είχαν τον παρόντα μουσικολογιώτατον κύριον Αντώνιον Πάον, Πάριον, παραδίδοντα μουσικήν κατ' αρχάς, γραμματικήν, γλώσσα, Θρησκ., Ιστορία κατά την αλληλοδιδασκτικήν. Κατά δε συνέπειαν των δεινών της Ελλάδος, διαφθαρέντων των χρηζόντων της Σχολής, έχοντες οι κάτοικοι τον ζήλον και παρ' ημών έργοις τοις κατά δύναμιν οδηγούμενοι, ανήγειρον Σχολείον αλληλοδιδασκτικής, συμφωνήσαντες με τον ίδιον διά ην γύμνασιν της νεολαίας των. Υστερούμενοι δε των χρηζόντων προστρέχουσιν, ως μετά, Θεόν, προς την πηγήν των αγαθών την Υμετέραν Εξοχότητα, ίνα προμηθεύση των χρηζόντων:πινάκων, αβακίων, και βιβλίων, και μένομεν με το βαθύτατον σέβας.

13 Σεπτεμβρίου 1829. Βαμβακού

Ο ταπεινός αρχιερέυς

Ο Βρεσθένης Θεοδώρητος

Αναγν. Κουμάνταρος, Νικ. Οικονόμου, Αναγν. Σακελλαράκης, Οικονομόπουλος (Δημογέροντες Βαμβακούς)»⁵⁶.

Το Ελληνικό σχολείο της Βαμβακούς συνεχίζει να λειτουργεί οργανωμένο με ικανότατους διδασκάλους και έναν ικανοποιητικό αριθμό μαθητών και ο Θεοδώρητος, του οποίου το πάθος και το ενδιαφέρον για τη μόρφωση των κατοίκων της περιοχής ήταν διαρκές και αδιάπτωτο, φροντίζει και καταφέρνει ώστε το σχολείο να περιληφθεί στα συντηρούμενα από το Ελληνικό Κράτος⁵⁷.

⁵⁵ Ν. Χ. Σταυρόπουλος, *ό. π.*, σ. 109

⁵⁶ Π. Παπαθεοδώρου, *ό. π.*, σ. 29-30

⁵⁷ Ν. Χ. Σταυρόπουλος, *ό. π.*, σ. 110

Σε έγγραφο των κατοίκων των χωριών Βαμβακούς, Βρεσθένων, Αράχοβας και Βασσαρά με αριθμό πρωτοκόλλου 3366/ 18 Νοεμβρίου 1835 προς τη Βασιλική γραμματεία της Δημοσίου Εκπαιδεύσεως αναφέρονται τα ακόλουθα:

«Είναι αναντήρητον ότι η θρησκεία και η διάλεκτος διετήρησαν την αρχαιότητα του Ελληνικού Έθνους, και δι' αυτά τα δύο μεγάλα πράγματα έκαμεν το Έθνος τας μεγαλυτέρας θυσίας· αγωνιζόμενον το έθνος και μετ' αυτού οι υποφαινόμενοι δεν ελάβομεν ευκαιρίαν να συστήσωμεν σχολείου διά την εκπαίδευσιν της Νεολαίας μας. (...). Γνωρίζομεν κάλλιστα τα πατρικά αισθήματα της Α.Μ διά την πρόοδον και ευτυχίαν των υπηκόων και πεπείθαμεν ότι θέλει ευηραστηθή να χωρηγήση τα μέσα εις τα πτωχά χωρία της Επισκοπής Σελλασίας διά την σύστασιν ενός κεντρικού Ελληνικού σχολείου. Είναι αληθή ότι πρότερον είχομεν Ελληνικόν σχολείον εις το χωρίον Βαμβακού (...), αλλά είναι επίσης αληθές ότι είχομεν και την βοήθειαν των Μοναστηρίων της Επισκοπής Σελλασίας υπό την προστασίαν του Σεβαστού Επισκόπου.(..).έχοντας όλας τας ελπίδας διά την άνθησιν μας, υποφαινόμεθα με σέβας βαθύτατον.»⁵⁸.

Ο Θεοδώρητος, μάλιστα, όταν οι κάτοικοι των Βρεσθένων παρέβλεψαν την πρότασή του να διατεθούν χρήματα για το σχολείο, ενώ οι Βρεσθενίτες τα χρησιμοποίησαν για τη επέκταση της εκκλησίας, έγραψε επιτιμητική επιστολή προς αυτούς και διέταξε να κλείσει η εκκλησία και να παύσουν να ιερουργούν οι ιερείς. Ο Φαίδων Κουκουλές στο Σπαρτιατικό ημερολόγιο καταγράφει: «τιμωρία αλωθώς τολμηρά, προερχομένη εκ μέρους επισκόπου. Το πείραμα εν τούτοις επέτυχε και οι καλοί Βρεσθενίται ζητούντες συγγνώμην πέμπουσι την κατωτέρω επιστολήν»⁵⁹.

«Τω πανηρωεκλαμπρωτάτω και σεβασμιωτάτω κύω κύω και ημών αυθέντη δεσπότη προσκυνητά.

Εις Βαμβακού

Πανηρωεκλαμπρώτατε αυθέντη δεσπότη ευλαβώς πρωσκυνούμεν. Ελάβομεν τω αρχιερατικών της και τω επροσκηνήσαμεν και ήδωμεν να μας σφαλήςης την εκκλησίαν μας και τους ηερής μας πάσης ιερωπραξείας διά την υπόθεσιν του σχολείου, ότι δεν ηκούσαμεν την προσταγήν σου· λοιπών, δεσπότη μου, όχι πως δεν σε ηκούσαμεν, αλλά το οσπήτιον αυτό ήναι έτοιμο διά να γκρεμήση και ύπαμεν διά να τω πουλήσωμεν και φτιάσωμεν την εκκλησίαν οπού είναι καθώς μας ηξεύρεις πως ήμεθα εκεί μέσα και βεβεώνεσε και από τους γειτόνους

⁵⁸ ΓΑΚ, ΚΥ, Αρχείο Γραμματείας/ Υπουργείου Εκκλησιαστικών και Δημοσίου Εκπαιδεύσεως [1833-1848], Σειρά 2- Δημόσια Εκπαίδευση [1833-1848], Φ. 1231- Βαμβακούς εις Σελλασίαν Ελληνικόν Σχολείον [1835-1839], Τεκμήριο 5-7

⁵⁹ Φ. Κουκουλές, «Ο Βρεσθένης Θεοδώρητος Β' και το σχολείον Βρεσθένων», στο: *Σπαρτιατικό ημερολόγιο*, Αθήνα 1908, σ. 54

μας Βρυσιότες τους χορηγάδες οπού εβγάναμεν ένα καμήνι χορήγι δηά της εκκλησίας και τω τελειώσαμεν. Τώρα, δεσπότη μου, να έχωμεν την αγήαν σου ευχή μην ενοχλήζισαι. Προσκυνούμεν μη μας έχης την εκκλησίαν ασφαλημένη ότι ήναι μερικοί άνθρωποι ης κίνδυνον θανάτου μήπως και αποθάνη κανένας και έχωμεν και ημής την αμαρτίαν του. Τόσων και πάλι ξανά προσκυνούμεν και μένομεν ης την προσταγή σου.

1825 του παρώντος 23

ΒρέσθENA

Οι δούλοι σου Βρεσθενήτες κηνώς

Προσκυνούμεν»⁶⁰.

Ο ιεράρχης στάθηκε εμπυχωτής της παιδευτικής ανύψωσης των Ελλήνων και δε σταμάτησε να προσπαθεί για τη σύσταση σχολείων και μάλιστα σε μια εποχή που η παιδεία αποτελούσε προνόμιο σπάνιο και πολυτέλεια. Ως απλός ιεροκήρυκας φρόντισε για τη διατήρηση της γλώσσας και για τη μόρφωση του λαού. Στον επικήδειο λόγο του ο Κωνσταντίνος ο εξ Οικονόμων μνημονεύει: «Καθ' όν δε χρόνον διέπρεπεν εις το Βουλευτικόν, συνείργησε και άλλοις της Ελλάδος κατοίκους εις σχολείων σύστασιν.»⁶¹.

Ο ιεράρχης στάθηκε παρήγορος και εμπυχωτής του λαού με πρωταρχικό του στόχο την ανοικοδόμηση και επαναλειτουργία των κοινών σχολείων και έφερε εις πέρας με την πρόθυμη συμπαράσταση των κατοίκων κάθε χωριού της επαρχίας του, και με πόρους από τα μοναστηριακά κτήματα, όπως αναφέρει ο Π. Παπαθεοδώρου.

⁶⁰ Φ. Κουκουλές, «Ο Βρεσθενής Θεοδώρητος Β΄ και το σχολείον Βρεσθένων», στο: *Σπαρτιατικό ημερολόγιο*, Αθήνα 1908, σ. 54

⁶¹ Κων. του εξ Οικονόμων, *Λόγος επιτάφιος εις τον αιίδιμον επίσκοπον Σελλασίας Θεοδώρητον*, Αθήνα 1843, σ. 9

Γ' Κεφάλαιο

Ο ρόλος του Θεοδώρητου Β' στην Ελληνική Επανάσταση

3.1. Η μύηση του Θεοδώρητου Β' στη Φιλική Εταιρεία

Η Φιλική Εταιρεία αποτέλεσε το συνδετικό κρίκο μεταξύ των Ελλήνων και επηρέασε καθοριστικά τις προετοιμασίες για την Ελληνική Επανάσταση. Η ίδρυσή της στην Οδησό από τον Εμμανουήλ Ξάνθο, Νικόλαο Σκουφά και Αθανάσιο Τσακάλωφ το 1814 αποσκοπούσε κατά κύριο λόγο στην αποτίναξη του τουρκικού ζυγού και στην απελευθέρωση όλων των χριστιανικών πληθυσμών που βρίσκονταν υπό την κατοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα μέλη της ήταν έμποροι, προεστοί, κληρικοί και άνθρωποι σχεδόν από όλα τα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα. Με πολύ γλαφυρό τρόπο μας την περιγράφει ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης στο έργο του *Διηγήσεις συμβάντων της Ελληνικής φυλής από το 1770 έως τα 1836*: «Εμέστωσε και η εταιρία, η φιλική εταιρία η οποία εχρησίμευσε ως μία σύνοδος οικουμενική της Ελλάδος, πλησίον εις τον ιερέα ήταν λαϊκός, καθήμενοι εις ένα σκαμνί πατριάρχης και τζοπάνης, ναύτης και γραμματισμένος, ιατροί και άρρωστοι, κλεφτοκαπετανέοι προεστοί, προεστοί και έμποροι, η σύνοδος εργάζεται άκοπα· άγιον το χόμα εκείνων που την εφεύρηκαν!»⁶².

Είναι αλήθεια ότι η Φιλική Εταιρεία απευθύνθηκε σε όλους και ζήτησε τη συνδρομή υλική και ηθική προκειμένου να μηνύσει την ελπίδα της αποτίναξης του τουρκικού ζυγού. Η ανταπόκριση πολλών Ελλήνων ήταν άμεση, αλλά ο κλήρος αγκάλιασε με αγάπη αυτήν την προσπάθεια και συνέβαλε ενεργά στους οραματισμούς της Φιλικής Εταιρείας. Σε όλη την Ελλάδα μύηθηκαν σε αυτήν πολλοί αρχιερείς και συμπολέμησαν μαζί με τους οπλαρχηγούς ενώνοντας τις δυνάμεις τους με τους επαναστάτες.

Ο ιστορικός της Ελληνικής Επανάστασης, αυτόπτης και αυτήκοος μάρτυρας - σύμφωνα με τον Π. Γεωργαντζή- της συμπεριφοράς του κλήρου, ο Σπ. Τρικούπης, ομολογεί: «Δεν δυνάμεθα να μη θαυμάσωμεν τον μέγα χαρακτήρα, ον ο κλήρος, ο θείος τω όντι κλήρος, και οι άρχοντες επέδειξαν. Εν μέσω των δεσμών και των βασάνων, και έμπροσθεν της επονειδίστου αγχόνης και υπό την ανθρωποκτόνον αξίνην, πολλοί εξ αυτών παρορμώντο να αρνηθώσι τον Χριστόν, προς διαφύλαξιν της ζωής και απόλαυσιν πολλών άλλων αγαθών επιγείων, αλλ' όλοι μέχρι ενός επροτίμησαν τας βασάνους και τον θάνατον»⁶³.

⁶² Θ. Κ. Κολοκοτρώνης, *Διήγησις συμβάντων της ελληνικής φυλής*, Αθήνα 1846, σ. 30

⁶³ Σπ. Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1971, τ. 1, σ. 93

Στην Πελοπόννησο από το 1818 υπήρξε έντονη η επιθυμία από τους κληρικούς για μύηση στη Φιλική Εταιρεία ώστε ο Παλαιών Πατρών Γερμανός στα *Απομνημονεύματά* του να σημειώνει: «Εις την Πελοπόννησον ουδείς των επισήμων Αρχιερέων και προεστώτων και λοιπών προκρίτων έμεινεν αμύητος»⁶⁴.

Έτσι, η πλειοψηφία των αρχιερέων τάσσεται υπέρ της Φιλικής Εταιρείας και αναλυτικότερα στην Πελοπόννησο ανάμεσα στις εμβληματικές φυσιογνωμίες ήταν: ο Μονεμβασίας Χρύσανθος, ο Χριστιανουπόλεως Γερμανός, ο Ναυπλίου και Άργους Γρηγόριος, ο Έλους Άνθιμος, ο Π. Πατρών Γερμανός, ο Τριπολιτζάς Δανιήλ, ο Κορίνθου Ζαχαρίας, ο Βρεσθένης Θεοδώρητος⁶⁵ και άλλοι.

Την 20ή Ιουλίου 1820 ο έμπορος από την Τρίπολη, Παναγιώτης Αρβάλης κατήχησε στην Τρίπολη τον Βρεσθένης Θεοδώρητο, στα 35 του χρόνια. Ο Παναγιώτης Αρβάλης- όπως αναφέραμε έμπορος- κατηχήθηκε από τον Νικηφόρο Παμπούκη στις 22 Φεβρουαρίου 1819. Στις παραπομπές του βιβλίου του ο Β. Μέξας καταγράφει: «Ο Φιλήμων γράφει: ...Εκ των εμπόρων (ο Ν. Παμπούκης) παρέλαβεν τον Παναγιώτην Αρβάλην και Παναγιώτην Ταχμιτζήν, ως τους πλέον ετοιμούς εις την διάδοσιν του Μυστηρίου. Και τωόντι! Ο Αρβάλης έγινεν το δραστηριώτερον όργανον προσηλυτισμού εις αυτόν τον τόπον.(...)»⁶⁶.

Ο Παναγιώτης Αρβάλης υπήρξε ένας ικανός και δραστήριος έμπορος που συνέβαλε σημαντικά στη διάδοση των ιδεών της Φιλικής Εταιρείας με πάθος και αυταπάρνηση. Ο Παναγιώτης Αρβαλής υπήρξε από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες των Αρκάδων Φιλικών μαζί με τους αδελφούς Σέκερη. Καταγόταν από το χωριό Λάστα της Γορτυνίας. Αφιερώθηκε στην οργάνωση της Εταιρίας στην Τριπολιτσά, εγκαταλείποντας τις εμπορικές του δραστηριότητες. Με την κήρυξη της Επανάστασης ο Αρβαλής έλαβε ενεργό μέρος σε αυτήν. «Συμμετείχε στη νικηφόρο μάχη στο Λεβίδι σαν επικεφαλής του πρώτου βορεινού στρατιωτικού Σώματος Τριπολιτσιωτών. Μετά τη μάχη όμως πέθανε στη Βυτίνα σε ηλικία 42 χρόνων, από υπερβολική λύπη για το χαμό του αδελφικού του φίλου Δ. Σταμέλου Παλαιολόγου»⁶⁷.

Ως απόστολος της Φιλικής Εταιρείας ο Θεοδώρητος Β΄ Βρεσθένης εργάστηκε με ζήλο υπέρ των ιδεών του αγώνα και μαζί του συμμερίζονταν αυτές τις ιδέες και άλλοι κληρικοί.

⁶⁴ Π. Πατρών Γερμανός, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1956, τ. 3, σ. 7

⁶⁵ Π. Γεωργαντζής, *Οι Αρχιερείς του Εικοσιένα*, Ξάνθη 2011, σ. 217-218

⁶⁶ Β. Μέξας, *Οι Φιλικοί*, Αθήνα 1937, σ. 37

⁶⁷ Βιογραφίες: «Παναγιώτης Αρβάλης», διαθέσιμο στο:

<https://www.gtp.gr/LocInfo.asp?IncludeWide=&InfoId=26&Code=EGR&PrimeCode=EGR&Level=2&PrimeLevel=2&Entity=176&LocId=69&IΣang=1>, ημερομηνία προσπέλασης: 17.4.2021

Το κίνημα τούτο, συνεμερίζοντο και κληρικοί και το διηύθυνε δε ο Παλαιών Πατρών Γερμανός.⁶⁸

Από τη στιγμή που κατηχήθηκε ο Θεοδώρητος Β΄ η μητρόπολή του μεταβλήθηκε σε μέρος μυστικών συνεδριάσεων και κέντρο επαναστατικό. Συχνά ο ιεράρχης καλούσε τους προύχοντες της Βαμβακούς, τον Νικολέτον Νικολετόπουλον, τον Δημ. Λούπον, τον Γιαννάκη Σακελαράκη, τον Μελ. Κουμαντάρο και τον Γεωργ. Οικονομόπουλο. Για αρκετό καιρό συζητούσαν και προετοίμαζαν τον ξεσηκωμό του γένους. Στον Οικονομόπουλο, μάλιστα, ο Θεοδώρητος είχε αναθέσει και τη φροντίδα για τις προμήθειες όπλων και πολεμοφοδίων, ακόμη και την κατασκευή πυρίτιδος με τη βοήθεια των εμπείρων Δημητσανιτών. Φαίνεται πως ο Γεώργιος Οικονομόπουλος υπήρξε από τους πρώτους που μνήθηκαν τα μυστικά της Φιλικής Εταιρείας. Αυτό προκύπτει από το πρωτότυπο ενός διπλώματος που βρέθηκε στα αρχεία της Εθνικής Βιβλιοθήκης, το οποίο είχαν δωρήσει τα παιδιά του Σταύρου Κουμαντάρου, στο σπίτι του οποίου βρέθηκαν μεταξύ άλλων και πολλά έγγραφα του Θεοδώρητου και το όπλο του. Παρατίθεται ως εξής:

«Εις το όνομα της μελλούσης σωτηρίας.

Καθιερώνω ιερέα Φιλικόν και αφιερώνω εις την αγάπην της Φιλικής Εταιρείας και εις την υπεράσπισιν των Φιλικών και ιερέων των Ελευσινίων τον συμπολίτην έμπορον τον Γεώργιον Κονομόπουλον εκ Βαμβακούς χρονών 40 ως θερμόν υπερασπιστήν της ευδαιμονίας της Πατρίδος κατηχηθέντα και ορκισθέντα παρά του Θεοδώρητου.

Σεπτεμβρίου 20 των Φιλικών Βαμβακούς»⁶⁹.

Τα επαναστατικά κέντρα με τα οποία ο Θεοδώρητος Β΄ συνδεόταν ήταν του Μυστρά και του Λεωνιδίου. Κατάφερε να αντλήσει από αυτά τα κέντρα πληροφορίες και πολεμοφόδια με αποτέλεσμα να εξοπλίσει τους Βαμβακίτες, που προετοιμάζονταν για την εξέγερση. Αυτούς τους είχε θέσει υπό τις διαταγές του Μελέτη ή Αναγνώστη Κουμαντάρου, εγγονού του Μιχάλη Κουμαντάρου, λοχαγού της ανατολικής λεγεώνας της Σπάρτης κατά την επανάσταση της Πελοποννήσου την υποκινηθείσα από την Αικατερίνη τη Μεγάλη το 1770⁷⁰.

Με αυτά τα μέσα και με αυτούς τους συμπολεμιστές θα αρχίσει την επαναστατική του δράση ενεργώντας πλέον ως στρατιώτης ταγμένος στον λυτρωμό του σκλαβωμένου έθνους. Εξελίχθηκε σε πεφωτισμένη και επαναστατική μορφή που με διορατικότητα και χωρίς

⁶⁸ Π. Παπαθεοδώρου, *Θεοδώρητος ο Β΄ και η Επισκοπή Βρεσθένης*, Αθήνα 1976, σ. 31

⁶⁹ Ν. Χ. Σταυρόπουλος, *Η Βαμβακού, το μικρό χωριό και η μεγάλη ιστορία του*, Αθήνα 1989, σ. 280

⁷⁰ Ν. Χ. Σταυρόπουλος, *ό. π.*, σ. 280

να εγκαταλείπει ποτέ τα ιερατικά του καθήκοντα, καλούσε τους συμπατριώτες του να παλέψουν για την εθνική τους παλιγγενεσία.

3.2. Η ένοπλη δράση του Θεοδώρητου Β΄ στον αγώνα της ανεξαρτησίας

Ο Θεοδώρητος Β΄ υπήρξε άριστος κληρικός, σύμφωνα με τον Αγησίλαο Σπηλιάκο, αλλά και γενναίος πολεμιστής. Διέθετε φρόνημα και σκέψη δυνατή με πόθο και έντονη επιθυμία να πολεμήσει για την πατρίδα του. Η μύησή του στη Φιλική Εταιρεία του άνοιξε νέους δρόμους στη δράση και στον προσανατολισμό του. Όταν ήρθε το πλήρωμα του χρόνου ανταποκρίθηκε με σθένος και βρέθηκε στην πρώτη γραμμή.

Η ένοπλη επαναστατική του δράση αρχίζει από τον Μυστρά. Ο Αθ. Φωτόπουλος στο έργο του *Οι κοτζαμπάσηδες της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη τουρκοκρατία (1715-1821)* παρατηρεί: «Η επαρχία του Μυστρά επαναστάτησε υπό τον Παν. Κρεββατά, τον επίσκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον, τον Αντώνιον Νικολόπουλον, τον Πέτρο Βαρβιτσιώτη, τον Αντώνιο Κουμουσιώτη και τον Παναγιώτη Γιατράκο»⁷¹.

Έτσι, μετά την κήρυξη της Επανάστασης τη 28 Μαρτίου ο επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος ο Β΄, αφού πήρε μαζί του λίγους έμπιστους άνδρες από τη Βαμβακού, σπεύδει στον Μυστρά και εκεί σηκώνει το λάβαρο της Επανάστασης.

Ο Θεοδώρητος Β΄ με το σπαθί του πολεμιστή, φορώντας τη φουστανέλα του αντί για ράσα και με τις ευλογίες του άρρωστου μητροπολίτη Λακεδαιμόνος Χρύσανθου -κατά τον Σπηλιάκο- περιτρυγισμένος από τους προεστούς, τους οπλαρχηγούς και τους πολεμιστές του Μυστρά ορκίζεται να πάρει εκδίκηση για όλους αυτούς που μαρτύρησαν στο Μυστρά, αλλά και σε όλη την Ελλάδα. Ο Θεοδώρητος μνημονεύει στον πολεμικό του όρκο τον μητροπολίτη Ανανία, που τον κατέσφαξαν οι Τούρκοι στα 1769. Μνημονεύει, επίσης, και τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, που είχε ξεκινήσει κι αυτός από τον Μυστρά⁷².

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα της φυσιογνωμίας του Θεοδώρητου ήταν ότι πίστευε πως ο ίδιος ο Θεός του συμπαραστεκόταν στον ιερό αγώνα εναντίον του τουρκικού ζυγού και αυτό ήταν που του έδινε φώτιση και θάρρος να συνεχίζει. Αυτό το πάθος το διέκρινε και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και γι' αυτό τον θαύμαζε.

⁷¹ Αθ. Θ. Φωτόπουλος, *Οι κοτζαμπάσηδες της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη τουρκοκρατία (1715-1821)*, Αθήνα 2005, σ. 343

⁷² Ο Ανανίας Θεοφίλης - Λαμπάρδης (γέννηση 17ος/18ος αιώνας - θάνατος 1764), με κοσμικό όνομα Αναστάσιος, κληρικός, μητροπολίτης Λακεδαιμονίας και εθνομάρτυρας.

Ο Θεοδώρητος, λοιπόν, σηκώνει τη σημαία της Επανάστασης στον Μυστρά και κηρύττει την έναρξη του δίκαιου αγώνα ελευθερίας και φωνάζει: «Έλληνες αδελφοί, ευλογημένοι στρατιώται της πίστεως και της Πατρίδος, ο Θεός ηγίασεν τ' άρματά σας»⁷³.

Μετά την κήρυξη της Επανάστασης, αφού τον ακολούθησαν όσοι είχαν ενθουσιαστεί με το μήνυμα της Επανάστασης σπεύδει στα Βέρβена όπου εγείρει προμαχώνες, γυμνάζει και προετοιμάζει τους στρατιώτες με τη βοήθεια ικανών οπλαρχηγών όπως ο Αναγνώστης Κουμαντάρος, ο Πέτρος Μπαρμπιτσιώτης και άλλοι. Το στρατόπεδο των Βερβένων ήταν το μόνο σωστά οργανωμένο στρατόπεδο και σύμφωνα με τον Π. Παπαθεοδώρου- αναλάμβανε τις πιο δύσκολες αποστολές και τις έφερναν πάντοτε εις πέρας. Είχαν πάντα συμπαραστάτη τους τον δεσπότη που του έδινε ευχές και ευλογίες ώστε να ανταποκριθούν με γενναιότητα. Ακόμη και όταν αποτύγχαναν-για παράδειγμα ύστερα από τη μάχη στο Βαλτέτσι και στις Κερασιές- ο Θεοδώρητος συνεχίζει να εμψυχώνει τους πολεμιστές και στρατηγούς και τους επιβεβαιώνει πως ο θεός δεν παίρνει πίσω τον λόγο του με το παρακάτω γράμμα:

«Γενναιότατοι αρχιστράτηγοι και στρατηγοί.

Ο επιφέρων το παρόν μας κύριος Ανδρέας Παναγιώτου Παπαδιαμαντόπουλος έρχεται μαχσούς προς την αγάπην σας· θέλετε δώση πίστιν βεβαίαν εις άπαντα τα παρ' αυτού λεγόμενα προς ωφέλειαν του κοινού Γένους ημών των ορθοδόξων Χριστιανών, και είναι περιττόν να σας γράψωμεν τα καθ' ημών, ωσάν οπού η ευγενεία του διά ζωσης φωνής θέλει σας τα καθιστορήσει άπαντα. Διό ανδρίζεσθε και κραταιούσθε, ότι μεθ' ημών ο Θεός, και θέλει λάμψει ή κοινή ελευθερία του γένους ημών, ως πάλαι έλαμψε, και υγιάινετε εν Χριστώ τω αναστάντι.

Ο ίδιος σας φέρνει νιβερτσιλέ και μολύβι, και με τα ίδια ζώα να μας προφθάσητε μπαρούτι.

Τη 12 απριλίου 1821 Βέρβена

ΒΡΕΣΤΕΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ

Ο αρχιμανδίτης ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

Καπ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΑΚΗΣ

ΚΩΝΣΤ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΝΕΖΗΣ»⁷⁴.

⁷³ Π. Παπαθεοδώρου, ό., π., σ. 32

⁷⁴ Ιω. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα 1860, τ. 3, σ. 436

Τα παλικάρια του, έχοντας πάντοτε εξασφαλισμένη τροφή και πολεμοφόδια ανταποκρίνονταν στα κελεύσματα του δεσπότη και της μοίρας για την απελευθέρωση του γένους.

Πρέπει να επισημανθεί ότι στο στρατόπεδο των Βερβένων ο Θεοδώρητος είχε οργανώσει οικονομική πολεμική υπηρεσία το *Κελλάρι* και είχε διορίσει τους κατάλληλους *Φροντιστές*. Συγκεκριμένα, ο Βρεσθίνης μάλιστα με τον Αν. Κονδάκη «εσύστησε το πρώτο φροντιστήριο το ονομαζόμενον Κελλάρι και φροντιστές διόρισε τον Γ. Τροχάνη, τον Αναγ. Ροντόπουλο και τον Ιω. Κρητικό. «Ενώ στο χωριό, που αποτελούσε μεσαιωνικό κεφαλοχώρι, λειτούργησε και το λεγόμενο «Φροντιστήριο Τροφίμων του Αγώνα» ή «κελλάρι», δηλαδή ήταν κέντρο επισιτισμού για τους συγκεντρωμένους ή διερχόμενους πολεμιστές»⁷⁵.

Στη Βαμβακού, βέβαια, είχε συστηθεί το πρώτο κέντρο εφοδιασμού αποθήκης, στρατολογίας και πληροφοριών και για αυτό, όταν αναχώρησε ο Θεοδώρητος από τον Μυστρά, είχε συστήσει στους προεστούς να στείλουν τρόφιμα και πυρίτιδα στους στρατιώτες στη Βαμβακού, οι οποίοι το είχαν μεγάλη ανάγκη. Πράγματι οι προεστοί του Μυστρά δεν αμέλησαν τις παραγγελίες του Θεοδώρητου και στις 8 Απριλίου 1821 έστειλαν την πρώτη δόση γράφοντας τα εξής:

«Τη 8 Απριλίου 1821

Κυρ-Νικολέτο χαίροις

Εις Βαμβακούν

Λάβε με Σιτενιώτες φορτία δύο με Γιάννη Φδίκη οκάδ. εκατόν σαράντα οκτώ και κάμε οικονομίαν και καταφθάσης το στράτευμα καθώς είσαι διορισμένος. Πλην με οικονομίαν γιατί ζαερέξ ολιγόστευσε. Ακολούθως θέλω σας καταφθάσωμεν. Και όλους τους ανθρώπους όπου είδον εδώ σας τους στέλνομεν οπίσω, και όταν κάμη χρειάν μας τους στέλνετε. Και όσα ζώα βρίσκονται να τα φέρετε να τα φορτώσουν άρματα, και προς τούτοις όσοι άνθρωποι είναι άξιοι διά τα άρματα όχι μόνο εις το χωρίον σου, αλλά και εις τα επίλοιπα χωρία, αμέσως να τους ξεκινήσετε, και μην κοιμάσθε εις το βαθύ ύπνον, αλλά στοχασθήτε ότι κινδυνεύομεν.

Ταύτα και μένομεν.

ηγαπητοί σας Προεστοί του Μυστρά»⁷⁶.

⁷⁵ «Εκδηλώσεις στα Βέρβεννα για την ιστορική μάχη κατά των Τούρκων», ημερομηνία ανάρτησης: 8.6.2014, διαθέσιμο στο: <https://www.drt915.gr/ekdiloseis-sta-vervena-gia-tin-istoriki-maxi-kata-ton-toyrkon-vid-ph/>, ημερομηνία προσπέλασης: 19.4.2021

⁷⁶ Π. Παπαθεοδώρου, *ό. π.*, σ. 34

Και ο Π. Παπαθεοδώρου συνεχίζει σχολιάζοντας: «Ο Νικολέτος λαβών τα ανωτέρω διαμοίρασε ταύτα εις τους αναμένοντας και αμέσως τους απέστειλε προς συνάντισιν του Θεοδώρητου (Βέρβεννα). Δεν ήτο δε αυτή η μόνη εις Βαμβακούς σταλείσα επικουρία.»

Ο Θεοδώρητος με τα άρματα αγιασμένα πολέμησε στις Κερασιές, στο Βαλτέτσι, στα Βέρβεννα, στα Δολιανά, στην πολιορκία της Τριπολιτσάς, όπου το «ταμπούρι του Δεσπότη», στημένο απέναντι στην «πόρτα του Μυστρά» του τριπολιτσιώτικου κάστρου έμεινε θρυλικό.⁷⁷.

3.3. Η συμμετοχή του Θεοδώρητου Β΄ στη μάχη της Βλαχοκερασιάς, στο Βαλτέτσι, στα Βέρβεννα, στα Δολιανά και στην άλωση της Τριπολιτσάς

Με προθυμία και μεγαλοκαρδία ο Θεοδώρητος συμμετείχε σε μία από τις σημαντικότερες μάχες της Ελληνικής Επανάστασης, τη μάχη της Βλαχοκερασιάς τη μέρα του Πάσχα στις 10 Απριλίου 1821. Ο Αγ. Σπηλιάκος τον χαρακτηρίζει «μεγαλόκαρδο» και «επιχειρηματία», γιατί υπήρξε τολμηρός στην ανάληψη ευθυνών και δεινός στρατιωτικός στην ανάληψη επιχειρήσεων, αλλά και ως προς τα επιχειρήματά του στις συζητήσεις τρομερός συνομιλητής που εντυπωσίαζε με το σθένος και την αποφασιστικότητά του τους συνομιλητές του.

Η μάχη στη Βλαχοκερασιά απέβη μοιραία για το ελληνικό στρατόπεδο, αλλά αυτό δεν μείωσε το επαναστατικό φρόνημα του Βρεσθένης. Συγκεκριμένα η ιστορική μελέτη μας καταγράφει: «Στα Βέρβεννα εξ άλλου είχε ήδη από τις 25 Μαρτίου σχηματισθή στρατόπεδο από τον Αναγν. Κονδάκη, τον Βρεσθένης Θεοδώρητο και ενόπλους από τα Δολιανά και τον Άγιο Πέτρο. Λίγες ημέρες αργότερα 500 ένοπλοι υπό τον Κυριακ. Μαυρομιχάλη και τον Αντ. Νικολόπουλο αποσπάσθηκαν από το στρατόπεδο των Βερβαίνων και οχυρώθηκαν στη Βλαχοκερασιά, τρεις ώρες μακριά από την Τριπολιτσά. Εναντίον του σώματος αυτού βάδισαν ανήμερα του Πάσχα, στις 10 Απριλίου, 3000 ένοπλοι Τούρκοι. Επακολούθησε μάχη που κράτησε μισή ώρα και είχε ως αποτέλεσμα τη διάλυση του στρατοπέδου. Ο Νικολόπουλος και λίγοι ακόμη συναγωνιστές του, που αμετακίνητοι στάθηκαν να πολεμήσουν, βρήκαν ηρωικό θάνατο, ενώ οι περισσότεροι εγκατέλειψαν τις θέσεις τους και τράπηκαν στα ορεινά»⁷⁸.

Οι στρατιώτες, που κατάφεραν να γλυτώσουν, μετέβησαν στο στρατόπεδο των Βερβένων σύμφωνα με τις υποδείξεις του Κολοκοτρώνη. Πρέπει να σημειωθεί ότι την ίδια μέρα, στις 10 Απριλίου 1821 οι Τούρκοι απαγχόνισαν στην Κωνσταντινούπολη τον

⁷⁷ Α. Π. Σπηλιάκος, *Ο Καπετάν Δεσπότης, Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος*, Αθήνα 1971, σ. 41-42

⁷⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 12 (1975), σ. 103, στο εξής βλ. *ΙΕΕ*

Οικουμενικό Πατριάρχη Γρηγόριο τον Ε΄. Το αποτρόπαιο αυτό έγκλημα σε συνδυασμό με την απάνθρωπη καύση μικρών παιδιών στη Βλαχοκερασιά πλημυρίζει με οργή τους Έλληνες, που θα ξεσπάσει λίγους μήνες αργότερα μετά την άλωση της Τριπολιτσάς που κατέσφαξαν όποιον βρήκαν μπροστά τους⁷⁹.

Η μάχη της Βλαχοκερασιάς, τις ημέρες του Πάσχα, υπήρξε σημαντική νίκη για τους Τούρκους γιατί έθιξε όχι μόνο το εθνικό συναίσθημα των Ελλήνων αλλά και το χριστιανικό τους συναίσθημα. Ο Ν. Σπηλιάδης με τον εκφραστικό πλούτο που τον χαρακτηρίζει περιγράφει παραστατικά: «Την μεγάλην παρασκευήν υπήγεν εις τα Βέρβена ο αρχιμανδρίτης Δικαίος, και ομού με τους αρχιερείς Βρεσθένης, Έλους και Μαλτσίνης Ιωακείμ εν τω μέσω του στρατού έψαλον το *Χριστός Ανέστη* ύπαιθροι, και οι στρατιώται αντί λαμπάδων εκράτουν τα τουφέκια εις την δεξιάν. Εν ω δε ητοιμάσθησαν να φάγωσιν τον αμνόν, ήκουσαν τον τουφεκισμόν εις Βλαχοκερασιάν και έδραμον εις βοήθειαν των Ελλήνων ο Κρητικός με τον Βαρβιτσιώτην και άλλους αρχηγούς, αλλά δεν επρόφθασαν, διότι η μάχη είχε λάβει τέλος»⁸⁰.

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα του κλήρου-ως επί το πλείστον-ήταν η διάθεση να συμμετάσχουν στην απελευθέρωση και να εμψυχώσουν το ταλαίπωρο έθνος. Η διάθεση αυτή χαρακτήριζε και τον ίδιο τον Βρεσθένη και αυτό επιβεβαιώνεται από σημαντικούς μελετητές όπως αναφέρει και ο Κ. Βοβολίνης; «Εμάχοντο εξ ίσου και ο απλός εφημέριος του χωριού και ο απλός ιερομόναχος, αλλ' ηγωνίζοντο και αι κορυφαί της Εκκλησίας, από της υπάτης κορυφής μέχρι του επισκόπου και του ελαχιστοτέρου τμήματος της Ελληνικής πατρίδος»⁸¹. Μετά από την άτυχη μάχη στη Βλαχοκερασιά και πριν τη πρώτη μάχη στο Βαλτέτσι, την ώρα που οι καπεταναίοι είχαν συγκεντρωθεί στο Πάπαρι προκειμένου να συσκεφθούν με τον Κολοκοτρώνη, ο Θεοδώρητος από τα Βέρβена, μαζί με το νιβερτσιλέ και το μολύβι που τους στέλνει, προσπαθεί να τους εμψυχώσει στέλονοντάς τους ένα γράμμα στο οποίο έγραφε: «Ανδρίζεσθε και κραταιούσθε, ότι μεθ' ημών ο Θεός»⁸².

Η στρατιωτική του δράση συνεχίζεται και στο Βαλτέτσι, όπου ηγείται σώματος στρατιωτικού, γεγονός που ο αυστριακός διπλωμάτης και συγγραφέας Άντον Πρόκες φον Όστεν, που λάτρευε την Ελλάδα και ήταν ενθουσιώδης φιλέλληνας, παρατηρεί και καταγράφει: «Υπό τον επίσκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον και τον Μαυρομιχάλην

⁷⁹ Γ. Θ. Πραχαλιάς, «Σαν σήμερα-10 Απριλίου 1821: Η μάχη της Βλαχοκερασιάς», ημερομηνία ανάρτησης: 10.4.2021, διαθέσιμο στο: <https://www.arcadiaportal.gr/>, ημερομηνία προσπέλασης: 20.4.2021

⁸⁰ Ν. Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1851, τ. 1, σ. 87

⁸¹ Κ. Βοβολίνης, *Η Εκκλησία εις τον αγώνα της ελευθερίας*, Αθήνα 1952, σ. 141

⁸² Α. Π. Σπηλιάκος, *ό. π.*, σ. 34-35

συνήχθησαν πολλαί χιλιάδες ανδρών παρά το Βαλτέτσιον, κείμενον νοτιοδυτικώς της Τριπόλεως»⁸³.

Όταν κατά την πρώτη επίθεση των Τούρκων στο Βαλτέτσι στις 24 Απριλίου 1821 διασκορπίστηκε το στρατόπεδο των Ελλήνων, ο Κολοκοτρώνης στέλνει επιστολή στον Θεοδώρητο στο στρατόπεδο των Βερβένων. γράφοντας:

«Καπετάν δεσπότη Βρεσθένης μ' όσοι είσατε αυτού εις τα Βέρβεννα! Αν είσαι Καρυτινός και Καπετάν Δεσπότης, να φυλάξετε αυτού την πολιορκίαν καλά και σε οκτώ ημέρας καταφθάνω κι' εγώ με στρατεύματα πολλά· η θέσις είναι δυνατή και βάστατε καλά, διότι σας προφθάνω με δύναμιν χωρίς άλλο»⁸⁴. Πριν ακόμη φτάσει ο Κολοκοτρώνης, ο Βρεσθένης υπερασπίζεται τη θέση-κλειδί των Βερβαίνων με ένα στρατιωτικό σώμα 150 ανδρών, παρά τη διάλυση των γύρω Ελλήνων⁸⁵.

Η δεύτερη μάχη στο Βαλτέτσι, που κράτησε 23 ώρες, στις 12-13 Μάη 1821 αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της στρατιωτικής ιδιοφυίας του Κολοκοτρώνη, αλλά και του πάθους του Θεοδώρητου.

Αν Οι Τούρκοι είχαν κερδίσει τη μάχη στο Βαλτέτσι στις 13 Μάη 1821, ενδέχεται το μέλλον της Ελληνικής Επανάστασης να ήταν διαφορετικό. Η ελληνική νίκη έδωσε κουράγιο στους Έλληνες και σε όσους πολιορκούσαν την Τριπολιτά.

Το Βαλτέτσι το διαδέχονται τα ένδοξα Δολιανά. Ο ιεράρχης μάχεται επί δύο ημέρες και ο εχθρός οπισθοδρομεί. Δεν έμεινε «ρουθούνη», όπως έλεγε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Το σχέδιο του Κεχαγιάμπεη, ένα μέρος του στρατού του να κινηθεί προς το Βέρβεννα και το άλλα προς τα Δολιανά το βράδυ της 17^{ης} προς τη 18^η Μάη, δεν απέδωσε. Στα Δολιανά είχε ταμπουρωθεί ο Νικηταράς με λίγους άνδρες και τον περίμενε. Στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* αναφέρεται: «Παρά την αριθμητική υπεροχή των Τούρκων οι επαναστάτες πολεμώντας γενναία κράτησαν τις θέσεις τους και προξένησαν στον εχθρό μεγάλη φθορά. Ενισχύσεις κίνησαν αμέσως από τα Βέρβεννα προς τα Δολιανά, αλλά αναγκάστηκαν να γυρίσουν πίσω και να οχυρωθούν στο εκεί στρατόπεδο, όπου προβάλλοντας αποτελεσματική αντίσταση έφεραν σε απόγνωση τους Τούρκους, οι οποίοι κατά τις απογευματινές ώρες άρχισαν να υποχωρούν. Οι Έλληνες τους κυνήγησαν ως τα Δολιανά, όπου ενώθηκαν με τους άνδρες του Νικηταρά. Στην καταδίωξη που ακολούθησε διακρίθηκε ο Νικηταράς που από τότε

⁸³ Αντ. Πρόκες-Όστεν, *Ιστορία της Επανάστασεως των Ελλήνων κατά του οθωμανικού κράτους εν έτει 1821 και της ιδρύσεως του ελληνικού βασιλείου*, Αθήνα 1868, τ. 1, σ. 56

⁸⁴ Α. Π. Σπηλιάκος, *ό. π.*, σ. 33-34

⁸⁵ Π. Γεωργαντζής, *ό. π.*, σ. 364

ονομάστηκε Τουρκοφάγος»⁸⁶. Το πεδίο της μάχης καλύφθηκε από νεκρούς. Οι Τούρκοι φοβισμένοι έτρεξαν και κλείστηκαν στην Τριπολιτσά.

Λέγεται πως «σε κάποια κρίσιμη φάση της μάχης οι Τούρκοι είχαν καταλάβει ένα σημαντικό ύψωμα, όπου έστησαν την ημισέληνο και έβαλαν κατά των Ελλήνων. Τότε δύο Έλληνες παρουσιάστηκαν στους αρχηγούς του στρατοπέδου και υποσχέθηκαν να φονεύσουν τον Τούρκο σημαιοφόρο, ζητώντας για αντάλλαγμα φουσέκια και την ευχή του επισκόπου Βρεσθένης. Πράγματι, σκότωσαν τον σημαιοφόρο και τον βοηθό του, έριξαν την τουρκική σημαία και έστησαν την ελληνική. Οι προληπτικοί Τούρκοι οπισθοχώρησαν και έχασαν τη μάχη»⁸⁷.

Στις 5 Ιουνίου οι Τούρκοι εξήλθαν από την Τρίπολη κατευθυνόμενοι προς το χωριό Θάνα και εκεί διεξήχθη μάχη, στην οποία έχασε τη ζωή του ο οπλαρχηγός Κ. Μπούρας. Στην αρχή οι Έλληνες κλονίστηκαν, αλλά στη συνέχεια πέρασαν στην αντεπίθεση. Σύμφωνα με τον Ν. Σπηλιάδη ο Βρεσθένης και ο Γιατράκος κατάφεραν να στρατοπεδεύσουν πιο κοντά στην Τρίπολη. «Την 5 εξήλθον κατά των εις Θάναν ωχυρωμένων, εμαχήσαντο και εφόνευσαν εννέα Έλληνας, μεθ' ων και ο Μπούρας από την Μεσσηνίαν· εφονεύθησαν δε και επληρώθησαν εξ αυτών εικοσιπέντε. Τότε δε ο Βρεσθένης με τον Γιατράκον προχωρήσαντες κατεσκηνώθησαν πολύ πλησίον Τριπολιτσάς· ο δε Μπαρμπιτσιώτης κατέλαβεν θέσιν επί τινός υψώματος προ του φρουρίου ή της ακροπόλεως με ογδοήντα στρατιώτας, και μαχόμενοι κατά των φρουρούντων, τους ηνάγκασαν να μη φαίνονται εις τας επάλξεις, και κατέστησαν ούτως άχρηστα τα πυροβόλα των, τα οποία έβλαπτον κατά πολλές διευθύνσεις τους πολιορκούντας.»⁸⁸.

Στις 23 Σεπτεμβρίου 1821 το τμήμα του Θεοδώρητου προωθημένο εις τα νότια της Τριπολιτσάς κατάφερε να ανοίξει την πύλη του Μυστρά την ώρα που εξελισσόταν η έφοδος εναντίον του φρουρίου. Καταγράφεται το γεγονός ως εξής: «Τότε και οι Λακεδαιμόνιοι δυτικώς ορμήσαντες εκ των κατά το Θάνα οχυρωμάτων ήνοιξαν την πόρτα του Μυστρά υπό τον επίσκοπον Βρεσθένης, Κρεββατάν και Ιατράκον»⁸⁹. Ο Βρεσθένης περήφανος εισέρχεται πρώτος στην Τριπολιτσά παρά τα βόλια των Τούρκων. Αγέρωχος ιεράρχης και ατρόμητη ψυχή που δε διστάζει μπροστά στον κίνδυνο. Ακολουθούμενος από το στρατιωτικό του σώμα μπαίνει έφιππος και ξιφήρης στην Τριπολιτσά προβάλλοντας για άλλη μια φορά πως τα άρματά του ευλογημένα από το Θεό υπηρετούν το εθνικό συμφέρον, την απελευθέρωση του γένους.

⁸⁶ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 120

⁸⁷ *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια*, Αθήνα 2010, τ. 8, σ. 132

⁸⁸ Ν. Σπηλιάδης, *ό. π.*, τ. 1, σ. 164

⁸⁹ *Ιω. Φιλήμων, ό. π.*, τ. 4, σ. 220

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθούν τα λόγια του Θεοδώρητου προς τον Υψηλάντη εν όψει της παράδοσης της Μονεμβασίας ώστε να γίνει αντιληπτό ότι ο Βρεσθένης εκουσίως είχε μεταμορφωθεί σε έναν αγωνιστή και υπερασπιστή της εθνικής παλιγγενεσίας: «εάν με τοιαύτας συμβουλάς ελπίζης να τρέξης, εκλαμπρότατε, είσθε ηπαττημένος πάρα πολύ. Το φρούριον της Μονεμβασίας παραδίδεται με αίματα Πελοποννησιακά και η τετράμηνος πολιορκία διετηρήθη με έξοδα και στρατεύματα της Πελοποννήσου». Χωρίς να χρειαστεί ερμηνεία το παραπάνω απόσπασμα διαφαίνονται ξεκάθαρα οι πολιτικές και στρατιωτικές θέσεις του Θεοδώρητου.

Ο Θεοδώρητος, λοιπόν, με το σπαθί του πολεμάρχου στο ένα χέρι και με τον σταυρό στο άλλο, ευλογεί τους συμπατριώτες του που μάχονται υπέρ πίστεως και πατρίδος. Για τους Έλληνες του Εικοσιένα ο πόλεμος ήταν η μοναδική διέξοδος από τον βάρβαρο τουρκικό ζυγό. Ιερά και άγια έπρεπε να συμπράξουν εναντίον του εχθρού. Γνώριζε πως ο πόλεμος είναι δίκαιος, περισσότερο για εκείνους που δεν τους έχει απομείνει άλλη ελπίδα παρά μόνο τα όπλα, σύμφωνα με τον Τίτο Λίβιο⁹⁰.

---

⁹⁰ *Titus Livius*, (59 π.Χ. - 17 μ.Χ.) ήταν Ρωμαίος ιστορικός

Δ' Κεφάλαιο

Ο Θεοδώρητος Β' ως πολιτική προσωπικότητα

4.1. Η συμμετοχή του Θεοδώρητου Β' στη Συνέλευση των Καλτεζών

Λίγες μέρες μετά τη μάχη των Δολιανών και τη νίκη του στρατοπέδου του Θεοδώρητου, συνέρχεται στις Καλτεζές, στη μονή του Αγίου Νικολάου, η πρώτη αντιπροσωπεία και εκλέγει την πρώτη κυβέρνηση του μόλις αναγεννημένου ελεύθερου κράτους. «Με πρόεδρο τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη οι αντιπρόσωποι των επαρχιών, αφού πραγματοποίησαν συνεδρίαση λίγων ημερών, συγκρότησαν την πρώτη Πελοποννησιακή Γερουσία, εκλέγοντας έξι επιτρόπους: τον Πετρόμπεη, τον επίσκοπο Βρεσθένης Θεοδώρητο, τον Σ. Χαραλάμπεη, τον Θ. Κανακάρη, τον Αναγνώστη Δεληγιάννη και τον Ν. Πονηρόπουλο, με γραμματέα τον Ρήγα Παλαμίδα. Η εξαμελής αυτή επιτροπή γίνεται ο πυρήνας ενός πρώτου Κυβερνητικού Οργανισμού, αναλαμβάνοντας την ευθύνη της πολεμικής οργάνωσης της χώρας και τον εφοδιασμό της. Στις 26 Μάη 1821 υπέγραψαν το πρώτο πρωτόκολλο, ορίζοντας ως επόμενη έδρα τη Στεμνίτσα. Και την 1η Ιουνίου υπέγραψαν, πάλι στις Καλτεζές, την πρώτη εγκύκλιο, που έστειλαν στους προεστούς και σε όλα τα σημαίνοντα πρόσωπα του Μοριά»⁹¹.

Το κείμενο παρατίθεται ως εξής:

«Η γενική ευταξία των υποθέσεων της πατρίδος μας Πελοποννήσου, και η αισία έκβασις του προκειμένου ιερού αγώνος περί της σεβαστής ελευθερίας του Γένους μας, επειδή και αναγκαίως απήτουν την γενικήν συνέλευσιν και σκέψιν, συναθροίσθημεν επί τούτου οι υπογεγραμμένοι από μέρους των επαρχιών μας, έχοντες και την γνώμην και όλων των απόντων, εκλέξαντες τους φιλογενεστάτους κυρίους τον τε Άγιον Βρεσθένης Θεοδώρητον, Σωτήριον Χαραλάμπεη, Αθανάσιον Κανακάρην, Αναγνώστην Παππαγιαννόπουλον, Θεοχαράκη Ρέντην και Νικόλαον Πονηρόπουλον, καθ' υπακοήν και συγκατάνευσιν και αυτών εις την κοινήν ημών ταύτην πρότασιν, τους διορίζομεν, διά να παρευρίσκωνται μετά του ενδοξοτάτου κοινού αρχιστρατήγου μας Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, και πάντες οι άνωθεν επέχοντες την Γερουσιάν όλου του Δήμου των επαρχιών της Πελοποννήσου, προηγουμένης της ενδοξότητός του, να συσκέπτωνται, προβλέπωσι και διοικώσι, και κατά το μερικόν και κατά το γενικόν, απάσας τας υποθέσεις, διαφοράς, και παν ό,τι συντείνει εις την κοινήν

⁹¹«Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Καλτεζών», διαθέσιμο στο: <https://immk.gr/2018/06/22/%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%AC-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-%CE%AC%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%85-%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BB%CE%B1%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%84%CE%B5%CE%B6%CF%8E%CE%BD/>, ημερομηνία προσπέλασης: 23.4.2021

ευταξίαν, αρμονίαν, εξοικονομίαν τε και ευκολίαν του ιερού αγώνος μας, καθ' όποιον τρόπον η θεία πρόνοια τους φωτίση και γνωρίσωσιν ωφέλιμον, έχοντες κατά τούτο κάθε πληρεξουσιότητα, χωρίς να ειμπαρή τινά να αντιτείνη, ή να παρακούη εις τα νεύματα και διαταγάς των. Και τούτο το υπόργημά των και η ημετέρα εκλογή θέλει διατρέξει και θέλει έχει το κύρος μέχρι της αλώσεως της Τριπολιτσάς και δευτέρας κοινής σκέψεως.

Και περί μεν της από μέρους των ειλικρινούς, απαθούς, και μετά της δυνατής επιμελείας και σκέψεως εις το άνωθεν υπόργημά των εξακολουθίας, καθώς και της από το μέρος ημών τε και όλων των απόντων υπακοπής και άνευ τινός ανθιστάσεως, προφασιολογίας και αναβολής της εξακολουθίας και ενεργείας των νευμάτων και διαταγών των, ελάβομεν αμφοτέρα τα μέρη τον πρέποντα όρκον ενώπιον του υψίστου Θεού εν βάσει συνειδότος και της τιμής μας, και ούτως επεδόθη αυτοίς το παρόν ενυπόγραφον αποδεικτικόν και κυρωτικόν γράμμα μας.

1821 Μαΐου 26.

Έλους Άνθιμος, Παναγιώτης Κρεββατάς, Δημήτριος Καραμάνος, Παναγιώτης Ζαφειρόπουλος, Αθανάσιος Γρηγοριάδης, Αθανάσιος Κ. Κυριακός, Πέτρος Σαλαμώνος, Μανώλης Μελετόπουλος, Μιχάλης Κομητάς, Βασίλειος Σακελλαρίου, Αναγνώστης Παππά Γεωργίου, Νικόλας Πετμεζάς και αδελφοί μου, Κωνστ. Χρυσαντακόπουλος και αδελφοί, Δημήτριος Μέλιος μετά των λοιπών καπεταναίων Αρκαδίας, ο Πρωτοσύγκελλος Αμβρόσιος του αγίου Χριστιανουπόλεως, Κανέλλος Δεληγιάννης, Νικόλας Ταμπακόπουλος, Δημήτριος Παπατσώνης, Κωνστ. Ζαφειρόπουλος, Νικόλαος Σπυλιοτόπουλος, Παναγιώτης Μερίκας, Θεοδωράκης Πουλόπουλος, Παναγιώτης Γουλόπουλος, Σακελάριος Παππά Φώτου, Γεώργιος Αγαλόπουλος, Αναγνώστης Τσιωρτσάκης, Νικόλας Παλλαδάς, Αθανάσιος Κυριακός, Ρήγας Παλαμίδης, Παπαπαναγιώτης Παπαλεξίου.»⁹².

(Εις κοινοθέν έγγραφον προς τους Υδρο-Σπετσιώτες προστίθεται και η υπογραφή του Βρεσθένης Θεοδωρήτου και του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη)»⁹³.

Η Γερουσία πήρε από τη Συνέλευση ευρύτατη εξουσία, η οποία όμως ήταν περιορισμένη τοπικά μόνο στην Πελοπόννησο και χρονικά ως την κατάληψη της Τριπολιτσάς. Η Συνέλευση διαλύθηκε την ίδια μέρα (26 Μάη) και η Γερουσία μόλις ανέλαβε τα καθήκοντά της μετακινήθηκε στη Στεμνίτσα, που παρείχε μεγαλύτερη ησυχία και ασφάλεια⁹⁴.

⁹² Αν. Ζ. Μάμουκας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, ήτοι συλλογή των περί την αναγεννωμένην Ελλάδα, συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων από το 1821 μέχρι τέλους του 1832*, Πειραιάς 1839, τ. 1, σ. 3-5

⁹³ Δ. Ι. Σιγαλός, *Η Σπάρτη και η Λακεδαίμων*, Αθήνα 1963, τ. 3, σ. 530

⁹⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 12 (1975), σ. 129-130

Σύμφωνα με τον Φωτάκο κατά διαταγή της Γερουσίας των Καλτεζών είχε σχηματιστεί και η εφορία της επαρχίας Τριπολιτσάς. Μέλη της ήταν ο Βασίλειος Χρηστακόπουλος, Ευγένιος Σταυρόπουλος, Αναγνώστης Ροντόπουλος και ο Γ. Γιαννακόπουλος. Αυτή αργότερα χωρίστηκε σε δύο μέρη. Το ένα μέρος σχημάτισε στρατόπεδο από 800 στρατιώτες στα Τρίκορφα και την Πηγή και το άλλο με 500 στρατιώτες κινήθηκε προς τις Ρίζες, στις οποίες σχημάτισαν και το φροντιστήριο του⁹⁵.

Αυτής της πρώτης Γερουσίας ο Θεοδώρητος ήταν ο πρόεδρος και η ψυχή. Ο Αναστάσιος Γούδας στο έργο του *Βίοι Παράλληλοι* τονίζει: «Της Γερουσίας ταύτης ο Βρεσθένης, ήτο ουχί μόνον ο ψήφω τε πράγματι Πρόεδρος, αλλά, δυνάμεθα να είπωμεν, και η ψυχή· αυτός σχεδόν διηύθυνε πάσας τας πράξεις του σώματος τούτου, και εις αυτόν προσήλωνον άπαντες τους οφθαλμούς των»⁹⁶.

Ο ιεράρχης στις 10 Δεκεμβρίου 1821 στο Άργος συνυπογράφει μαζί με τα υπόλοιπα μέλη της Γερουσίας και της παρουσίας του Υψηλάντη το πρακτικό της παράδοσης του Ακροκορίνθου. Το πρακτικό υπέγραψαν εκτός από τον Βρεσθένης και τον Υψηλάντη, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ο Χαρ. Περούκας, ο Σωτ. Χαραλάμπου, ο Ιωάν. Βαρβάτης, ο πρωτοσύγκελλος Αμβρόσιος, Α. Κανάρης και άλλοι⁹⁷.

4.2. Ο ρόλος του Θεοδώρητου Β΄ στη Συνέλευση του Άργους και της Επιδάουρου

Ο Θεοδώρητος Β΄ συνεχίζει την πολιτική του δράση και συμμετοχή στις μεγάλες συνελεύσεις του Άργους και μετά της Πιάδας, κοντά στην αρχαία Επίδαυρο. Η Συνέλευση του Άργους άρχισε τις εργασίες της στα τέλη Οκτωβρίου 1821, αφού είχε προηγηθεί συμφωνία των πελοποννησίων προκρίτων με τον Δημήτριο Υψηλάντη. Αρχικά είχε οριστεί ως έδρα αυτής η Τρίπολη, αλλά λόγω της νόσου⁹⁸ η απόφαση αναθεωρήθηκε και οι παραστάτες συνήλθαν στο Άργος. Αν και η συγκεκριμένη συνέλευση αρχικά προοριζόταν να αποτελέσει εθνική συνέλευση, τελικά εξελίχθηκε σε τοπική συνέλευση, αφού συμμετείχαν μόνο απεσταλμένοι από τις επαρχίες της Πελοποννήσου.

Οι εργασίες της άρχισαν την 1η Δεκεμβρίου, οπότε εκδόθηκε η διακήρυξή της με τίτλο «Προλεγόμενα». Στις 27 Δεκεμβρίου η συνέλευση ψήφισε τον «Οργανισμό περί

⁹⁵ Φωτάκος, *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1858, σ. 88

⁹⁶ Αν. Ν. Γούδας, *Βίοι Παράλληλοι*, Αθήνα 1869, τ. 1, σ. 145

⁹⁷ *ΙΕΕ*, τ.12 (1975), σ. 182

⁹⁸ Ήταν η χειρότερη επιδημία τύφου μετά τη μάχη στο Βαλτέτσι. Εκδηλώθηκε στην Τρίπολη κατά την πολιορκία και επιδεινώθηκε μετά την κατάληψη, γιατί οι άταφοι νεκροί προκάλεσαν μεγάλη αύξηση της νόσου.

Προσωρινής Διοικήσεως», με τον οποίο ανασυγκροτήθηκε η Πελοποννησιακή Γερουσία έως τη συγκρότηση κεντρικής διοίκησης⁹⁹.

Συγκεκριμένα αναφέρεται:

«Άπασαι λοιπόν αι επαρχίαι της Πελοποννήσου, ιδιαιτέρως εκάστη, εξελέξαντο κοινή γνώμη εξ υποκείμενα εξ εκάστης επαρχίας, άτινα ονόμασαν Εφόρους, εκ δε των εξ εξελέξαντο ένα εξ εκάστης Επαρχίας ον τινά ωνόμασαν μέλος της Γερουσίας δόντες αυτώ έγγραφον πληρεξουσιότητα. Οι Γερουσιασταί λοιπόν ούτοι συνελθόντες εν Άργει, τω χιλιοστώ οκτακοσιοστώ εικοστώ πρώτω, Δεκεμβρίου πρώτη, πρώτον μεν έδωσαν ενυπόγραφον τον όρκον της εμπιστοσύνης των εις την Πατρίδα, είτα υπέγραψαν τα ονόματα αυτών ως κατωτέρω, δηλούντες και την επαρχίαν και την πατρίδα εκάστου»¹⁰⁰.

Στις 4 Μαρτίου 1822 ο Θεοδώρητος Βρεσθένης υπογράφει ως πρόεδρος της Πελοποννησιακής Γερουσίας:

«Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΗ ΓΕΡΟΥΣΙΑ

Ψηφίζει

Χιλίαρχον, τον γενναίον Κ. Πάνον Θ. Κολοκοτρώνην, εις ανταμοιβήν των άχρι τούδε αξίων εκδουλεύσεών του προς την Πατρίδα, και τον επεύχεται ταχείας προόδους εις ανώτερον βαθμόν.

Τριπολιτζά 4 Μαρτίου 1822

Ο Βρεσθένης Θεοδώρητος Πρόεδρος»¹⁰¹.

Μετά τις συνεδριάσεις οι σύνεδροι αποφάσισαν να εξακολουθήσουν το έργο τους στην Πιάδα (Επίδαυρο) προκειμένου να μη βρίσκονται υπό την επίδραση των στρατιωτικών. Η συνέλευση αυτή ονομάστηκε Α' εθνική ή συνέλευση της Επιδάουρου.

Σύμφωνα με τον Διονύσιο Σιγαλό οι συζητήσεις της Συνέλευση κράτησαν αρκετά και «έλαβον μέρος ως μέλη της Επιτροπής Καλτεζών και ο Παναγιώτης Κρεββατάς, ο οποίος εγένετο μέλος του Βουλευτικού και ο Βρεσθένης Θεοδώρητος. Ο οποίος διωρίσθη τότε πρόεδρος της Πελοποννησιακής Γερουσίας. Αντιπρόεδρος της Μάνης ήτο ο Πετρόμπεης, ο οποίος εγένετο αντιπρόεδρος του Βουλευτικού. Παραστάτης της Επιδάουρου Λιμηράς ήτο ο Παναγ. Καλογεράς και του δυτικού τμήματος του Β. Ταϋγέτου ο Νικηταράς με τον Παπαφλέσσαν. Εις το καταρτισθέν σύνταγμα της Επιδάουρου πρώτος υπογράφεται ο Θεόδωρος

⁹⁹ «Συνέλευση Άργους», διαθέσιμο στο: <http://representatives1821.gr/topikes-sineleuseis-organa/sineleusi-argous/>, ημερομηνία προσπέλασης: 24.4.2021

¹⁰⁰ Αν. Ζ. Μάμουκας, ό. π., σ. 109

¹⁰¹ Αν. Ζ. Μάμουκας, ό. π., σ. 126

Κολοκοτρώνης και δεύτερος ο Παναγιώτης Γιατράκος και έπονται αι υπογραφαί των λοιπών αντιπροσώπων»¹⁰².

Το Σύνταγμα της Επιδαύρου υπήρξε έργο του Μαυροκορδάτου και του Νέγρη. Σύμφωνα πάλι με τον Διονύσιο Σιγαλό ο Μαυροκορδάτος θέλησε να ταπεινώσει τον Υψηλάντη. Συγκεκριμένα αναφέρει: «Ο Μαυροκορδάτος εισηγήθη και εθεσπίσθησαν τόσα κυβερνητικά σώματα, όσα θα ήτο δυνατόν να περιλάβουν και να μην αποκλείσουν κανένα, εκ των ασκούντων κάποια επιρροήν επί του λαού, από την εξουσίαν. Ούτω ιδρύθησαν 1) Το Νομοθετικόν σώμα ή Βουλή, αποτελούμενον από αντιπροσώπους εξ εκάστης επαρχίας και των μάλα δυναμένων προεστών. Του σώματος τούτου πρόεδρος διορίσθη ο Δημήτριος Υψηλάντης και αντιπρόεδρος ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης. (...). Της Πελοποννησιακής Γερουσίας πρόεδρος διορίσθη ο Βρεσθένης Θεοδώρητος»¹⁰³. Σύμφωνα με την *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* ο Θεοδώρητος ανέλαβε την προεδρία τον Φεβρουάριο του 1822¹⁰⁴.

Βέβαια, η εκλογή του Υψηλάντη γεννά ορισμένα ερωτηματικά και δε γνωρίζουμε κατά πόσο ευσταθεί η άποψη του Κανέλλου Δεληγιάννη που γράφει ότι: «η Πελοποννησιακή Γερουσία, διά να αναπάυση την δοξομανίαν και ματαιότητα του Υψηλάντου τον διόρισε Πρόεδρόν της, αλλά μη παραδεχθέντος αυτού, εδιόρισεν τον Επίσκοπον Βρεσθένης, και Αντιπρόεδρον τον Ασημάκην Φωτήλαν»¹⁰⁵.

Σε αυτήν, λοιπόν, στην πρώτη συντακτική συνέλευση των Ελλήνων, που συγκροτήθηκε στη Επίδαυρο, ο Θεοδώρητος Β΄ υπήρξε η ψυχή της και ήταν αυτός που υπέγραψε στη Βουλή τον οργανικό Νόμο της Επιδαύρου.

4.3. Η Εθνοσυνέλευση του Άστρους και οι ενέργειες του Θεοδώρητου Β΄

Στις 29 Μαρτίου 1823 συνήλθε καθυστερημένα η Εθνοσυνέλευση του Άστρους λόγω των πολεμικών επιχειρήσεων και περιπετειωδών συνθηκών. Στη Β΄ Εθνοσυνέλευση μετείχαν αυτοδικαίως τα μέλη της προηγούμενης Διοίκησης και οι εκλεγέντες βάσει του εκλογικού νόμου που είχε ψηφιστεί από τον Νοέμβριο του 1822. Οι πληρεξούσιοι είχαν χωρισθεί σε δύο αντίπαλες παρατάξεις: η μία στα Αγιαννίτικα Καλύβια¹⁰⁶ και η δεύτερη στα Μελιγιώτικα Καλύβια.¹⁰⁷

¹⁰² Δ. Ι. Σιγαλός, *ό. π.*, σ. 543-544

¹⁰³ Δ. Ι. Σιγαλός, *ό. π.*, σ. 544

¹⁰⁴ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 284

¹⁰⁵ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 284

¹⁰⁶ Αγιαννίτικα Καλύβια (Άστρος). Έδρα του Δήμου Βόρειας Κυνουρίας, της επαρχίας Κυνουρίας

¹⁰⁷ Μελιγιώτικα Καλύβια (Μελιγού). Χωριό του νομού Αρκαδίας, που υπάγεται στον Δήμο Βόρειας Κυνουρίας και χωροταξικά βρίσκεται δίπλα από το Άστρος

Η Β΄ Εθνοσυνέλευση εξέλεξε πρόεδρο τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη και αντιπρόεδρο τον επίσκοπο Θεοδώρητο Βρεσθένης. Ο Θεόδωρος Νέγρης ορίστηκε αρχιγραμματέας και γραμματείς οι Σταματάκης Δημάκης και ο Γεώργιος Χαρτουλάρης. Τη φρούρηση της Εθνοσυνέλευση είχαν αναλάβει οι Γ. Γιατράκος και Ν. Γιατράκος. Αν και αναγνώριζε ο Θεοδώρητος τις υπηρεσίες που είχαν προσφέρει στον αγώνα οι οπλαρχηγοί, δεν παράβλεπε και την αναγκαιότητα της παρουσίας των πολιτικών στοιχείων, λόγος για τον οποίον εψυχράνθηκε η παλαιά φιλία του με τον Κολοκοτρώνη. Ως γνωστόν, ο αρχιστράτηγος δεν ήθελε τους «Καλαμαράδες» ούτε τους Ευρωπαίους να διευθύνουν την Ελλάδα, ενώ αντίθετα ο Θεοδώρητος θεωρούσε απαραίτητη τη συμβολή τους. Σε αυτό το σημείο φαίνεται ξεκάθαρα και η πόλωση που είχε προκύψει, όταν καταργήθηκε ο τίτλος του αρχιστρατήγου, τον οποίον έφερε ο Κολοκοτρώνης.

Η Εθνοσυνέλευση ψήφισε νέο Εκτελεστικό και Βουλευτικό, σύμφωνα με τον Οργανικό Νόμο της Επιδάουρου. Ταυτόχρονα θα εξέταζε την αναθεώρηση του Οργανικού Νόμου, που τελικά πραγματοποιήθηκε στις 12 και 13 Απριλίου και έτσι προέκυψε το αναθεωρημένο Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος. Στα *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας* καταγράφονται τα παρακάτω:

«Η Διοίκησης της Ελλάδος θέλει σύγκειται από δύο Σώματα, Βουλευτικόν και Εκτελεστικόν, κατά τον Οργανικόν Νόμον της Επιδάουρου, του οποίου όλαι αι θεμελιώδεις αρχαί, ως αποδεδειγμέναί λαοσώοι, να φυλαχθώσιν αμετάτρεπτοι και αμετακίνητοι· όθεν, η Ειδική Συνέλευσις θέλει μόνον διορίσει επιτροπήν εις το να θεωρήση και επεξεργασθή τους άλλους παραγράφους αυτού του Νόμου της Επιδάουρου, αν τινες χρήζωσιν εν μέρει προσθαφαιρέσεως· θέλει δ' ονομάζεται πάντοτε Νόμος της Επιδάουρου»¹⁰⁸.

Στην Εθνοσυνέλευση, επίσης, αποφασίστηκε: «Οσάκις δεν είναι παρών ο Πρόεδρος, ο Αντιπρόεδρος εκπληροί τα χρέη εκείνου»¹⁰⁹. Ο Θεοδώρητος, λοιπόν, αν και εξελέγη αντιπρόεδρος, εκτελούσε χρέη προέδρου, επειδή ο Μαυρομιχάλης ήταν συχνά απών. Αν και αντιπρόεδρος κατ' ουσίαν κατηύθυνε τις εργασίες των Σωμάτων, ιδιαίτερα όταν ο Μαυρομιχάλης ήτο υποχρεωμένος να τρέχη στις μάχες, ή όταν ο Ορλάνδος Πρόεδρος του Βουλευτικού παραιτήθηκε, και έφυγε στο εξωτερικό για να διαπραγματευθή το γνωστό «δάνειον της Ανεξαρτησίας», ή όταν ο Παν. Νοταράς ήτο υπέργηρος¹¹⁰.

Ο Θεοδώρητος στη διάρκεια της θητείας του επέδειξε ήθος και υψηλό αίσθημα σεβασμού στους νόμους και στην πατρίδα. Χαρακτηριστική θεωρείται η απόφασή του να

¹⁰⁸ *ΑΕΠ*, τ. 3 (1971), σ. 67

¹⁰⁹ *ΑΕΠ*, τ. 3 (1971), σ. 71

¹¹⁰ Π. Παπαθεοδώρου, *Θεοδώρητος ο Β΄ και η Επισκοπή Βρεσθένης*, Αθήνα 1976, σ. 39

κηρύξει έκπτωτο τον υπουργό επί των Οικονομικών Χαραλάμπη Περούκα. Ένα απόσπασμα από το έγγραφο παρατίθεται ως εξής:

«Το Βουλευτικόν σώμα εις το οποίον το Έθνος ενεπιστεύθη τον οργανικόν νόμον (=Σύνταγμα) της Εθνικής Συνελεύσεως και το οποίον αυτό χρεωστεί να φυλάττη ως κόρην οφθαλμού, βιάζεται να κηρύξη έκπτωτον του υπουργήματός του τον Υπουργόν της Οικονομίας κ. Χαραλάμπη Περούκαν, ως μη φυλάξαντα τα καθήκοντά του και ως παραβάντα τον οργανικόν νόμον...»¹¹¹. Συγκεκριμένα, ο Χαραλάμπης Περούκας χωρίς νόμο επέβαλε μονοπώλιο στο αλάτι, ενώ οι εισπράξεις από την πώληση του προοριζόταν αποκλειστικά για τη διοίκηση της επαναστατημένης χώρας¹¹².

Ένα ανάλογο περιστατικό αφορά και τον Κεφαλλονίτη αγωνιστή Ανδρέα Μεταξά¹¹³. Ο Μεταξάς, που ήταν μέλος του Εκτελεστικού, επειδή δεν ήταν συνεπής στις υποχρεώσεις του, κηρύσσεται έκπτωτος από τον Θεοδώρητο. Στο ακόλουθο έγγραφο καταγράφεται ότι:

«Επειδή ο κ. Ανδρέας Μεταξάς, μέλος του Σώματος τούτου, έπραξεν έγκλημα καθοσιώσεως και εφάνη καθαιρέτης του οργανικού νόμου και αφίσας τον νόμον απενέκρωσε τας εργασίας της Διοικήσεως και διέλυσε το Εκτελεστικόν Σώμα, πορευθείς όπου τα καθήκοντά του δεν τον διορίζουσι, το Βουλευτικόν βιασμένον από τον οργανικόν νόμον και μη δυνάμενον να αποσιωπήση εν έγκλημα τοιούτον, το οποίον ανατρέπει αυτάς τας αρχάς και θεμέλια του οργανικού νόμου (...) κηρύττει έκπτωτον του αξιώματος τον παραβάτην των Νόμων!»¹¹⁴.

Το έγκλημα, βέβαια, του Μεταξά- προσωπικού φίλου του Θεοδώρητου- ήταν ότι δεν παρακολουθούσε συχνά τις εργασίες του Εκτελεστικού. Σε αυτό το σημείο μπορούμε να αναφέρουμε το σχόλιο του Σαράντου Καργάκου σχετικά το προαναφερθέν περιστατικό: «Αντιλαμβάνεται κανείς πόσους βουλευτές και υπουργούς θα εκήρυττε έκπτωτους ο αυστηρός ιεράρχης, αν παρακολουθούσε επί τριήμερο τις συνεδριάσεις της σημερινής ελληνικής Βουλής!»¹¹⁵.

¹¹¹ Σ. Ι. Καργάκος, *Μαθήματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα 2010, τ. 2, σ. 168-169

¹¹² Ν. Σοϊλεντάκης, *Υπουργοί στο ειδικό δικαστήριο (1821-2000)*, Αθήνα 2005, σ. 30-31

¹¹³ Ν. Σοϊλεντάκης, *ό. π.*, σ. 33

¹¹⁴ Σ. Ι. Καργάκος, *ό. π.*, σ. 169

¹¹⁵ Σ. Ι. Καργάκος, *ό. π.*, σ. 169

Ε΄ Κεφάλαιο

Η παρουσία του Θεοδώρητου Β΄ από το 1823-1827 στα πολιτικά δρώμενα

5.1. Η περίοδος του εμφυλίου πολέμου

Η Εθνοσυνέλευση του Άστρους αποδείχθηκε πως ήταν καθοριστική για την εξέλιξη των πολιτικών δρωμένων, αφού διαμορφώθηκαν πολιτικές παρατάξεις, οι οποίες οδηγήθηκαν στην πόλωση. Η πολιτική αντιπαράθεση, που είχε ξεσπάσει ανάμεσα στο Εκτελεστικό και στο Βουλευτικό σώμα, θα οδηγήσει τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη να αναλάβει τον Μάιο του 1823 την αντιπροεδρία του Εκτελεστικού, ενώ τον Ιούλιο του 1823 ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, αγγλόφιλος πολιτικός, εξελέγη πρόεδρος του Βουλευτικού. Η απόφαση του Βουλευτικού να καθαιρέσει τον υπουργό Δημήτριο Περούκα με την κατηγορία της υπέρβαση καθήκοντος (όπως προαναφέραμε) αποτέλεσε την αφορμή να ξεσπάσει ο εμφύλιος πόλεμος.

Ο Θεοδώρητος Βρεσθένης, λοιπόν, κατά την περίοδο της ανταρσίας των στρατιωτικών, με 31 μέλη του Βουλευτικού (τα άλλα 12 είχαν ακολουθήσει τους αντάρτες, έτσι ο Θεοδώρητος αποκαλούσε το Εκτελεστικό) θα πάει από το Άργος στο Κρανίδι. Ο Π. Παπαθεοδώρου καταχωρεί την προκήρυξη προς τους επαναστατημένους Έλληνες ως εξής:

«ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΝ

Προς πάντας τους Έλληνας διακηρύττει

Άνδρες Έλληνες

Όλοι μικροί ή μεγάλοι εξεύρετε τον μέγαν σκοπόν διά τον οποίον εμβήκαμεν εις αυτόν τον ιερό και πολυπαθή αγώνα.

Ότι ήτο ν' απολαύσωμεν την ελευθερίαν της ιεράς ημών πίστεως, να ζώμεν ως αδελφοί με ιδικούς μας νόμους, να είμεθα όλοι όμοιοι έμπροσθεν αυτών, να ευρίσκη κανείς το δίκαιόν του και να μην ημπορεί ο αρματωμένος να βιάζη τον αναρμάτωτον.

Διά να γίνη όμως αυτό το τόσον μέγαν αγαθόν, η μόνη ευτυχία του γένους, και να ομοιωθώμεν εντ' αυτό με όλα τα άλλα χριστιανικά έθνη, απεφασίσαμεν (όταν ο καιρός μας εσυγχώρησε) και εσυστήσαμεν Εθνικής Διοίκησιν, εσυνθέσαμεν τον Οργανικόν μας Νόμον και ωρκίσθημεν δύο φορές μία εν Επιδαύρω και άλλην εν Άργει διά να φυλάζωμεν ως κόρην του οφθαλμού.

Αυτόν λοιπόν τον Οργανικόν Νόμον, το κέντρο της ενώσεως μας, παρέδωκεν η Εθνική Συνέλευσις εις χείρας των παραστατών της ελευθερίας της Ελλάδος, τους οποίους ωνόμασε Βουλευτικόν Σώμα, και έργον τους διώρισε την φύλαξίν του, την ανεξαρτησίαν του

Ἔθλους, την διατήρησιν των Εθνικών δικαιωμάτων του, και ως τοιούτον λοιπόν Σώμα το Ἔθλος το θέλει *απαραβίαστον* και τοιούτον φυλάττεται και θέλει φυλαχθή διά παντός. Αλλ' εν ω διέτριβεν και ενεργούσε το χρέος του χωρίς την παραμικράν υποψίαν και ναρμάτωτον, έχων την ελπίδα μετά τον Θεόν εις τον Νόμον και εις το Ἔθλος, ηθέλησαν τινές ένοπλοι να το βιάσωσι, αλλ' η ανδρεία και ο πατριωτισμός του αξίου πολιτάρχου Θεοδ. Ζαχαροπούλου, και η του λαού ομόφωνος διάθεσις, διέλυσε την χίμαιραν ως οι εν Ἄργει είδον ιδίοις οφθαλμοίς και το επίλοιπον Ἔθλος ίσως έως τώρα έμαθε.

Δεν αγνοείτε τυχόν πόθεν προήλθεν η τοιαύτη παρανομία. Το βουλευτικόν μ' όλον τούτο κατά το παρόν, τόσον μόνον σας λέγει, ότι εις αποφυγήν ενδεχομένων αταξιών, μετέβη εις Κρανίδιον εμπόδισε τα ατοπήματα, εγλύτωσε τος απαχθέντας νόμους και τα αρχεία του, και ελθών εδώ, σώον ως ήτο, εις Ἄργος σήμερα με την χάριν του Θεού (όπου φυλάττει την Ελλάδα από καθένα κακόν εσωτερικόν και εξωτερικόν), ήρχισε τας εργασίας του εν ησυχία εδώ, εις το Κρανίδιον, εν μέσω των καλών και ευπειθών πατριωτών. Ειδοποιούμεν λοιπόν τον λαόν προς ησυχίαν του και ευχαριστεί αυτόν διά την προθυμίαν του, όπου έδειξεν εις αυτό το απερίσκεπτον συμβάν. Ακολουθως δε αν (εναντίον της ευχής του) το Βουλευτικόν δεν ιδή εν ησυχία διόρθωσιν των πραγμάτων προς ασφάλειαν της πατρίδος, προς καλήν και δικαίαν εξοικονόμησιν των δημοσίων εισοδημάτων, θέλει διακηρύξει καθαρά τους αιτίους τα αίτια, τους τρόπους και σκοπούς αυτών, διά να γνωρίσωσι σαφώς και όσοι αδικώνται και όσοι απατώνται.

Τη 3 Δεκεμβρίου 1823 εν Κρανιδίω

Ο αντιπρόεδρος

Θεοδώρητος Βρεσθένης

Ο Γραμματεύς

Ι. Σκανδαλίδης»¹¹⁶.

Οι ενέργειες αυτές του Θεοδώρητου και τους πολιτικούς του ελιγμούς κατάφερε να αποκαταστήσει την εσωτερική γαλήνη στη χώρα, πράγμα σημαντικό δια την ευόδωση του αγώνα, τουλάχιστον προσωρινά. Ο Θεοδώρητος, ο «Παπαπαληκαράς»-όπως τον εβάπτισε ο Κολοκοτρώνης-κατόρθωσε με την πολιτική του δεξιοτεχνία και με το επισκοπικό του κύρος να πατάξει κάθε παρανομία για την φυλακή των νόμων¹¹⁷.

«Μία εβδομάδα μετά, στις 10 Δεκεμβρίου, παρ' όλο που το Βουλευτικό δεν είχε την νόμιμη *απαρτία*, αποστέλλεται έγγραφο, υπογεγραμμένο από τον Θεοδώρητο, στον Λάζαρο Κουντουριώτη στην Ύδρα, όπου του προτείνεται να αναλάβει την προεδρία του νέου

¹¹⁶ Π. Παπαθεοδώρου, *Θεοδώρητος ο Β' και η Επισκοπή Βρεσθένης*, Αθήνα 1976, σ. 41-43

¹¹⁷ Π. Παπαθεοδώρου, *ό. π.*, σ. 43

Εκτελεστικού, καθώς το παλαιό δεν αναγνωριζόταν και είχε ολοκληρωτικά αντικατασταθεί»¹¹⁸.

Ο Λάζαρος Κουντουριώτης δε θέλησε να αναλάβει την προεδρία και πρότεινε για την προεδρία του Εκτελεστικού τον αδελφό του, Γεώργιο Κουντουριώτη.

Πράγματι, το Βουλευτικό Σώμα στη συνεδρίαση της 21ής Δεκεμβρίου 1823 εξέλεξε και διόρισε Πρόεδρο «Νομοτελεστικής Δυνάμεως του Ελληνικού Έθνους» τον Γεώργιο Κουντουριώτη. Στο έγγραφο με ημερομηνία 3 Ιανουαρίου 1824 και υπογραφή του Θεοδώρητου μεταξύ άλλων αναφέρεται: «...προσκαλείσθε και σήμερα, όπως ελθόντες εν τω Βουλευτηρίω δώσητε κατά τον οργανικόν νόμον, τον όρκον της εμποσύνης ενώπιον Θεού και του Έθνους»¹¹⁹.

Στις 29 Φεβρουαρίου 1824 διά νόμου αποφασίζεται να μεταφερθεί η έδρα του Βουλευτικού και πάλι στο Ναύπλιο, ένα έγγραφο που το συνυπογράφει και ο Βρεσθένης Θεοδώρητος. Συγκεκριμένα στα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας αναγράφονται τα παρακάτω:

«ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΣΩΜΑ

Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν

Ανεγνώσθη το προβούλευμα του σεβαστού τούτου Σώματος υπ' αριθ. 471 και ημέραν την σημερινήν, περί του μεταβήναι την Διοίκησιν εις το Ναύπλιον, ένεκα των αναντιρρήτων αιτιολογιών, αι οποίαι προβάλλονται. Ενέκρινεν ωσαύτως και το Βουλευτικόν· μένει δε και να προσδιορισθή και η ημέρα της Διοικήσεως· αλλ' επειδή και ενδεχόμενον να απαντηθώσι δυσκολία, ανάγκη να ληφθώσι δυνατά μέτρα διά την ασφάλειαν της Διοικήσεως.

Τη 29 Φεβρουαρίου 1824, εν Κρανιδίω

Ο Αντιπρόεδρος

Βρεσθένης Θεοδώρητος

Ο Α' Γραμματεύς

Ιω. Σκανδαλίδης»¹²⁰.

118 Γ. Μ. Σπετσιώτης, «Ο Βρεσθένης Θεοδώρητος και η δράση του στο Κρανίδι και την Ερμιόνη», διαθέσιμο στο: https://mouseioermionis.com/2019/02/16/%CE%BF-%CE%B2%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CE%B8%CE%B5%CE%BF%CE%B4%CF%8E%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85/#_ftn3, ημερομηνία προσπέλασης: 2.5.2021

119 Γ. Μ. Σπετσιώτης, «Ο Βρεσθένης Θεοδώρητος και η δράση του στο Κρανίδι και την Ερμιόνη», διαθέσιμο στο: https://mouseioermionis.com/2019/02/16/%CE%BF-%CE%B2%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CE%B8%CE%B5%CE%BF%CE%B4%CF%8E%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85/#_ftn3, ημερομηνία προσπέλασης: 2.5.2021

120 ΑΕΠ, τ. 3 (1972), σ. 59

Στις 28 Απριλίου ο Θεοδώρητος υπογράφει από το Άργος και ενημερώνει το Εκτελεστικό για την αναγκαιότητα επικύρωσης του δανείου τονίζοντας ότι:

«ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΣΩΜΑ

Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν

Επειδή και το δάνειο εγένετο δεκτό και εστάλη ο περί της χρήσεως αυτού νόμος εις επικύρωσιν και παρά του σεβαστού τούτου Σώματος, κατ' αναγκαίαν συνέπειαν πρέπει να εκδοθή και το περί της επικυρώσεως θέσπισμα. Όθεν, ιδού, πέμπεται σχέδιον καθυποβαλλόμενον εις την επίκρισίν σας, το οποίον, αφ ου θεωρηθή, ιδεάζεται το Βουλευτικόν δια να το επικυρώση· περικλείεται και η μετάφρασις του συμφωνητικού προς πληροφορίαν του σεβαστού Εκτελεστικού.

Τη 28 Απριλίου 1824, εν Άργει

Ο Αντιπρόεδρος

Βρεσθένης Θεοδώρητος

Ο Α' Γραμματεύς

Ιω. Σκανδαλίδης¹²¹.

Στις 6 Ιουνίου 1824 μεταφέρεται η Διοίκηση και του Υπουργείου (Εκτελεστικό) στο Ναύπλιο και στις 14 Ιουνίου 1824 ξεκινούν οι εργασίες του Βουλευτικού.

Βέβαια, η απόφαση να μεταφερθεί η έδρα της Διοίκησης από το Κρανίδι στο Ναύπλιο πρέπει να ήταν αποτέλεσμα της εμφάνισης θανατηφόρου επιδημίας στην Ερμιόνη. Με το υπ'αρ.10 Περίοδος Β έγγραφό του το Υπουργείο της Αστυνομίας, εν Κρανιδίω τη 12 Φεβρουαρίου 1824 προς το Βουλευτικό Σώμα αναφέρει τα εξής: «εξ αναφοράς του εδώ αστυνόμου με μεγάλη λύπην πληροφορείται το Υπουργείον ότι εις την Ερμιόνην (Καστρί) επιπολάζει νόσος θανατηφόρος και μεταδοτική ήτις κατά την περιγραφήν των συμπτωμάτων τα οποία την συνοδεύουν, φαίνεται ότι είναι πανώλης ή άλλη τις συγγενούς της πανώλους. Το Υπουργείον κατά χρέος έλαβεν τα δυνατά προφυλακτικά μέτρα. Μόλον τούτο, επειδή η απαιτούμενη εντελής προφύλαξις είναι αδύνατος και επομένως είναι ενδεχόμενον και εδώ (Κρανίδι) να διαδοθεί το μίασμα και να μεταδοθεί το κακόν και εις τα υποκείμενα (μέλη) της Διοικήσεως και εκ τούτου να κινδυνεύσουν τα συμφέροντα του Έθνους, δια τούτο είναι ανάγκη μεγάλη να γίνη; όσον τάχιστα σκέψις και απόφασις περί μεταβάσεως εντεύθεν της Διοικήσεως την οποίαν μετάβασιν και άλλοι πολλοί γνωστοί εις το Βουλευτικό Σώμα λόγοι διαμηνύουν; αναγκαιοτάτην. Περί τούτου αναφέρομεν και εις το Εκτελεστικόν Σώμα. Περιμένομεν την όσον τάχιστα περί τούτου απάντησίν σας»¹²².

¹²¹ ΑΕΠ, τ. 3 (1972), σ. 98

¹²² Γ Μ. Σπετσιώτης, «Ο Βρεσθένης Θεοδώρητος και η δράση του στο Κρανίδι και την Ερμιόνη», διαθέσιμο στο: <https://mouseioermionis.com/2019/02/16/%CE%BF->

Το έγγραφο υπογράφεται από τον Γρηγόριο Δικαίο (Παπαφλέσσας) ως ο επί των Εσωτερικών και προσωρινώς της Αστυνομίας υπουργός και από τον Γενικό Γραμματέα Γεώργιο Γλαράκη.

Την 19η Ιουνίου ο Βρεσθένης Β΄ Θεοδώρητος με επιστολή από το Άργος προς τον Πρόεδρο (Γ. Κ.) και Αντιπρόεδρο (Π. Μπόταση) του Εκτελεστικού παρακαλεί να του δοθούν τα χρήματα που του όφειλαν «επειδή τα έξοδά μου υπέρογκα εισί και αλλαχόθεν δεν δύναμαι να εξοικονομηθώ»¹²³.

Το τελευταίο γράμμα του Θεοδώρητου προς τον Αναγνώστη Σπηλιωτάκη ήταν αρκετά συγκινητικό και ανθρώπινο. Σ' αυτό με ημερομηνία 16 Δεκεμβρίου από τη Βαμβακού έγγραφε για την ασθένειά του: «Έχω έως τώρα τέσσερα ξανακυλήματα και είμαι εις άκραν αδυναμίαν και αν δυναμώσω ημπορώ να έλθω εις τα χρέη μου». Τελειώνοντας παρακαλεί τον Αναγνώστη Σπηλιωτάκη να τον ενημερώσει για την υγεία του «και τα πράγματα της πατρίδος»¹²⁴.

Προς το τέλος του εμφυλίου πολέμου και ενώ ο Ιμπραήμ αποβιβαζόταν στην Πελοπόννησο και ο Κιουταχής ετοίμαζε την πολιορκία του Μεσολογγίου, ο Θεοδώρητος απογοητευμένος από τις εξελίξεις αποσύρεται στην επισκοπή του και συνεχίζει απλά να ασκεί τα καθήκοντά του ως πληρεξούσιος στις Εθνοσυνελεύσεις.

Ο Θεοδώρητος, όπως αναφέραμε, υποστήριζε με σθένος τις πολιτικές του απόψεις και σε έγγραφο που υπέγραψαν όλοι οι παραστάτες του Βουλευτικού εκφράζεται η ευγνωμοσύνη του Έθνους προς αυτόν τον άνδρα που συνέβαλε στην εμπέδωση του νόμου.

Καταγράφεται ως έχει:

«ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΣΩΜΑ

%CE%B2%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CE%B7%CF%82-
%CE%B8%CE%B5%CE%BF%CE%B4%CF%8E%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%82-
%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7-
%CF%84%CE%BF%CF%85/#_ftn3, ημερομηνία προσπέλασης: 4.5.2021

¹²³ Γ Μ. Σπετσιώτης, «Ο Βρεσθένης Θεοδώρητος και η δράση του στο Κρανίδι και την Ερμιόνη», διαθέσιμο στο: <https://mouseioermionis.com/2019/02/16/%CE%BF->

%CE%B2%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CE%B7%CF%82-
%CE%B8%CE%B5%CE%BF%CE%B4%CF%8E%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%82-
%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7-
%CF%84%CE%BF%CF%85/#_ftn3, ημερομηνία προσπέλασης: 4.5.2021

¹²⁴ Γ Μ. Σπετσιώτης, «Ο Βρεσθένης Θεοδώρητος και η δράση του στο Κρανίδι και την Ερμιόνη», διαθέσιμο στο: <https://mouseioermionis.com/2019/02/16/%CE%BF->

%CE%B2%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CE%B7%CF%82-
%CE%B8%CE%B5%CE%BF%CE%B4%CF%8E%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%82-
%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7-
%CF%84%CE%BF%CF%85/#_ftn3, ημερομηνία προσπέλασης: 4.5.2021

Ο ενάρετος και αγαθός πολίτης δεν δουλεύει ποτέ την πατρίδα του επί μόνω σκοπώ ν' απολαύση μίαν ημέραν τους καρπούς των εκδουλεύσεών του, και την αμοιβήν των κόπων του. Μήτε ο Μιλτιάδης, μήτε ο Λεωνίδας έβαλον εις κίνδυνον την ζωήν των διά μόνον δουλοπρεπή σκοπόν να τους στήση η πατρίς των ανδριάντα μετά θάνατον. Μ' όλα ταύτα ποτέ η πατρίς των δεν αγνωμονεί, αλλ' ανταμείβει τους χρηστούς πολίτας διά τας πιστάς εκδουλεύσεις των.

Ο πανιερώτατος άγιος Βρεσθένης κύριος Θεοδώρητος, Αντιπρόεδρος του Βουλευτικού σώματος, όχι ποτέ διά ν' απολαύση τιμάς, αλλ' υπερασπίζων τους νόμους, και τα ιερά των ελευθέρων πολιτών του δικαιώματα, ερριψοκιδύνευσε τοσάκις εις την εποχήν των πολιτικών κινδύνων. Διά την φυλακήν των νόμων έτρεχεν εδώ κ' εκεί, ομού με τους συναδέλφους του Βουλευτάς, διά ν' αποφύγη τη λυσσώδη της αναρχίας μανίαν. Διά της επιμονής της Πανιερότητός του και των λοιπών Βουλευτών ευσυστήθη η Διοίκησης και εστερεώθησαν οι Νόμοι.

Διά τας πιστάς λοιπόν προς την πατρίδα εκδουλεύσεις του το Έθνος τον ευγνωμονεί διά στόματος των νομίμων Παραστατών του της Β' περιόδου, οι οποίοι προς περισσοτέραν του πατριωτισμού του απόδειξιν, εγχειρίζουσιν εις την πανιερότητά του έγγραφον την ευγνωμοσύνην των, υπογεγραμμένην παρά πάντων.

Εν Ναυπλίω, ια' Οκτωβρίου, αωκδ' και δ' της Ανεξαρτησίας»¹²⁵.

5.2. Ο Θεοδώρητος Β' στην Εθνοσυνέλευση της Ερμιόνης και της Τροιζήνας

Την περίοδο που διεξαγόταν η Εθνοσυνέλευση στην Ερμιόνη ο Θεοδώρητος, ο οποίος είχε αποκαταστήσει τις σχέσεις του με τον Κολοκοτρώνη υπογράφει «ως πληρεξούσιος και μάλιστα στις 28 Δεκεμβρίου του 1826, ο Θεοδώρητος με άλλους δεκατρείς πληρεξουσίου υπογράφει πρώτος το έγγραφο με το οποίο ζητούνται 1.000 γρόσια δανεικά από τον στρατηγό Δημήτριο Τσώκρη, προκειμένου να καλυφθούν τα έξοδα της φρουράς της Εθνοσυνέλευσης. Αυτά θα επιστρέφονταν στον Τσώκρη από εθνικούς πόρους μετά τη σύσταση της Συνέλευσης και εφόσον δεν καταστεί δυνατόν, θα πληρώνονταν «αναλογικά» από τα μέλη της Εθνοσυνέλευσης»¹²⁶.

¹²⁵ Κων. του εξ Οικονόμων, *Λόγος επιτάφιος εις τον αιόδιμον επίσκοπον Σελλασίας Θεοδώρητον*, Αθήνα 1843, σ. 20

¹²⁶ Γ Μ. Σπετσιώτης, «Ο Βρεσθένης Θεοδώρητος και η δράση του στο Κρανίδι και την Ερμιόνη», διαθέσιμο στο: https://mouseioermionis.com/2019/02/16/%CE%BF-%CE%B2%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CE%B8%CE%B5%CE%BF%CE%B4%CF%8E%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85/#_ftn3, ημερομηνία προσπέλασης: 5.5.2021

Σε αυτό το σημείο απαιτείται να αναφέρουμε όσα καταγράφονται στο βιβλίο του Ιωάννη Ησαΐα *Η Γ' Εθνοσυνέλευση «κατ' επανάληψη» στην Ερμιόνη και οι ιστορικές πτυχές της*: «Γ' Εθνοσυνέλευση «κατ' επανάληψη» στην Ερμιόνη, παρότι δεν πρόλαβε να διεκπεραιώσει όλο το προγραμματισμένο έργο της (εκλογή Καποδίστρια και ψήφιση του δημοκρατικού συντάγματος, αλλά και τα άλλα σημαντικά κοινοβουλευτικά θέματα), μπορεί να χαρακτηριστεί ως προδρομική (προετοίμασε το έδαφος για κάτι σπουδαίο και σημαντικό στον κοινοβουλευτικό τομέα και σε άλλες θεσμικές αλλαγές) της Τροιζήνας, αφού προέβη σε σπουδαιότερες ενέργειες και πράξεις με καθολική σημασία και λειτούργησε ως μία μεγάλη διοικητική (κυβερνητική) επιτροπή, που κάλυπτε όλες τις αναφύομενες ανάγκες του επαναστατημένου Έθνους. Ταυτόχρονα ισορροπούσε σε τεντωμένο σχοινί, με τις διχαστικές, μικροκομματικές και ιδιοτελείς αντιδράσεις της μειοψηφίας των ευρισκομένων στην Αίγινα.»

«Στην Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας, η οποία άρχισε τις εργασίες της στις 19 Μαρτίου 1827 με πρόεδρο τον Γεώργιο Σισίνη, γραμματέα το Ν. Σπηλιάδη, φρούραρχο το Νικήτα Σταματελόπουλο και περίπου 200 πληρεξούσιους απ' όλες τις παρατάξεις των αντιπροσώπων των περιοχών που ήταν ελεύθερες ψηφίστηκε το σημαντικότερο Σύνταγμα της Επανάστασης τον Μάη του 1827 και μεταξύ άλλων αποφασίστηκε πως πρέπει «η νομοτελεστική εξουσία παραδοθή εις ένα και μόνον»¹²⁷. Στη συνέχεια, με ψήφισμά της εξέλεξε τον Ιωάννη Καποδίστρια «Κυβερνήτη της Ελλάδος» για επτά χρόνια και ψήφισε το «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος» που έμεινε στην ιστορία ως το πιο δημοκρατικό και φιλελεύθερο σύνταγμα της εποχής του.

Αξίζει να μνημονευθεί πως από τους 168 αντιπροσώπους οι 10 ήταν ιερωμένοι. Ο Θεοδώρητος είχε σημαντική δράση και αυτό προκύπτει από το γεγονός πως κατά τη διάρκεια της Εθνοσυνέλευσης, στην Εκκλησιαστική Επιτροπή που είχε συσταθεί, υπεβλήθη στις 9/4/1827, "Σχέδιο οργάνωσης της Εκκλησίας" με εισηγητές τους αρχιερείς Κορίνθου Κύριλλος, Ανδρούσης Ιωσήφ, Τριπόλεως Δανιήλ, Βρεσθένης Θεοδώρητος, και ο Ρέοντος Διονύσιος. Το σχέδιο αυτό που προέβλεπε Ιερά Σύνοδο με πενταμελή ή επταμελή, παρ' ότι κρίθηκε χρήσιμο, δεν ψηφίστηκε¹²⁸. Το συγκεκριμένο σχέδιο ο αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Παπαδόπουλος και μετέπειτα αρχιεπίσκοπος Αθηνών στο έργο του *Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος* το χαρακτηρίζει ως μνημείον υψίστης σπουδαιότητας¹²⁹.

¹²⁷ «Συνταγματική Ιστορία», διαθέσιμο στο: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagmatiki-Istoria>, ημερομηνία προσπέλασης: 5.5.2021

¹²⁸ «Η Γ' Εθνοσυνέλευση του 1827», διαθέσιμο στο: <http://www.troizinia-methana.gr/gr-nationalcom.html>, ημερομηνία προσπέλασης: 5.5.2021

¹²⁹ Χρ. Α. Παπαδόπουλος, *Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος*, Αθήνα 1920, τ. 1, σ. 32

Ο Θεοδώρητος Β΄ Βρεσθένης υποστήριξε το ενωτικό πνεύμα του αγώνα και προσπάθησε να αμβλύνει τα μίσια με τον λόγο και τις πράξεις του. Αυτό αποδεικνύεται, άλλωστε, όταν στις 10 Αυγούστου 1827 κατευθυνόμενος από τους Μύλους προς το Λεωνίδιο έστειλε επιστολή στον Γ. Κουντουριώτη, στην Ύδρα. Σε μία ύστατη προσπάθεια του τον παρακαλούσε να σταματήσει η διχόνοια «ήδη της πατρίδος κινδυνευούσης»¹³⁰. Όταν ο Καποδίστριας ανέλαβε τη διακυβέρνηση της Ελλάδος, ο Θεοδώρητος αποσύρθηκε από τα κοινά και αφοσιώθηκε στα ποιμαντικά του καθήκοντα.

---

¹³⁰ Γ. Ν Παπαθανασόπουλος, «Βρεσθένης Θεοδώρητος: Αγωνιστής άξιος Πατρίδας και Εκκλησίας», διαθέσιμο στο: <https://christianviviografia.wordpress.com/2021/03/22/%CE%B2%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B8%CE%B5%CE%BD%CE%B7%CF%83-%CE%B8%CE%B5%CE%BF%CE%B4%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%83-%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%BD%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%83-%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BF/>, ημερομηνία προσπέλασης: 5.5.2021

ΣΤ΄ Κεφάλαιο

Η προσωπικότητα του Θεοδώρητου Β΄ Βρεσθένης

Η ελεύθερη και αυτόνομη πατρίδα ήταν το όνειρο και η επιδίωξη του Θεοδώρητου Β΄ Βρεσθένης. Ως αγωνιστής στο πεδίο της μάχης, αλλά και ως ιερέας υποστήριζε την ιδέα της εθνικής ανεξαρτησίας και ως ορθόδοξος κληρικός ήταν συνηθισμένος να φροντίζει, αλλά και να θυσιάζεται για το κοινό καλό. Ως θεματοφύλακας των εκκλησιαστικών παραδόσεων της ελληνικής ορθοδοξίας και πιστός στον αγώνα της απελευθέρωσης του έθνους δε δίστασε να διαπραγματευτεί με τους Τούρκους του Ναυπλίου και με κάθε διάθεση ειλικρίνειας να προσφέρει τον εαυτό του ως όμηρο μαζί με άλλα μέλη του Βουλευτικού και του Εκτελεστικού. Το γεγονός έλαβε χώρα στις 18 Ιουνίου 1882. Λίγες μέρες μετά ο Δράμαλης «πάτησε» τον Μοριά.

Αξίζει να αναφέρουμε το γεγονός αναλυτικά προκειμένου να εξάγουμε τα συμπεράσματά μας για την ανιδιοτελή προσωπικότητα και τον χαρακτήρα αυτού του άγρυπνου φύλακα της ελευθερίας και της δικαιοσύνης.

«Κατά τα τέλη Μαΐου 1822 οι εις το Ναύπλιον πολιορκούμενοι Τούρκοι, στερούμενοι τροφών και απελπισθέντες, ότι ηδύνατο να τύχωσι βοήθειας και εφοδιασμού εκ μέρους του Τουρκικού στόλου, ήλθον εις διαπραγματεύσεις προς τους Έλληνας περί παραδόσεως της πόλεως και των φρουρίων ταύτης. Επιστολή προς τους προκρίτους Ύδρας από 28-5-1822, υπογραφόμενη από τους Παν. Κρεββατάν, Αναγν. Παπαγιαννόπουλον, και Σ. Χαραλάμπην, αναφέρει, ότι ενεργούν διά την παράδοσιν του Ναυπλίου και ελπίζουν και προσκαλούν τον Μπουντούρην και Ορλάνδον να λάβουν μέρος εις την Επιτροπήν των διαπραγματεύσεων. Τέλος η Επιτροπή συνεφώνησε με τους εν Ναυπλίω Τούρκους, να παραδώσουν ούτοι την πόλιν και τα φρούρια, καθώς και τα 2)3 της περιουσίας του έκαστος τούρκος και η Ελληνική Κυβέρνησις ανελάμβανε την υποχρέωσιν να μεταφέρει ασφαλώς τους παραδοθησομένους Τούρκους μετά των οικογενειών των εις την παραλίαν της Μ. Ασίας. Προς τούτο παρέδωσαν αμέσως το επιθαλάσσιον φρούριον Μπούρτζι και αντήλλαξαν οι εκατέρωθεν συμβληθέντες ομήρους, διά την πιστήν εκτέλεσιν των συμφωνηθέντων και μέχρι καταγραφής της περιουσίας των Τούρκων. Οι Έλληνες όμηροι με επικεφαλής τον πρόεδρον της Πελοποννησιακής Γερουσίας, τον Βρεσθένης Θεοδώρητον, εισήλθον εις το Ναύπλιον την 18 Ιουνίου 1822 και μαζί με τούτους και αριθμός γραμματέων και γραφέων διά την καταγραφήν των περιουσιών των Τούρκων. Η παράδοσις, όμως της πόλεως επεβραδύνθη και ένεκα της καταγραφής, αλλά και ένεκα διενέξεων ως προς την κατανομήν και κατάληψιν παρά των προυχόντων Ελλήνων των διαφόρων οικιών των Τούρκων. Ο Αναγνώστης Παπαγιαννόπουλος (Δεληγιάννης)

διεφιλονίκει προς τον Ορλάνδον την κατοχήν μίας οικίας επί της παραλίας και άλλοι άλλας. Οι Έλληνες τότε, ενεργούντες, καλή τη πίστει, δεν παρέλαβον αμέσως το Ναύπλιον. Εν των μεταξύ, όμως, κατέφθανεν εις Κόρινθον ο Δράμαλης και προώθησεν δυνάμεις ιππικού μέχρι Ναυπλίου υπό τον πασάν του Άργους Αλήν. Ο Αλής εισελθών εις Ναύπλιον κατέσχευε τους ομήρους και εφυλάκισεν τούτους ως αιχμαλώτους. Ο Βρεσθένης Θεοδώρητος παρέμεινε εις τας φυλακάς Παλαμηδίου επί έξ μήνας υποστάς τα πάνδεινα μέχρις απελευθερώσεως του Ναυπλίου (30 Νοεμβρίου 1822)»¹³¹.

Το μαρτύριο για τον Θεοδώρητο Β΄ έλαβε τέλος όταν κατέλαβε το Παλαμήδι ο Σταΐκος Σταϊκόπουλος, την ημέρα της εορτής του Αγίου Ανδρέα. Μαζί με τον Θεοδώρητο απελευθερώθηκαν και ο Β. Χριστακόπουλος, ο Γ. Λάσκαρις, ο Ν. Γιαννακόπουλος και άλλοι. Ο Θεοδώρητος βγήκε από το Ναύπλιο σωματικά και ψυχικά ράκος¹³².

Ο Κωνσταντίνος ο εξ Οικονόμων αναφέρει στον επικήδειο λόγο του για τον Βρεσθένης: «Και εξήλθε ολίγα πνέων ο ιεράρχης, αιρόμενος υπό τεσσάρων, εις νοσοκόμον μεν φορείον, αλλ' όμως παντός άρματος θριαμβευτικού ζηλοτώτερον»¹³³.

Εκτός από την παραπάνω δοκιμασία ο Θεοδώρητος δε γλύτωσε και από το μίσος του Γρίβα, ο οποίος έδωσε εντολή να τον συλλάβουν και να τον κακοποιήσουν το 1827. Συγκεκριμένα: «Μετά το θάνατο του Καραϊσκάκη στη μάχη του Φαλήρου, τα διαλυμένα στρατεύματα της φρουράς του ήρθαν στο Ναύπλιο. Χωρίστηκαν σε δύο κομμάτια: Ο μεν Θεόδωρος Γρίβας κατέλαβε το Παλαμήδι ενώ μια δεύτερη φρουρά με επικεφαλής τον Γιαννάκη Στράτο και τον Χρίστο Φωτομάρα Σουλιώτη εγκαταστάθηκαν στην Ακροναυπλία...Ο Θεόδωρος Γρίβας, ο επικεφαλής της φρουράς του Παλαμηδίου είχε πολιτικούς προστάτες τον Ιωάννη Κωλέτη και τα στελέχη του. Για τα βασανιστήρια είχε ως επικεφαλής κάποιον Δημήτριο Χατσήσκο. αυτός έκανε φρικτά βασανιστήρια, όπως για παράδειγμα στον Γεώργιο Τσώκρη: Του έδεσε πολύ σφιχτά τα χέρια πάνω από τους αγκώνες ώστε να σταματήσει να κυλά το αίμα και να μαυρίσουν. Όπως περιγράφει ο Φωτάκος, ο επίσκοπος Βρεσθένης, ο οποίος ήταν και αυτός αιχμάλωτος στο Παλαμήδι μαζί με πολλούς άλλους, κατάφερε να τον σώσει: Έβαλε τα γόνατά του στα χέρια του Τσώκρη και τα έτριβε

¹³¹ Δ. Ι. Σιγαλός, *Η Σπάρτη και η Λακεδαιμόν*, Αθήνα 1963, τ. 3, σ. 546-547

¹³² Σ. Ι. Καργάκος, *Μαθήματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα 2010, τ. 2, σ. 167-168

¹³³ ¹³³ Κων. του εξ Οικονόμων, *Λόγος επιτάφιος εις τον αιόδιμον επίσκοπον Σελλασίας Θεοδώρητον*, Αθήνα 1843, σ. 18

για να κυκλοφορήσει το αίμα και να σταματήσουν οι πόνοι. Έπειτα από πολλές παρακλήσεις του επισκόπου, πείσθηκαν να λύσουν τον Τσώκρη.»¹³⁴.

Σύμφωνα με τον Φωτάκο οι στρατιώτες του Γρίβα «συνελάμβανον ένα ένα εκ των πολιτών (Μεταξύ εις το Παλαμήδιον μετακομισθέντων διαφόρων πολιτών μετέφερε μετέφερε και τον επίσκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον, τον οποίον διά το αρχιερατικόν του αξίωμα δεν κατέθλιψαν· μετέφερον δε και τον Γ. Τζόκρη, τον οποίον εβασάνισαν και κατέθλιψαν υπέρ το δέον, αλλά μη υποφέροντες οι συγγενείς και φίλοι την εις τον Τζόκρη γενομένη παρά των στρατιωτών εκείνην κατάθλιψιν, κατεθέσαντες χρήματα και συμπληρώσαντες 8,000 τουρκικών γροσίων (δραχ. 3500), απήλλαξαν αυτόν. Τότε δε απέλυσε και τον επίσκοπον Βρεσθένης) και μεταφέροντές τους στο παλαμήδιον, τους κατέθλιβον πολυειδώς διά χρήματα»¹³⁵.

Μετά την απελευθέρωση και την ανακήρυξη της Ελλάδας σε ελεύθερο κράτος, ο Θεοδώρητος παραμένει στην επισκοπή του και ασκεί τα ποιμαντικά του καθήκοντα πλησίον του ποιμνίου του. Το 1833 η επισκοπή Βρεσθένης συγχωνεύθηκε με την επισκοπή Έλους και μετονομάστηκε σε «Σελλασίας». Ο Θεοδώρητος συνέχισε να ιεουργεί στην επισκοπή του, την οποία παρέλαβε από τον Θεοδώρητο Α, και να επιτελεί έργο θρησκευτικό και κοινωνικό. Εκλέγεται και μέλος της Ιεράς Συνόδου και «υπογράφεται ως μέλος της Ιεράς Συνόδου εις τα διάφορα έγγραφα αυτής των ετών 1836, 1839, 1840, ως Σελλασίας Θεοδώρητος»¹³⁶. Ο Θεοδώρητος και από αυτήν τη θέση αγωνίστηκε με ζήλο για τη σύσταση των νόμων και για τη στερέωση των θεσμών και των ιερών κανόνων.

Προσπαθεί να θέσει τον εαυτόν του εμπόδιο στις παρανομίες και τελικά γίνεται το θύμα του πάθους των Συνέδρων της Ιεράς Συνόδου. «Ως Επίσκοπος και ως Συνοδικός ο Θεοδώρητος αντιτάχθηκε σφόδρα στην προσπάθεια του Θεόκλητου Φαρμακίδη και των Βαυαρών για την ίδρυση αυτοκέφαλης εκκλησίας στην ελεύθερη Ελλάδα και συντάχθηκε με τη γνώμη του Οικονόμου εξ Οικονόμων δηλαδή να παραμείνει η Εκκλησία του ανεξάρτητου νεοελληνικού κράτους υπό την εξουσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως»¹³⁷.

¹³⁴ Γ. Νικολόπουλος, «Φρικτά βασανιστήρια από Έλληνες σε Έλληνες στο Ναύπλιο (τότε που το αποκαλούσαν...Λησταρχείο)», ημερομηνία ανάρτησης: 25.4.2017, διαθέσιμο στο: <https://argolika.gr/>, ημερομηνία προσπέλασης: 7.5.2021

¹³⁵ Αμ. Φραντζής, *Επιτομή της Ιστορίας της αναγεννηθείσης Ελλάδος*, Αθήνα 1841, τ. 3, σ. 35-36

¹³⁶ Δ. Ι. Σιγαλός, *Η Σπάρτη και η Λακεδαιμόν*, Αθήνα 1963, τ. 3, σ. 454

¹³⁷ Γ. Μητράκος, «Ο Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος», ημερομηνία ανάρτησης: 13.4.2021, διαθέσιμο στο: <https://www.notospress.gr/peloponnisos/gallery/62981/o-episkopos-vresthenis-theodoritos>, ημερομηνία προσπέλασης: 7.5.2021

Συγκρούεται με τους συναδέλφους του στην Ιερά Σύνοδο για το θέμα του μεταθετού των επισκόπων, ενώ ταυτόχρονα καταγγέλλει της ιεράς Συνόδου την παράβαση των ιερών αποστολικών κανόνων. Θεωρεί τους κανόνες ως νόμους υπεράνω κάθε αρχής και για αυτόν τον κανόνα αγωνίστηκε και κατέληξε ακόμη και να γίνει θύμα των εκκλησιαστικών αντιπαραθέσεων.

Αλλά η αρχή-εξουσία επικράτησε του νόμου με αποτέλεσμα να προαχθεί με βασιλικό διάταγμα της 21 Δεκεμβρίου 1841 επίσκοπος Αχαΐας. Ο Θεοδώρητος, όμως, πλήρως καταρτισμένος στο θεολογικά, όπως αποδεικνύουν τα έγγραφα που φέρουν την υπογραφή του, αρνείται να αναλάβει την επισκοπή Αχαΐας. Ο Π. Παπαθεοδώρου παρατηρεί: «Τον προήγαγον λοιπόν τάχα για την αξίαν του και τον μετέθεσαν εις την πλουσιωτέραν και μεγαλυτέραν επισκοπήν Αχαΐας και Ήλιδος, με τον σατανικόν σκοπόν, εάν δεχθή την παράνομον μετάθεσιν, θα τον καταισχύουν και θα τον αποστομώσουν, αφού θα τον κάνουν παράνομον, εάν δε όχι, παρά την ελπίδα της φαντασίας των, θα ευρεθή εκτός θέσεως, με την κατάργηση της Βρεσθένης»¹³⁸.

Η ακλόνητη πίστη του Θεοδώρητου στην υπεροχή των ηθικών αξιών που καμία δύναμη δεν είναι τόσο μεγάλη ώστε να μπορεί να τις παραγνωρίσει, τον όπλιζε με θάρρος και τον ενέπνεε για να πολεμήσει την αδικία. Υπήρξε από τις προσωπικότητες που χαρακτηρίζονταν από ανιδιοτέλεια με επαναστατική συνείδηση και φρόνημα φιλελεύθερο. Ο Θεοδώρητος, αν και γνώριζε πως η αντίρρησή του να αναλάβει την επισκοπή Αχαΐας και Ήλιδος θα δημιουργούσε προβληματισμό, δε δίστασε να στείλει επιστολή στον Όθωνα, η οποία έχει χαρακτηριστεί ως αριστουργηματική διατριβή Κανονικού Δικαίου. Παρατίθενται αποσπάσματα, δείγματα του ήθους και της οξυδέρκειας του επιφανούς κληρικού:

«Μεγαλειότατε Άναξι!

Ευγνωμονών εκ βάθους καρδίας διά την βασιλικήν ευμένειαν, την οποίαν η υμετέρα Μεγαλειότης ευηρεστήθη να δείξη τελευταίον και προς τον ταπεινόν υπήκοόν της, διά του από 21 Δεκεμβρίου παρελθόντος έτους και υπ' αριθ. 3505 υψηλού διατάγματος της, όπερ με προβιβάζει εις την λαμπράν της Αχαΐας Επισκοπήν, νομίζω απαραίτητον χρέος μου να θέσω προ πάντων υπ' όψιν της Υ. Μ. τας ακολούθους περιστάσεις μου.

Οι θείοι και ιεροί κανόνες τε και νόμοι της μίας αγίας, καθολικής και αποστολικής του Χριστού εκκλησίας, ους καγώ ο ταπεινός δούλος της εκ γενετής πρεσβεύω, αδιστάκτως διατάττουσι ταύτα:

¹³⁸ Π. Παπαθεοδώρου, *Θεοδώρητος ο Β΄ και η Επισκοπή Βρεσθένης*, Αθήνα 1976, Αθήνα 1976, σ. 55

Επιστ. Απ. Παύλου προς Κορινθίους , Α΄, Κεφ. Ζ΄, 24:έκαστος εν ω εκλήθη αδελφοί, εν τούτω μενέτω παρά των Θεώ.

Κανών αποστολικός ΙΔ΄: Επίσκοπον μην εξείναι καταλείψαντα την εαυτού παροικίαν, ετέρα επιπηδάν, καν υπό πλειόνων αναγκάζεται, ει μη τις εύλογος αιτία η η τούτο βιαζομένη αυτόν ποιείν, ως πλέον τι κέρδος δυναμένου αυτού τοις εκείσε, λόγω ευσεβείας, συμβαλέσθαι. (...)

Κανών της Α΄ Συνόδου ΙΕ΄:Διά τον πολύν τάραχον και τας στάσεις, τας γινομένας, έδοξε πανάπασι περιαιρεθήναι την συνήθειαν, την παρά τον Αποστολικόν κανόνα ευρεθείσαν εν τισιν μέρεσιν, ώστε από πόλεως εις πόλιν μη μεταβαίνειν μήτε Επίσκοπον μήτε Πρεσβύτερον μήτε Διάκονον. (...)

Κανών της εν Αντιοχεια ΚΑ΄:Επίσκοπον από παροικίας ετέρας εις ετέραν μη μεθίσταθαι, μήτε αυθαιρέτως επιρρίπτοντα εαυτόν, μήτε υπό λαϊκόν εκβιαζόμενον, μήτε υπό επισκόπων αναγκαζόμενον. (...).

Κανών της εν Σαρδική Α΄:Ου τοσούτον η φαύλη συνήθεια, όσον η βαρυτάτη των πραγμάτων διαφθορά εξ αυτών των θεμελίων εστιν εκριζωτέα, ίνα μηδενί των Επισκόπων εξή από πόλεως μικράς εις ετέραν πόλιν μεθίστασθαι. (...).

Κανών της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου Ε΄:περί των μεταβαινόντων από πόλεως εις πόλιν Επισκόπων ή κληρικών έδοξε τους περι τούτων τεθέντας κανόνας παρά των Αγίων πατέρων έχειν την ισχύν.

Όλαι αι μετά τας ρηθείσας Σύνοδοι των θεοφόρων Πατέρων της Χριστιανικής εκκλησίας επεκύρωσαν και εθέσπισαν αυτούς τους ιδίους νόμους τε και κανόνας, τους οποίους ενίσχυσε και το από 23 Ιουλίου 1833 Β. Διάταγμα της Υ. Μ., άρθρον 16, εξ ων συνάγεται πασιφανές και αναντίρρητον, ότι δεν συγχωρείται υπ' αυτών εις ουδένα των Επισκόπων της Ανατολικής του Χριστού εκκλησίας, εν όσω ούτος σέβεται τας οποίας αρχιερατεύων δίδει εν πλήρει γνώσει επισήμους υποσχέσεις ενώπιον Θεού και ανθρώπων, περί της ακριβούς διατηρήσεως των θείων αυτών αρχών, ν' αφήση μίαν Επισκοπήν ή παροικίαν, κατά το ρήμα των, όσον αν είναι μικράν, και να μεταβή εις άλλην μείζονα τε και λαμπροτέραν, αθετών προδήλως τας ειρημένας υποσχέσεις του και υποβαλλόμενος δικαίως εις τα φρικτά αυτών επιτίμια.

Ο ταπεινός εγώ, χειροτονηθείς προ 28 ήδη ενιαυτών επίσκοπος Βρεσθένης, της μετονομασθείσης έπειτα Σελλασίας, την οποίαν μοι επεκύρωσε και το από 21 Νοεμβρίου 1833 Υψ. Β. Διάταγμα της Υ. Μ., παραμένων εν τη εκκλησία αυτής, επειδή ταύτην εκληρώθην παρά Θεού αφ ης αρχιεράτευσα κατά το γράμμα και πνεύμα αυτών των ιδίων νόμων τε και κανόνων, αγνωώ πως δύναμαι εις την προβεβηκυίαν ήδη ηλικίαν ν' αφήσω την νόμιμον Επισκοπήν της

εκκλησίας, εις ην έκτοτε κατ' αυτούς ετάχθην, ει και μηκίστην εν εαυτή, και να μεταστώ εις άλλην οποιανδήποτε, εκτραχηλιζόμενος εις τοιαύτην παρανομίαν υπό τας όψεις του έθνους μου και του κόσμου όλου.

Ανεπιτήδειος, Μεγαλειότατε, να προδώσω την ιδίαν συνείδησιν μου εν ω κατ' ουδένα τρόπον μοι επιτρέπει αύτη ν' αποδεχθώ τοιαύτην μετάθεσιν, ήτις προσβάλλουσα καιρίως και την θρησκείαν και την πίστιν του έθνους μου εις αυτάς τας ιδίας βάσεις των. (...).Τοιαύται μεταθέσεις, Μεγαλειότατε, έγινοντο ενίοτε επί Τουρκοκρατίας, συγκαταθέσει πάντοτε του μετατιθεμένου Επισκόπου, αλλ' αυτάς υπηγόρευεν ηγεμονικώς η τότε δουλική του Έθνους κατάστασις, και αι επιβουλαί τας οποίας η αλλόθρησκος και τυραννική εξουσία εκείνη επεχειρίζετο κατά της Χριστιανικής πίστεως των κατοίκων της δεινός ή δεινός επαρχίας ή παροικίας (...)

Αλλ' η ελευθέρα ήδη Ελλάς, αποτινάξασα θεία συνάρσει τον ζυγόν της εξουσίας εκείνης, και κρατούνασα τους θρησκευτικούς νόμους της, υπό την αιγίδα του Β. Θρόνου της υμετέρας Μεγαλειότητος, μακράν του να κήται υπό την ανάγκη τοιούτων βεβιασμένων μεταθέσεων παρεκτρεπομένη αυτών οπωσδήποτε θεωρείται απ' εναντίας εις θέσιν επιτηδείαν να κρατύνη και έτι μάλλον αυτούς τε και την θρησκείαν της.

Αφίνων λοιπόν εις την ορθήν κρίσιν της υμετέρας Μεγαλειότητος να συμπεράνη την πικράν θέσιν, εις ην διά του τελευταίου Β. Διατάγματός της κατά πρότασιν της Ιεράς Συνόδου εκδεδομένου, ετέθην ενώπιον των θείων τε κανόνων και νόμων, τους οποίους αδιστακτως πρεσβεύομεν εγώ τε και οι ομογενείς μου και διά την πλήρην ισχύν και το στήριγμα των οποίων αυτοί τε και εγώ εν όλω τω διαστήματι της τελευταίας επαναστάσεως, εμοχθήσαμεν και υπέστημεν απείρους θλίψεις και αγωνίας, θαρρώ να επικαλεσθώ θερμότατα την Β. δικαιοσύνην της, ήτις δύναται μόνη να με εξάξη εκ της σκληράς ανάγκης του να προσκρούσω οπωσδήποτε εις τους ρηθέντας κανόνας τε και νόμους της εκκλησίας του έθνους μου, αποδεχόμενος Επισκοπήν παροικίας ή επαρχίας, την οποίαν ούτε ζήτησα ούτε σκοπόν είχον να ζητήσω και αφιστάμενος ετέρας, την οποίαν κατ' αυτούς παρά Θεού εκληρώθην, και ουδέποτε παρητήθην ή εσκόπευα να παραιτηθώ αυτής, διότι το χρέος τούτο μοι επιβάλλουσιν αείποτε αναπόφευκτον και η συνείδησίς μου και η θρησκεία μου.

Εύελπις δε ότι ο ταπεινός υπήκοός της εγώ, δι' όσα χρέη ιδιαιτέρως μοι επιβάλλει ο αρχιερατικός χαρακτήρ μου, δεν θέλω αποτύχει της τόσοσν δικαίας όσον νομίμου αιτήσεώς μου αυτής, και ότι η δικαιοσύνη της Υ. Μ δεν θέλει κατακρίνει την μη αποδοχήν της Επισκοπής Αχαΐας καθό επιβεβλημένην μοι παρά τους ρηθέντας νόμους τε και κανόνας της Εκκλησίας μου και της πίστεώς μου, μένω με βαθύτατον σέβας.

Εν Αθήναις την 10^{ην} Φεβρουαρίου 1842

Της Υ. Μεγαλειότητος Ικέτης προς Θεόν διάπυρος
 και πιστότατος υπήκοος
 Ο Σελλασίας Θεοδώρητος»¹³⁹.

Χαρακτηριστικό της συγκεκριμένης επιστολής είναι οι διατυπώσεις που χρησιμοποιεί σε ορισμένα σημεία. Η τυραννική εξουσία εναντίον της οποίας πολέμησε ο Θεοδώρητος (εννοώντας την τουρκική). Η χρήση της λέξης «ομογενείς», θέλοντας να δείξει τη διαφοροποίηση του έθνους προς την παρέμβαση των ξένων. Παρά τις τυπικές διαβεβαιώσεις πως παραμένει πιστός στον Όθωνα και στα διατάγματα, δεν κρύβει την αντίθεσή του στο απολυταρχικό καθεστώς. Ο Θεοδώρητος χρησιμοποιώντας την κτητική αντωνυμία «μου» στις λέξεις *ο λαός μου, το έθνος μου, η θρησκεία μου* δηλώνει πως η εξουσία και η παρουσία του μονάρχη είναι ολότελα ξένη προς την κουλτούρα και τις συνήθειες του τυραννισμένου έθνους για το οποίο πολέμησε και για το οποίο συνεχίζει να μάχεται ανιδιοτελώς.

Η διαμαρτυρία του Θεοδώρητου διαβιβάστηκε από το γραφείο του Όθωνα στην Ιερά Σύνοδο και έτσι η ρήξη ήταν αναμενόμενη. Εξαιτίας της συμπεριφοράς του η μικρή επισκοπή Σελλασίας καταργήθηκε, πράγμα που έθλιψε υπερβολικά τον Θεοδώρητο. Ο Κωνσταντίνος ο εξ Οικονόμων στον επικήδειο λόγο του με κομπόση και εκφραστικό πλούτο αναφέρει: «Τοιαύτην τινά εσχάτην δοκιμασίαν υπέστη και ο μακαρίτης ούτος επίσκοπος. Ασθένεια στυνιπικόπων (και γαρ, και αρχιερείς καθίστησιν ο νόμος ανθρώπους, έχοντας ασθένειαν), και ρεύμα περιστατικών απεχώρησεν εξαίφνης τον Βρεσθένης Θεοδώρητον από της κανονικής αυτού επισκοπής, καθώς τις λάβρος χείμαρρος, καταβάς αιφνιδίως, αποχωρίζει τον ποιμένα τον καλόν από των ιδίων προβάτων, και μένει μόνος ούτος επί πέτρας υψηλής, ερειδόμενος εις την ποιμενικήν καλαύροπα, και μακρόθεν αποβλέπων προς το φίλον ποίμνιον. (...) Και ήλγει μεν την καρδίαν (πως γαρ ου;) και φίλους είχεν, ουχί θεραπευτάς, αλλά (καθώς ειπεν και ο Ιώβ) παρακλήτορας κακών. (...) Αλλ' όμως ο γενναίος επίσκοπος είχεν άλλον φίλον βεβαιοτάτον και πάνσοφον, τον λόγον του Θεού, και την ζώσαν και ασίγητον φωνήν της Εκκλησίας, υπερ ης έπασχε, μη θελήσας ανταλλάξασθαι σμικράς και πτωχικής μεγάλης και πλουσίαν επισκοπήν επί καταργήσει των θείων κανόνων. (...) Είχεν δε παρηγόρους και τα παραδείγματα των θείων πατέρων, όσοι πολλάκις υπέρ της εκκλησίας εταλαιπώρησαν ευκλεώς και αιμνήστως. (...)»¹⁴⁰.

Έτσι έφυγε από την αγαπημένη του επισκοπή, την οποία υπηρέτησε επί 30 χρόνια και καθοδήγησε το ποίμνιό του. Η ημέρα της αποχώρησης από την Βαμβακού οι καμπάνες

¹³⁹ Α. Π. Σπηλιάκος, *Ο Καπετάν Δεσπότης, Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος*, Αθήνα 1971, σ. 103-106

¹⁴⁰ Κων. του εξ Οικονόμων, *ό. π.*, σ. 24-25

ηγούσαν θλιβερά και η στιγμή της αναχώρησης του ιεράρχη ήταν συγκινητική. Ο Φαίδων Κουκουλές περιγράφει: «Οι κώδωνες των Εκκλησιών με τον χαρακτηριστικόν ήχον έβαφον τον αέρα πένθιμα.. Νέοι και γέροντες, άνδρες και γυναίκες, γεωργοί και ποιμένες που άφησαν τας εργασίας των, κατεπλημμύριζον τον Μητρόπολιν και με δάκρυα και λυγμούς ησπάζοντο την δεξιάν του ποιμενάρχου τον οποίον πατέρα, οδηγόν, και σύμβουλον, επί τριάκοντα όλα είχαν έτη. Εδάκρυε και ο Θεοδώρητος και έκλαιον τα πλήθη. Μάτην έφερε το βήμα προς τα εμπρός...η πορεία ολοέν διεκόπτετο και εις τα πλήρη χάριτος βλέμματά του ανταπήντα ο κοπετός της χήρας και του ορφανού η φωνή..»¹⁴¹.

---

¹⁴¹ Π. Παπαθεοδώρου, *ό. π.*, σ. 57

Ζ' Κεφάλαιο

Το τέλος της ζωής του

Ήταν Ιανουάριος του 1842, όταν ο Θεοδώρητος εγκατέλειπε την καταργημένη επισκοπή του και τα πλήθη τον αποχαιρετούσαν αισθανόμενα αγανάκτηση, πόνο και ορφάνια. Φεύγοντας από την Βαμβακού πήρε μονάχα τη μαγκούρα του. Στο δρόμο του συναντούσε συνεχώς πιστούς που ασπάζονταν το χέρι του και του ζητούσαν τις ευλογίες του. Ο αποχωρισμός ήταν πικρός για τους Βαμβακίτες, οι οποίοι δεν επρόκειτο να ξαναδούν τον αγαπημένο τους ιεράρχη.

Έφτασε στη Μονή Πετράκη χωρίς κανένα περιουσιακό στοιχείο με μηνιαία σύνταξη στην αρχή 200 δραχμές και στη συνέχεια 300 δραχμές. Ακόμη και για αυτό το μικρό ποσό, που του έδινε το ελληνικό κράτος για να μην πεθάνει της πείνας, δεχόταν απειλές από τους υπουργούς Ρίζο και Ράλλη πως θα του την αφαιρέσουν τη σύνταξη.

«Ήταν παραμονές της Επανάστασης του 1843. Οι προετοιμασίες για τη συνωμοσία γίνονταν μέρα με τη μέρα και καλύτερες. Υπουργός Παιδείας ήταν ο Ρίζος Νερουλός που κείνες τις μέρες τα έβαλε με τον αγωνιστή του μεγάλου Αγώνα επίσκοπο Βρεσθένης. Ο λαός ήταν με το μέρος του Δεσπότη, φώναζε κατά της κυβέρνησης και έκανε διαδηλώσεις. Ο Ρίζος όμως δεν έκανε πίσω. Και μια μέρα λέει στον Βρεσθένης που είχε προβιβαστεί Σελλασίας .-Δεσπότη μου, φοβούμαι μη σου αφαιρεθεί και η τρακοσάρα! (εννοούσε τη σύνταξη) -Δε με μέλει! τ' αποκρίθηκε ο Δεσπότης. Νομίζεις, βρε Φαναριώτη, πως θα πεθάνω της πείνας; Είσαι κουτός- κάθε αρχιμηνιά να φέρνω γύρα με την τέστα μου (αγιαστούρα) εκατό σπίτια, εκατό τάλλαρα θα βγάνω, όχι λιγώτερα- κανένα σπίτι δεν θα ρίχνει λιγώτερο από τάλλαρο! -Σκέψου καλά, Δεσπότη μου, είπε κάποιος άλλος υπουργός που ήταν παρών, ο Γ. Ράλλης- πολλά κακά μπορεί να γεννήσει η επιμονή σου, και είσαι ο Βρεσθένης! -Ίσα-ίσα γιατί είμαι ο Βρεσθένης, δε θ' αφήσω να διορθώσει τη θρησκεία μου ο Χίλλ. Εννοούσε τον Αμερικανό που ζούσε στην Ελλάδα και έκανε προτεσταντική προπαγάνδα.»¹⁴².

Γίνεται αντιληπτό πως ο Θεοδώρητος ως άξιος ιεράρχης, αλλά και ως πατριώτης συνεχίζει να ενδιαφέρεται τόσο για τα εκκλησιαστικά ζητήματα αλλά και για τα εκπαιδευτικά. Στη Μονή Πετράκη ζούσε ήρεμος και θλιμμένος και λησμονημένος από το επίσημο κράτος και κηρυγμένος σε αφάνεια από την επίσημη την εκκλησία. Το πνεύμα του, όμως, αναζωογονούσαν οι ένδοξες μάχες μαζί με τους συμπολεμιστές του στα πεδία των μαχών και

¹⁴² Κ. Δ. Παπαδημητρίου, «Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος (Από τους επιφανέστερους Κληρικούς του 1821)», ημερομηνία ανάρτησης: 20.9.2016, διαθέσιμο στο: <https://www.orp.gr/wordpress/?p=14880>, ημερομηνία προσπέλασης: 10.5.2021

αυτό του έδινε δύναμη. Δεν ένιωθε, όμως, αδικημένος από τον απλό λαό, από αυτούς που τόσα χρόνια λειτουργούσε σε όλες τις ενορίες της επισκοπής του. Η έλλειψη φιλοπρωτίας από μέρους του επισκόπου την οποίαν άφηνε στους άλλους αρχηγούς πολιτικούς και εκκλησιαστικούς αποδεικνύει τη σωστή και ηθική σκέψη του και την αναγνώριση του χρέους του απέναντι στην πατρίδα.

Εκεί, λοιπόν, στη Μονή Πετράκη ο Θεοδώρητος, λίγες μέρες μετά το Πάσχα, άφησε την τελευταία του πνοή στις 25 Απριλίου 1843. Το Σάββατο του Λαζάρου τέλεσε και την τελευταία του ιεουργία στο μνημόσυνο του αρχηγού της επαναστάσεως Αλέξανδρου Υψηλάντη παρουσία του κόσμου πανηγυρίζοντας την Ανάσταση του Χριστού. Λίγες μέρες αργότερα η υγεία του -η ήδη βεβαρημένη- επιδεινώθηκε και «νυστάζας καθεύδη επί του σκίμποδος αναπαυόμενος από των κόπων του αγώνος»¹⁴³.

Σε ηλικία 56 ετών φεύγει από τη ζωή ο Θεοδώρητος Β΄ αφήνοντας παρακαταθήκη στους Έλληνες την αγάπη του για την πατρίδα και τις ευχές του λίγο πριν ξεψυχήσει. Ο Γενναίος Κολοκοτρώνης ήταν επιστήθιος φίλος του μέχρι το τέλος της ζωής του και σύμφωνα με τον Αγ. Σπηλιάκο του συμπαραστάθηκε στην αρρώστια του. Όταν ρώτησε τον Θεοδώρητο Β΄, λίγο πριν πεθάνει, για τις τελευταίες του παραγγελίες είπε: - «Ίδού Γενναίε, αυτός ο παλαιός ψάθινος καναπές, τον οποίον βλέπεις και αι πέντε παλαιαί καρέκλαι! Εις ταύτα και μόνον συνίσταται άπασα η περιουσία μου· τί δύναμαι εξ αυτής να διαθέσω; Αν θέλη το έθνος διά το οποίον εμόχθην και εθυσίασα ως ώφειλον και επεθύμουν, ας περιθάλη εν καιρώ τα πνευματικά μου τέκνα, τους πτωχούς και ενδεείς συγγενείς μου, εις ους δεν έχω να εγκαταλείψω κληρονομίαν άλλο τι ειμή τας ευχάς μου και την πατρίδαν ελευθέραν και αυτόνομον»¹⁴⁴.

Σύμφωνα με τον Σπηλιάκο, ο οποίος έχει αντλήσει τις πληροφορίες από το περιοδικό «Μαλεβός», Απρίλιος 1924, διαβάζουμε και τα ακόλουθα: «επαναλαβών ο γενναίος ηρώτησε τον αοίδιμον, αν επέρχεται ευχαριστημένος εγκαταλείπων το έθνος του ελεύθερον. Ο αοίδιμος εις απάντησιν της τελευταίας ταύτης ερωτήσεως έδακε τον πάγωνά του, και χαμηλώσας τους οφθαλμούς (το σύνθηρες της αγανακτήσεώς του σημείον), μετ' ολίγας στιγμάς παρέδωκεν άφωνος το πνεύμα, ότε παρετηρήθη, ότι κατέρρευσε εκ του δεξιού οφθαλμού του μέγα δάκρυον»¹⁴⁵.

¹⁴³ Κων. του εξ Οικονόμων, *Λόγος επιτάφιος εις τον αοίδιμον επίσκοπον Σελλασίας Θεοδώρητον*, Αθήνα 1843, σ. 26

¹⁴⁴ Α. Π. Σπηλιάκος, *Ο Καπετάν Δεσπότης, Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος*, Αθήνα 1971, σ. 75-76

¹⁴⁵ Α. Π. Σπηλιάκος, *ό. π.*, σ. 129-130

Αυτό το δάκρυ έγινε η αφορμή ώστε ο ποιητής Σούτσος να γράψει το παρακάτω ποίημα «Το φάντασμα Βρεσθένης». Αποσπάσματά του αναφέρονται παρακάτω:

«Σκυθρωπή ημέρα ήτον και σελήνη θολωμένη
 Και του Υμηττού η άκρη από νέφη σκεπασμένη·
 Άφησα τους άσπρους στύλους του Διός του Ολυμπίου
 Και εις του νεκροταφείου τον περίβολον εμβήκα
 Εις σωρούς πατών οστέων,
 Και το φάντασμα εμπρός μου του Βρεσθένης ήρθε κλαίον.
 Όμοια μ' ανθρώπου, όστις εναγώνιος ωμίλει,
 Ν' ανοιγοσφαλώνται είδα τα χολοβαφή του χείλη·
 Μ' έτεινε την σκελετώδη δεξιάν του ως σημείον
 Το να πορευθώ πλησίον·
 Αλλ' ως άγαλμα εστάθην εγώ μόλις αναπνέων,
 (και το φάντασμα με είπε του Βρεσθένης αυτά κλαίον):
 «Χρόνους πένης με μόνην έμεινα την βακτηρίαν
 Ως ποιμήν τα πρόβατά του χάσας εις νυκτός σκοτίαν·
 Μέλος ήμην της Συνόδου· αλλά και παρά την ρήτραν
 Του συνοδικού την μίτραν
 Αποστερηθείς ετάχθην έσχατος αρχιερέων,
 (και το φάντασμα με είπε του Βρεσθένης αυτά κλαίον):
 (...)
 «Επειδή δε στρατιώτης πιστός ήμην εγώ μόνον
 Των αγίων μας κανόνων,
 Με θεώρησαν του Κλήρου μέλος αποβολιμαίον·
 (...)
 «Έλα με την τρομεράν σου κατά δεσποτών κατάραν,
 Με την σταυροφόρον ράβδον, με την ιεράν τιάραν,
 Και εις την συνέλευσίν μας, νεκρέ, λάβε θέσιν μίαν!
 Θέλομεν την Προεδρίαν
 Εις σε πάλιν αναθέσει ως εις μάρτυρα γενναίον.
 Η Ελλάς σε κράζει όλη, έλα και μη φεύγεις κλαίων!»¹⁴⁶.

¹⁴⁶ Α. Π. Σπηλιάκος, *ό. π.*, σ. 82-84

Οι στίχοι αυτοί συνθέτουν πολύ ζωντανά την προσωπικότητα του Δεσπότη Θεοδώρητου Β΄ Βρεσθένης που πολέμησε για τους νόμους, την ελευθερία, την ηθική διάσταση του χρέους και πάνω από όλα την απελευθέρωση του τυραννισμένου ελληνικού λαού. Μελετώντας τις αρχαιακές πηγές προκειμένου να στοιχειοθετήσω τη δράση και τον χαρακτήρα του Θεοδώρητου Β΄ ανακάλυψα με έκπληξη πως η ζωή του ιεράρχη με συγκίνησε και με προβλημάτισε σχετικά με την έννοια του ήρωα και του θρύλου στο διηνεκές της ελληνικής ιστορίας, γιατί τελικά «Των Θεοδωρήτου το κλέος αθάνατον».

Επίλογος

Ο επίσκοπος Βρεσθένης Β΄ Θεοδώρητος, ο καπετάν Δεσπότης, υπήρξε μία από τις πιο αξιόλογες θρησκευτικές και πολιτικές προσωπικότητες με πολύτροπη δράση κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης.

Ο Θεοδώρητος, κατά κόσμον Θωμάς, γεννήθηκε στη Νεμνίτσα (Μεθύδριον) της Αρκαδίας το 1787. Ήταν γιος του Βασιλείου Κωτσάκη (κοινοτικός προεστός) και της Αικατερίνης. Τα πρώτα του γράμματα τα έμαθε στη Βυτίνα. Αργότερα σπούδασε στην περίφημη Σχολή της Δημητσάνας υπό την καθοδήγηση του θείου του, Θεοδώρητου Α΄. Ο θείος του, μάλιστα, φρόντισε να τον εγκαταστήσει το 1813 στον δικό του επισκοπικό θρόνο.

Το 1920 μνήθηκε στη Φιλική Εταιρεία, ενώ ταυτόχρονα συνέβαλε στη μύηση και άλλων ιεραρχών. Μάλιστα, όταν σήμανε η καμπάνα της ελευθερίας, ο Θεοδώρητος ανέπτυξε έντονη στρατιωτική δράση ως επικεφαλής ενόπλων και μετείχε ενεργά στη μάχη του Βαλτετσίου, των Βερβένων, των Δολιανών και στην άλωση της Τριπολιτσάς.

Τον Μάιο του 1821 συμμετείχε στην Συνέλευση των Καλτεζών, η οποία τον εξέλεξε μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας. Κατά τη διάρκεια των εργασιών της Συνέλευσης καθήκοντα προέδρου άσκησε ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης και γραμματέα ο Ρήγας Παλαμής.

Το καλοκαίρι του 1822 κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για την παράδοση του Ναυπλίου, οι Τούρκοι ζήτησαν ομήρους ως εγγύηση ασφαλείας. Ο Θεοδώρητος προσφέρθηκε ο ίδιος ως όμηρος με αποτέλεσμα να αιχμαλωτισθεί και να παραμείνει φυλακισμένος στο Παλαμήδι μέχρι την οριστική κατάληψη της πόλης από τους επαναστάτες τον Νοέμβριο του 1822.

Στην Εθνοσυνέλευση του Άστρους το 1823 εξελέγη αντιπρόεδρος. Ουσιαστικά, όμως, ασκούσε και καθήκοντα προέδρου, γιατί ο Ιωάννης Ορλάνδος, ο οποίος αντικατέστησε τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, αναχώρησε για την Αγγλία.

Το 1823 εξαιτίας των αντιθέσεων των μελών του Εκτελεστικού και του Βουλευτικού Σώματος, ο επίσκοπος Θεοδώρητος, μαζί με βουλευτές, εγκατέλειψε το Άργος και μετέβη στο Κρανίδι. Στις αρχές του 1824 υπέγραφε από το Άργος ως αντιπρόεδρος του Βουλευτικού, ενώ τον Ιούλιο του ίδιου έτους από το Ναύπλιο. Το 1827 συμμετείχε στη Γ΄ Εθνοσυνέλευση στην Τροιζήνα, ενώ προηγουμένως είχε λάβει μέρος στη Συνέλευση της Ερμιόνης.

Μετά την άφιξη του Καποδίστρια αφιερώθηκε στα ιερατικά του καθήκοντα και στην ίδρυση σχολείων και εκκλησιών στην περιφέρειά του. Το 1841 αρνήθηκε να αναλάβει τη μητρόπολη Αχαΐας και Ήλιδος και παρέμεινε στην επισκοπή Βρεσθένης χωρίς να εγκαταλείψει

το ποίμνιό του. Το 1842, μάλιστα, διαμαρτυρήθηκε εγγράφως στον Όθωνα για αυτήν την απόφαση, παρόλο που ήταν υπέρ της αναγνώρισης της μεγάλης του αξίας.

Το επόμενο έτος ο Θεοδώρητος αρρώστησε σοβαρά και μετέβη στην Αθήνα για θεραπεία. Απεβίωσε στις 25 Απριλίου 1843 σε ηλικία 56 ετών στη Μονή Ασωμάτων Πετράκη. Τον επικήδειο εκφώνησε ο Οικονόμος ο εξ Οικονόμου.

Ο Θεοδώρητος πέθανε πάμφτωχος, ολότελα παραγκωνισμένος και άσημος. Υπήρξε, όμως, ένας σπουδαίος κληρικός με αδούλωτο πνεύμα που αγωνίστηκε ολόψυχα για το ιδεώδες της ελευθερίας και της πατρίδας.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Αρχεία

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας (ΑΕΠ)

Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ)

2. Δημοσιευμένες Πηγές

Αγαπητός Σ. Αγ., *Οι ένδοξοι Έλληνες του 1821 ή οι πρωταγωνισταί της Ελλάδος*, Πάτρα 1877

Γαλανόπουλος Ευ. Μελ., *Εκκλησιαστικά σελίδες Λακωνίας*, Αθήνα 1939

Κων/νος εξ Οικονόμου, *Λόγος επιτάφιος εις τον αοίδιμον επίσκοπον Σελλασίας Θεοδώρητον*, Αθήνα 1843

Μάμουκας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, ήτοι συλλογή των περί την αναγεννωμένην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων από του 1821 μέχρι τέλους του 1832*, Πειραιάς 1839, τ. 1

Παπαζαφειρόπουλος Π., *Μεθυδριάς*, Αθήνα 1883

Φραντζής Αμβ., *Επιτομή της ιστορίας της αναγεννηθείσης Ελλάδος : αρχομένη από του έτους 1715 και λήγουσα το 1835*, Αθήνα 1841, τ. 1

Χρυσανθόπουλος Φ., *Βίοι Πελοποννησίων ανδρών*, Αθήνα 1888

Φιλήμων Ιω., *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα 1860, τ.

3

3. Απομνημονεύματα και Εκθέσεις Συγχρόνων

Γερμανός Παλαιών Πατρών, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1956, τ. 3

Γούδας Αν. Ν., *Βίοι Παράλληλοι των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών*, Αθήνα 1869, τ. 1

Κολοκοτρώνης Θ. Κ., *Διήγησις συμβάντων της ελληνικής φυλής από τα 1770 έως τα 1836* (Επιμ.-Εισαγ. Γ. Τερτσέτη), Αθήνα 1846

Φωτάκος, *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα 1858, τ. 1

Σπηλιάδης Ν., *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1851, τ. 1

4. Εφημερίδες

Αιών

Ελληνικά Χρονικά

Καρνές

5. Ημερολόγια

Σπαρτιατικό ημερολόγιον

6. Περιοδικά

Ελληνικά

Μνήμων

Ο Ταχυδρόμος της Λακωνίας

Πελοποννησιακά

7. Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικά

Δούσμανης Β., *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 12 (1928)

Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό, τ. 4 (1999)

Βοβολίνης Κ., *Μέγα Ελληνικόν Βιογραφικόν Λεξικόν*, τ. 1 (χ. χ.)

Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 8 (2010)

8. Διαδικτυακές Πηγές

Βιβλιοθήκη Πορφυρογέννητος, Γ. Μ. Σπετσιώτης, «Ο Βρεσθένης Θεοδώρητος και η δράση του στο Κρανίδι και την Ερμιόνη», διαθέσιμο στο: http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catechism/theologia_zoi/Afieromata.asp?main=Eikosiena&file=text1821/Vresthenis.htm, ημερομηνία πρόσβασης: 20.2.21

Κ. Δ. Παπαδημητρίου, «Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος (Από τους επιφανέστερους Κληρικούς του 1821)», ημερομηνία ανάρτησης: 20.9.2016, διαθέσιμο στο: <https://www.orp.gr/wordpress/?p=14880>, ημερομηνία προσπέλασης: 10.5.2021

Γ. Μητράκος, «Ο Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος», ημερομηνία ανάρτησης: 13.4.2021, διαθέσιμο στο: <https://www.notospres.gr/peloponnisos/gallery/62981/o-episkopos-vresthenis-theodoritos>, ημερομηνία προσπέλασης: 7.5.2021

Γ. Νικολόπουλος, «Φρικτά βασανιστήρια από Έλληνες σε Έλληνες στο Ναύπλιο (τότε που το αποκαλούσαν...Λησταρχείο)», ημερομηνία ανάρτησης: 25.4.2017, διαθέσιμο στο: <https://argolika.gr/>, ημερομηνία προσπέλασης: 7.5.2021

«Συνταγματική Ιστορία», διαθέσιμο στο: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagmatiki-Istoria>, ημερομηνία προσπέλασης: 5.5.2021

«Η Γ΄ Εθνοσυνέλευση του 1827», διαθέσιμο στο: <http://www.troizinia-methana.gr/gr-nationalcom.html>, ημερομηνία προσπέλασης: 5.5.2021

Γ. Ν Παπαθανασόπουλος, «Βρεσθίνης Θεοδώρητος: Αγωνιστής άξιος Πατρίδας και Εκκλησίας», διαθέσιμο στο: <https://christianviviografia.wordpress.com/2021/03/22/%CE%B2%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B8%CE%B5%CE%BD%CE%B7%CF%83-%CE%B8%CE%B5%CE%BF%CE%B4%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%83-%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%BD%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%83-%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BF/>, ημερομηνία προσπέλασης: 5.5.2021

«Συνέλευση Άργους», διαθέσιμο στο: <http://representatives1821.gr/topikes-sineleuseis-organa/sineleusi-argous/>, ημερομηνία προσπέλασης: 24.4.2021

«Ιερά Μονή Άγιου Νικόλαου Καλτεζών», διαθέσιμο στο: <https://immk.gr/2018/06/22/%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%AC-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-%CE%AC%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%85-%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BB%CE%B1%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%84%CE%B5%CE%B6%CF%8E%CE%BD/>, ημερομηνία προσπέλασης: 23.4.2021

Γ. Θ. Πραχαλιάς, «Σαν σήμερα-10 Απριλίου 1821: Η μάχη της Βλαχοκερασιάς», ημερομηνία ανάρτησης: 10.4.2021, διαθέσιμο στο: <https://www.arcadiaportal.gr/>, ημερομηνία προσπέλασης: 20.4.2021

«Εκδηλώσεις στα Βέρβενια για την ιστορική μάχη κατά των Τούρκων», ημερομηνία ανάρτησης: 8.6.2014, διαθέσιμο στο: <https://www.drt915.gr/ekdiloseis-sta-vervena-gia-tin-istoriki-maxi-kata-ton-toyrkon-vid-ph/>, ημερομηνία προσπέλασης: 19.4.2021

Βιογραφίες: «Παναγιώτης Αρβάλης», διαθέσιμο στο: <https://www.gtp.gr/LocInfo.asp?IncludeWide=&InfoId=26&Code=EGR&PrimeCode=EGR&Level=2&PrimeLevel=2&Entity=176&LocId=69&lΣang=1>, ημερομηνία προσπέλασης: 17.4.2021

Σπ. Π. Σπηλιάκος, «Η Επισκοπή Βρεσθίνης», διαθέσιμο στο: <https://www.dal.gr/servers/tavresthena/vresthena/istspil/episkopi.htm>, ημερομηνία προσπέλασης: 20.3.2021

P. Triantafyllos, «Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και η Φαλαισία», στην: Ελεύθερη Ζώνη, 24.3.2014, διαθέσιμο στο: <http://www.elzoni.gr/html/ent/448/ent.43448.asp>, ημερομηνία προσπέλασης: 7.3.2021

Πηγή: Νικολέττα Κολυβάρη, «Λακωνία: Χωριό πρότυπο η Βαμβακού με την υποστήριξη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος», διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/redirect?event=video_description&redir_token=QUFFLUhqbmZIS2gtckNuMHh0S0FLbm5GU1VzRFhNcDZJd3xBQ3Jtc0ttU2RzcTJJV0IIME5rYWpZM1ZPNlhnczlnNdGhMcEs0MXpuM0xuWEtwR1lQM1dhhbTV6NjYtWjlPVUFZV2h4aDQ1ZHZwN01TdkRsU1Vyd2liSjZzcW9wTjZWmZiVFEtaGxkQjBZRm8tUThndVM1d0FtTQ&q=https%3A%2F%2Fwww.eleftheriaonline.gr%2Flocal%2Foikonomia%2Ftourismos%2Fitem%2F191961-lakonia-xorio-protypo-i-vamvakoy-me-tin-ypostiriksi-tou-idrymatos-stayros-niarxos-vinteo-fotografies, ημερομηνία προσπέλασης: 16.5.2021

Πηγή: «Η Μονή Πετράκη», διαθέσιμο στο: <https://www.gtp.gr/TDirectoryDetails.asp?ID=18700&lng=1>, ημερομηνία προσπέλασης: 16.5.2021

B. Βιβλιογραφία

Ατέσης, Β., *Εθνομάρτυρες αρχιερείς της Εκκλησίας της Ελλάδος από του 1821-1869*, Αθήνα 1971

Βακαλόπουλος Απ., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1964, τ. 2

Βαφειδης Φ., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Αλεξάνδρεια 1928, τ. 3

Βλασσόπουλος Χρ., *Ημερολόγιον του Αγώνος*, Αθήνα 1930

Βοβολίνης Κ., *Η Εκκλησία εις τον αγώνα της ελευθερίας, 1453-1953*, Αθήνα 2002

Γριτσόπουλος Τ., *Τα χωριά του Φαλάνθου*, Αθήνα 1994

Γεωργαντζής Π., *Οι αρχιερείς και το εικοσιένα*, Ξάνθη 1985

Ησαΐας Ιω., *Η Γ' Εθνοσυνέλευση "κατ' επανάληψη" στην Ερμιόνη και οι ιστορικές πτυχές της (18 Ιανουαρίου - 17 Μαρτίου 1827)*, Δήμος Ερμιονίδος 2017

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 12 (1975)

Καλαμαράς Μ., *Είναι οι ρασοφόροι συμφορά του έθνους;* Αθήνα 1977

Κανδηλώρος Τ., *Η Γορτυνία*, Πάτρα 1898

Καργάκος Σ., *Μαθήματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα 2010

Κόκκινος Δ., *Η Ελληνική Επανάσταση*, Αθήνα 1956, τ. 1

Κόλλιας Αθ., *Το Μεθύδιον, Ιστορία της αρχαίας πόλης της Αρκαδίας*, Αθήνα 1991

- Κουκουλές Φ., *Ιστορία της Βαμβακούς*, Αθήνα 1907
- Μαλώσης Ιω., *Η εν Ερμιόνη Γ' Εθνοσυνέλευσις 18 Ιαν.-18 Μαρτίου 1827*, Αθήνα 1930
- Μεταξάς Κων., *Ιστορικά απομνημονεύματα εκ της ελληνικής επανάστασεως*, Αθήνα 2005
- Μοσχόπουλος Ν., *Η ιστορία της Ελληνικής επανάστασεως κατά τους τούρκους ιστοριογράφους*, Αθήνα 1969
- Ξηρός Τρ., *Η Βυτίνα και οι πενήντα τρεις ήρωες και ηρωίδες*, Αθήνα 1940
- Οικονόμου Μ., *Ιστορικά της Ελληνικής Παλιγγενεσίας*, Αθήνα 1874
- Παπαδόπουλος Χρ., *Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος*, Αθήνα 1920, τ. 1
- Πανόπουλος Δ., *Ο κλήρος στην εθνεγερσία του 1821*, Πάτρα 2001
- Παπαθεοδώρου Π., *Θεοδώρητος ο Β' και η επισκοπή Βρεσθένης*, Αθήνα 1976
- Πετρακάκος Δ., *Κοινοβουλευτική ιστορία Ελλάδος*, Αθήνα 1932, τ. 1
- Πιπινέλης Π., *Πολιτική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, Παρίσι 1927
- Προβατάς Αλκ., *Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1821-2002*, Αθήνα 2003
- Πρόκες-Όστεν Αντ, *Ιστορία της Επανάστασεως των Ελλήνων κατά του οθωμανικού κράτους εν έτει 1821 και της ιδρύσεως του ελληνικού βασιλείου*, Αθήνα 1868, τ. 1
- Σιγαλός Ι. Διον., *Η Σπάρτη και η Λακεδαίμων*, Αθήνα 1963
- Σιμοπούλου Θ., *Μάρτυρες και αγωνισταί ιεράρχαι της Ελληνικής Εθνεγερσίας 1821-1829*, Αθήνα 1971, τ. 1
- Σοϊλεντάκης Ν., *Υπουργοί στο ειδικό δικαστήριο (1821-2000)*, Αθήνα 2005
- Σπηλιάκος Π. Αγ., *Ο Καπετάν Δεσπότης Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος*, Αθήνα 1971
- Σπηλιάκος Σπ., *Η Συνέλευσις των Καλτεζών και η πρώτη Πελοποννησιακή Γερουσία*, Πειραιάς 1961
- Σταυρόπουλος Χ. Ν., *Η Βαμβακού, το μικρό χωριό και η μεγάλη ιστορία του*, Αθήνα 1989
- Τζαννέτος Ιω., *Οι Βουτιάνοι της Σπάρτης, Βουτιάνοι* 1968
- Τρικούπης Σπ., *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1971, τ. 1

Φίλης Ν., *«Εν Μεθύδριω τη...»*, Μεθύδριον 2016

Φίλης Ν., *Τα περί τη Χριστίνα Αναγνωστοπούλου τη Νεμνιτσιώτισσα και όχι μόνο*, Τρίπολη 2012

Φωτόπουλος Αθ., *Οι κοτζαμπάσηδες της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη τουρκοκρατία (1715-1821)*, Αθήνα 2005

Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Πολιτικές και κοινωνικές όψεις της Επανάστασης του 1821*, Αθήνα 2013

Χρήστου Θ., *Χρονολόγιο της Επανάστασης του 1821. Νοηματοδοτώντας τα χρονικά οροθέσια του αγωνιζόμενου έθνους*, Τρίπολη 2021

Παράρτημα

*«Ἱερὸς ὁ χῶρος ἔνθεν Θεοδώρητος Βρεσθένης,
μοχθῶν ὑπὲρ πατρώων θεσμῶν, ὄρατο ἀγαγὼν
σίφη Ἑλλήνων ἐπ' ἀντιπάλους».*

Ἡ Νεμίτσα (Μεθύδριον), ἡ γενέτειρα τοῦ Θεοδώρητου Β΄ Βρεσθένης

Πηγή: Ν. Κ. Φίλης, «*Ἐν Μεθυδρίῳ τη...*», Μεθύδριο 2016

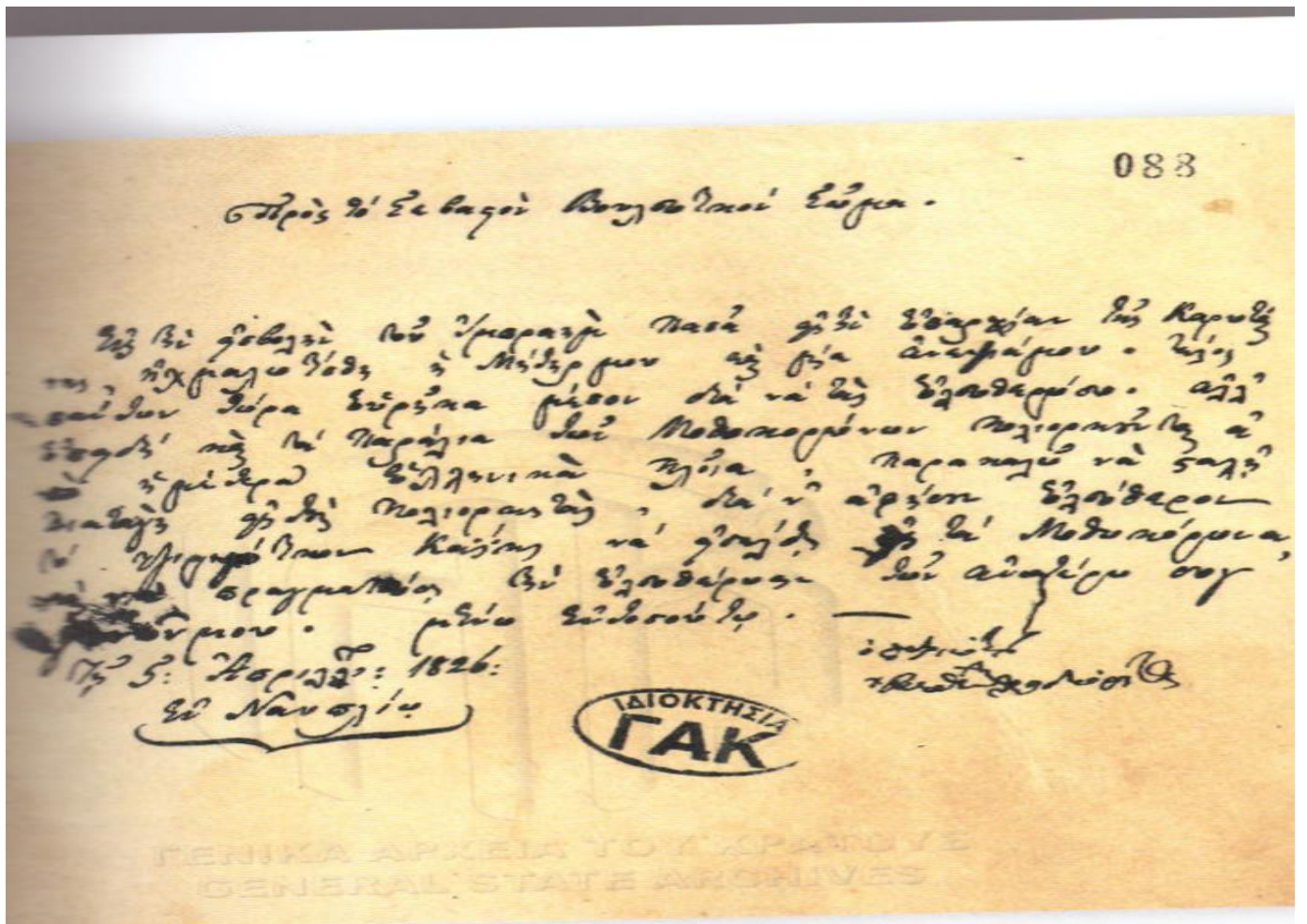
Ο ανδριάντας του Θεοδώρητου Β΄ Βρεσθένης στη Βαμβακού

Πηγή: Νικολέττα Κολουβάρη, «Λακωνία: Χωριό πρότυπο η Βαμβακού με την υποστήριξη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος», διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/redirect?event=video_description&redir_token=QUFFLUhqb_mZIS2gtckNuMHh0S0FLbm5GU1VzRFhNcDZJd3xBQ3Jtc0ttU2RzcTJJV0IIME5rYWpZ_M1ZPNlhnczlnNdGhMcEs0MXpuM0xuWEtwR1lQM1dhbTV6NjYtWjlPVUFZV2h4aDQ1Z_HZwN01TdkRsU1Vyd2liSjZzcW9wTjZWmZiVFEtaGxkQjBZRm8tUThndVM1d0FtTQ_&q=https%3A%2F%2Fwww.eleftheriaonline.gr%2Flocal%2Foikonomia%2Ftourismos%2Fitem%2F191961-lakonia-xorio-protypo-i-vamvakoy-me-tin-ypostiriksi-tou-idrymatos-stayros-niarxos-vinteo-fotografies, ημερομηνία προσπέλασης: 16.5.2021

Άγιοι Ασώματοι Μονής Πετράκη: Εδώ πέρασε τις τελευταίες μέρες της ζωής του ο Θεοδώρητος Β΄ Βρεσθένης

Πηγή: «Η Μονή Πετράκη», διαθέσιμο στο: <https://www.gtp.gr/TDirectoryDetails.asp?ID=18700&lng=1>, ημερομηνία προσπέλασης: 16.5.2021

Η υπογραφή του Θεοδώρητου Β΄ Βρεσθένης

Πηγή: Ν. Κ. Φίλης, *Τα περί τη Χριστίνα Αναγνωστοπούλου τη Νεμνιτσιώτισσα και όχι μόνο*, Τρίπολη 2012

Περίληψη

Ο Θεοδώρητος Β΄ Βρεσθένης ανήκει στο πάνθεον των αγωνιστών που τίμησαν την πατρίδα. Γεννήθηκε στη Νεμίτσα Αρκαδίας και σπούδασε στη Σχολή της Δημητσάνας υπό την καθοδήγηση του θείου του, Θεοδώρητου Α΄. Σε ηλικία 26 ετών αντικατέστησε τον θείο του στον επισκοπικό θρόνο. Το 1820 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και ξεκίνησε την αγωνιστική του δράση τόσο στα πεδία των μαχών όσο και στην πολιτική. Συμμετείχε στην Εθνοσυνέλευση των Καλτεζών, του Άστρους και της Τροιζήνας. Το 1841 με επιστολή του στον Όθωνα αρνήθηκε να αναλάβει τη μητρόπολη Αχαΐας και Ήλιδος. Απεβίωσε στις 23 Απριλίου 1843 εγκαταλελειμμένος στη Μονή Αγίων Ασωμάτων Πετράκη.